

Anniken Winblad

Sårbarhet i en interkulturell kontekst

*En ideologikritisk filmanalyse av Ole Giævers 'La
elva leve' og filmens norskfaglige potensial sett i lys
av sosial bærekraft.*

Mastergradavhandling

2024

Fakultet for

Humaniora, idretts- og
utdanningsvitenskap

Institutt for

Språk og litteratur

Universitetet i Sørøst-Norge

Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap

Institutt for språk og litteratur

Postboks 4

3199 Borre

<http://www.usn.no>

© 2024 Anniken Winblad

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

Med denne avhandlingen viser jeg hvordan filmen *La elva leve* framstiller forholdet mellom den norske majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen gjennom hovedkarakteren Esters identitetskamp. Deretter knytter jeg filmen opp mot en litteraturdidaktisk diskusjon, der jeg ser på hvilket potensial som ligger i filmen for å gi elever interkulturell kompetanse innenfor bærekraftdidaktikk, der hovedfokuset ligger på det sosiale aspektet.

For å undersøke denne tematikken starter jeg med å introdusere samisk filmhistorie og en diskusjon innenfor dette fagfeltet om hvorvidt samisk historie kan fortelles av andre enn samene selv. Oppgaven tar så utgangspunkt i sårbarhetsteorier hovedsakelig knyttet til Judith Butler (2020a, 2020b) og Martha Fineman (2008, 2017) for å vise til viktigheten av en velfungerende stat som tar vare på alle samfunnsborgerne, så vel som anerkjennelse og respekt mellom medmennesker. Sårbarhet i tilknytning til anerkjennelse gjøres ved hjelp av Arne N. Jordet (2020). Videre ser jeg nærmere på ideologikritikken som metodisk tilnærming ved hjelp av Fredrik Engelstad (2005), Arne Engelstad og Elise S. Tønnessen (2011) og Jo S. Moseng (2008). I den litteraturdidaktiske delen viser jeg deretter hvordan norskfaget kan fungere som katalysator for utvikling av elevers interkulturelle kompetanse, og ikke minst hvorfor en slik kompetanse er viktig sett i lys av en sosialt bærekraftig utvikling, med utgangspunkt i den respektive filmen.

Hovedkonklusjonen for denne oppgaven er at filmen har et potensial for å vise hvordan komplekse temaer som identitet og kultur spiller en nøkkelrolle for å ha det bra med seg selv som menneske. Ut ifra analysen ser vi hvordan filmen utforsker temaer som sårbarhet og motstandskraft (resiliens), da hovedsakelig sett ut fra et kulturelt perspektiv. Videre vises det til hvordan disse både påvirker interaksjonene mellom karakterene i filmen, men også hva det kan ha å si for våre egne liv. Det er tydelig at vi gjennom sosial bærekraft kan utnytte mulighetene til å vise hvor viktig det er å avdekke maktforhold i samfunnet og mellom kulturer, da dette spiller inn på våre følelser av anerkjennelse, tilhørighet og verdighet. Filmene kan fremme forståelse, empati og respekt for ulike kulturelle grupper, og adressere sosiale og kulturelle utfordringer som eksisterte under Alta-aksjonen, så vel som i elevenes egen samtid. Ved å knytte dette opp mot interkulturell kompetanse tydeliggjøres viktigheten av kunnskap, forståelse og respekt for å kunne tilpasse seg kulturelle kontekster – elever forberedes deriblant på et mangfoldig samfunn, globalisering og internasjonalisering, øke kritisk tenkning og samarbeidsevner og ikke minst kan det bidra til personlig vekst.

Innhold

Sammendrag	2
Forord	6
1 Innledning	7
1.1 Problemstilling	7
1.2 Bakgrunn og aktualitet	8
1.3 Oppgavens oppbygging og avgrensning	12
2 Teoretisk rammeverk og metodisk tilnærming	14
2.1 Sámi på det norske lerretet	14
2.2 Sårbarhetens mange ansikter – teorier og perspektiver	17
2.2.1 Å mobilisere sårbarhet	20
2.2.2 Sårbarhet i møte med solidaritet: et begjær etter anerkjennelse	22
2.3 Film som ideologisk medium	24
2.3.1 Ideologi som maktfaktor	27
3 Analyse	30
3.1 Båtnauset - porten til skjulte arr og konfrontasjon	30
3.2 Naturen som arena for selvaksept gjennom samisk språk og kulturutøvelse	40
3.3 Kroppslig sårbarhet og samisk solidaritet i det offentlige rom	46
3.4 Oppsummering	57
4 Litteraturredaktisk diskusjon	59

4.1 Essensen av interkulturalitet og bærekraft	59
4.2 Norskfaget som inngang til kunnskap om interkulturalitet og sosial bærekraft	64
4.3 Filmens verdi og potensial som læringsmateriell	71
5 Konklusjon	78
Litteraturliste	81

Forord

Plutselig settes et punktum for et givende utdanningsløp ved Universitetet i Sørøst-Norge – både vemodig og befriende. Takk til alle inspirerende forelesere og fantastiske medstudenter. Dere har gjort disse fem årene helt spesielle, og jeg er så takknemlig for all kunnskapen jeg har fått muligheten til å tilegne meg!

I et hav av muligheter var det å velge et tema for masteroppgaven nokså vanskelig, men i en forelesning om film og filmanalyse med Margareta Dancus fikk jeg øynene opp for et fagfelt jeg ikke hadde tenkt stort over tidligere. Kombinert med interessen for kultur og bærekraft, falt valget ganske enkelt på å fremme viktigheten av sosial bærekraft innenfor norskfaget gjennom en filmanalyse der det samiske perspektivet råder.

Kjære Margareta – jeg ønsker å uttrykke min mest oppriktige takknemlighet for din uvurderlige veiledning og støtte i arbeidet med denne oppgaven. Din visdom, kunnskap og dedikasjon har vært en uerstattelig ressurs gjennom dette året, og jeg har lært å sette enda mer pris på filmkunstens dybde og kompleksitet på en måte jeg aldri tidligere har forstått. Videre ønsker jeg å rette en stor takk til gode venner, familie, og ikke minst min samboer, for at dere har holdt ut og støttet meg gjennom samtaler og diskusjoner om et tema som ikke nødvendigvis har vært like interessant for dere som for meg.

Oppgaven har gjort meg enda mer nysgjerrig og oppmerksom på temaet, og etter tilflyttingen til Nord-Norge i starten av skoleåret, der samisk kultur har vært mer tilstedeværende i egen hverdag, har denne masteren fått en helt spesiell plass i hjertet mitt. Jeg leverer den med stolthet, og håper å kunne inspirere andre til økt kulturforståelse og viktigheten av både interkulturell kompetanse og sosial bærekraft – temaer jeg mener fortjener å få et større fokus i norskundervisningen.

Setermoen, 29.05.2024

Anniken Winblad

1 Innledning

La elva leve er en film som avslører et komplekst vevespill av kulturelle dynamikker, der hovedkarakteren Ester står som et sentralt ankerfeste for utforskningen av forholdet mellom den norske majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen. Den kaster lys over den samiske minoritetskulturens erfaringer med undertrykkelse, marginalisering og kulturell assimilasjon i møte med den norske majoritetskulturens dominans. Norsk Filmkritikerlag delte ut tre priser i 2023, der *Ellos eatnu – La elva leve* håvet inn samtlige ut ifra begrunnelsen om at filmen «har skapt historie som overrasker med innfallsvinkelen til en gammel konflikt – en konflikt som strekker seg langt bakover i historien og mates med dagsferskt minne» (Selås, 2024). Saken handler om mye mer enn bare en demonstrasjon mot utbygginga, da det i like stor grad vises til tematikk som selvrespekt og å finne seg selv og sin identitet. For å innlede oppgavens tematikk videre, kommer jeg i dette kapittelet til å starte med å vise til problemstillingen for oppgaven, deretter bakgrunn og aktualitet og til slutt oppgavens oppbygging og avgrensning.

1.1 Problemstilling

La elva leve er en av de nyere filmene som presenterer samenes historie tilknyttet Alta-aksjonen, og «temaet er på sett og vis modernisert og oversatt til et emosjonelt språk som man kanskje ikke snakket like flytende den gangen for over 40 år siden, som i dag» (Selås, 2024). På bakgrunn av både situasjonskonteksten og den kulturelle konteksten, som jeg kommer nærmere innpå senere, er det et tydelig behov for å rette søkelyset mot en bedre holdning mot urfolk og minoriteter blant annet i Norge. Formålet med denne masteroppgaven er derfor å se hvordan sårbarhet, ideologi og makt kommer fram i filmen, og deretter vise hvilket potensial denne filmen kan ha i norskundervisningen. Med utgangspunkt i dette formålet har jeg derfor valgt følgende problemstillinger:

Hvordan fremstiller filmen *La elva leve* forholdet mellom den norske majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen gjennom hovedkarakteren Esters identitetskamp?

Hvilket potensial ligger i filmen for å gi elever interkulturell kompetanse innenfor bærekraftdidaktikk?

Den første problemstillingen tar for seg selve filmen som forskningsmateriale, og vi skal gjøre et dypdykk i hvordan den fremstiller Altasaken ut ifra et samisk perspektiv, og hvordan situasjonen påvirket på et dypere, personlig plan for den samiske minoritetsbefolkningen. Videre har jeg utformet en problemstilling som går nærmere inn på bærekraftdidaktikk i norskfaget med utgangspunkt i den respektive filmen, og koble dette opp mot viktigheten av interkulturell kompetanse ut ifra det sosiale aspektet ved bærekraft.

La elva leve av Ole Giæver er en norsk dramafilm, som ikke bare får fram historien om Alta-aksjonen på nytt vis, men som også aktualiserer samenes kamp om rettigheter som fortsatt pågår den dag i dag. Vi følger hovedkarakteren Ester – en ung kvinne som nylig har flyttet hjemmefra, og inn på egen hybel i Alta for å jobbe som lærervikar på en barneskole. Hun har fått mer kontakt med fetteren sin, og gjennom ham blir hun kjent med det samiske miljøet og får innsikt i deres perspektiv på utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget. Ester er selv same, men etter at faren tok selvmord da hun var yngre, la både hun og moren det samiske på hylla. Hennes eneste tilknytning til det samiske siden det har vært gjennom farmoren, som deriblant går i kofte, snakker samisk og joiker. Filmen viser oss hvordan en situasjon som Alta-aksjonen påvirket enkeltmennesker med psykiske belastninger, så vel som å få frem generasjonstraume fra det den samiske minoritetsbefolkningen hadde blitt utsatt for gjennom tidene – da spesielt fornorskningspolitikken som Esters mor hadde opplevd som liten. Filmen handler altså ikke kun om selve Alta-saken, men om hvordan Ester som ung voksen må finne seg selv og sin identitet, og hvordan det er å omfavne den samiske delen av seg selv med all den motstanden hun møter på veien.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

I dagens samfunn møter vi svært ofte på mennesker som har ulik kultur og språk ulikt fra oss selv. Nettopp dette krever en unik kompetanse som i norskfaget refereres til som kulturforståelse. Innenfor fagets sentrale verdier og relevans beskrives kulturforståelse som å gi elever mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål, og ikke minst bidra til at de får respekt for menneskeverdet og for naturen (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2). Begrepet refererer til evnen til å forstå og tolke kulturelle fenomener, verdier, normer og atferdsmønstre, og det å være åpen for å lære og utforske er viktig. I oppgavens tittel har jeg derimot valgt begrepet «interkulturell». Dette begrepet går et skritt videre enn

kulturforståelse, da det viser til evnen til å navigere og samhandle effektivt og harmonisk med mennesker fra ulike kulturer (Dypedahl & Vold, 2019, s. 120). Altså viser ikke begrepet kun til å ha kunnskap om andre kulturer, men også å kunne tilpasse seg og handle hensiktsmessig i møte med mennesker fra ulike kulturer. Selv om ordet «interkulturell» ikke eksplisitt uttrykkes i læreplanen i norsk, fremmes tanken likevel: elevene skal opptre etisk og reflektert i kommunikasjon med andre, utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter, og rustes til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2-4). Altså skal de kunne forholde seg til ulike levemåter, tankesett og kommunikasjonsmønstre (Kunnskapsdepartementet, 2019b, s. 3). I denne oppgaven vil sårbarhet, kultur og bærekraft være fokuset, med utgangspunkt i en filmanalyse.

Det samiske har de siste årene fått viet mer oppmerksomhet. Den samiske kulturen har fått en oppblomstring, og har vært drevet av en kombinasjon av samisk aktivisme, politisk innsats, kulturell revitalisering og økt internasjonal interesse for urfolksspørsmål. Dette har bidratt til å styrke samisk identitet, kultur og samfunn, samtidig som det er en lang vei igjen å gå. Det foregår fortsatt protester og aksjoner for å sikre samiske rettigheter, beskytte deres tradisjonelle landområder og ivareta deres kulturelle arv. I dag er spesielt Fosen-saken svært dagsaktuell, og omhandler hvordan vi skal benytte oss av arealene våre, om urfolks rettigheter, arbeidsplasser, naturinngrep og behovet for mer miljøvennlig energi (FN-Sambandet, u.å.). I all hovedsak dreier saken seg om protester mot vindturbiner i Fosen i Trøndelag, ettersom dette området har blitt brukt som beiteområder for reindriftsamene i flere generasjoner (FN-Sambandet, u.å.). Hele saken startet allerede i 1999, og har gått igjennom flere ulike etapper med både godkjenninger og klager (Naturvernforbundet, u.å.). I 2021 endte saken i Høyesterett, som påpekte at saken var brudd på artikkel 27 i FNs konvensjon om politiske og sivile rettigheter (Naturvernforbundet, u.å.). Det er om lag to år siden Høyesterett slo fast at konsesjonen til vindindustri på Fosen var ugyldig, og det er foreløpig ikke kommet fram noen plan for hvordan dommen skal følges opp (Naturvernforbundet, u.å.). Aksjoner som denne understreker altså viktigheten av å fortsette kampen for anerkjennelse, respekt og rettferdighet for det samiske folket.

Sommeren 2023 kom Sannhet- og forsoningskommisjonen med sine rapporter til Stortinget, etter at de i fem år hadde gransket fornorskningspolitikken og uretten som var gjort overfor samer, kvener og norskfinner (Bufdir, 2023). De kom fram til at fornorskingen hadde rammet mye bredere, og var enda mer inngripende på flere samfunnsområder, enn det man

tidligere har vært klar over (Bufdir, 2023). Spesielt har barn og unge blitt rammet av de ulike tiltakene gjort gjennom fornorskningshistorien, og de samlede konsekvensene av dette påvirker muligheten til å fortsatt eksistere som etniske grupper (Bufdir, 2023). Slik de beskriver det i rapporten til Stortinget ble Altasaken et tidsskille for myndighetene, ettersom det førte til en ny bevissthet i politikk og rundt den manglende oppfølgingen av tidligere vedtak gjort av Stortinget (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 21).

Fra tidligere å ha fokusert mest på språk- og skolepolitikk, og delvis næringspolitikk, ble altså det samepolitiske feltet utvidet til å omfatte territoriale rettigheter og etter hvert også samisk selvstyre (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 21). Under de nye forutsetningene for samepolitikken fikk urfolksbegrepet en sterkere symbolsk betydning, og ut fra de dramatiske hendelsene i Alta etter vedtaket om utbygging av vassdraget, fikk vi Sameloven av 1987 og en egen paragraf i grunnloven som påla myndighetene å tilrettelegge for at samene kunne sikre og utvikle eget språk, kultur og samfunnsliv ((Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 21). Videre i oppsummeringen deres fremmes de alvorlige konsekvensene av fornorskningspolitikken for blant annet samene, og mange av dens handlingsmønstre og samfunnsstrukturer fortsatte selv etter avviklingen av denne politikken. Det er fortsatt mangel på kvalifisert personell til samisk undervisning i grunnskolen, diskriminering og fordommer overfor samer er fremdeles et alvorlig samfunnsproblem og deler av konklusjonen viser til et behov for bred mobilisering og tiltak for å oppnå språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom urfolk og majoritetsbefolkningen ((Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 22-25).

Den uretten som er begått overfor den samiske befolkningen i Norge er en del av både norsk og samisk historie, der alvorlighetsgraden og omfanget muligens ikke er så kjent for større deler av majoritetsbefolkningen. Det har lenge eksistert punkter i læreplanen som har vært tilknyttet den samiske kulturen på ulike vis. I 2020 kom den nye læreplanen, og etter fagfornyelsen skal kunnskap om samene som Norges urfolk tydeliggjøres i undervisningen, samtidig som det kan bidra til kunnskap om kultur og historie, og være holdningsskapende tilknyttet respekt og menneskeverd (Andreassen & Olsen, 2020, s. 18). Videre er det viktig som lærer å stille seg selv spørsmålet; knytter jeg samisk innhold i læreplanene til spørsmål og temaer som i større grad belyser majoritetssamfunnet framfor den samiske kulturen? (Andreassen & Olsen, 2020, s. 21). Det å fortelle om samisk kultur og historie bør skje på urfolkets premisser, med respekt for deres perspektiver, fortellinger og opplevelser. I den nye læreplanen kommer det også frem en forventning til at lærere har kompetanse på samisk språk

og kultur, uansett fag de skal undervise i, og tilsier dermed at de også bør ha ideer og kompetanse for å integrere dette i sine fag (Andreassen & Olsen, 2020, s. 22). I hovedsak handler det om å gi rom for autentiske stemmer fra det samiske samfunnet og å unngå å redusere samisk kultur til stereotyper eller overfladiske representasjoner.

Ettersom temaet er like relevant den dag i dag, ønsker jeg med denne oppgaven å komme med et bidrag til å fremme forståelsen og respekten for samisk kultur, historie og samfunn. Dette ville jeg å gjøre gjennom en ideologikritisk filmanalyse, og knytte opp mot en litteraturdidaktisk diskusjon, da jeg tenker at film har en unik egenskap til å få fram menneskers liv og følelser på en visuell og engasjerende måte. Filmen som oppgaven tar utgangspunkt i er *La elva leve* av Ole Giæver fra 2023, og i den litteraturdidaktiske diskusjonen skal vi se nærmere på hvordan denne kan brukes av norsklærere i arbeid med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Den utforsker komplekse, sosiale spørsmål knyttet til sosial bærekraft, og kan derfor benyttes for å rette søkelyset mot et av samfunnsansvarene også vi som enkeltindivider har her i Norge.

Når det gjelder tidligere forskning på feltet er det vanskelig å finne filmanalyser knyttet opp mot norskfaget, men det er en del oppgaver som tar for seg filmbruk i norskundervisningen. I hovedsak har det blitt mye forsket på hvilke typer filmer som blir brukt i undervisningssammenheng, og ikke minst hvordan disse filmene arbeides med. Flere samiske filmer har blitt analysert opp igjennom årene i alt fra masteroppgaver, bacheloroppgaver, forskningsartikler og doktorgradsavhandlinger, og det er blant annet skrevet flere oppgaver knyttet til samisk film og historisk empati (Kristjansdottir, 2020; Kalsås, 2022) og film som medium er viktig for selvrepresentasjon og artikulering av kulturell identitet blant urfolksgrupperinger (Christensen, 2013) - her er samisk filmanalyse, empatiskaping og analyse av forholdet mellom film og religion i samisk kontekst knyttet opp mot religion- og historiefaget. Dette kan på mange måter sies å henge sammen med den økende interessen i samfunnet for å lage flere samiske filmer, og ikke minst at denne kulturen har fått større fokus de siste tiårene. Den økende interessen for samiske filmer og kultur i samfunnet reflekterer en bredere bevegelse mot å anerkjenne og verdsette ulike kulturelle perspektiver og stemmer, noe som igjen viser til viktigheten av å inkludere samisk kultur og historie i undervisningen for å fremme mangfold og forståelse.

Spesielt etter at den nye læreplanen kom, har bærekraftig utvikling fått svært mye oppmerksomhet. Det å ta vare på de kulturene som eksisterer ser vi igjen i det sosiale aspektet av bærekraft. Det er skrevet en hel rekke bachelor- og masteroppgaver, så vel som

forskningsartikler og bøker om temaet bærekraft, grunnet klimakrisen vi står i. Det krever nemlig at elever, og samtlige samfunnsborgere, tilegner seg kunnskap for å kunne møte de utfordringene vi står overfor. Likevel er det ikke publisert stort om det potensialet som ligger i norskfaget, og dets rolle i å gi kunnskap om bærekraftig utvikling som tema, er langt mindre om det sosiale aspektet. Til slutt vil jeg påpeke at det er vanskelig å finne oppgaver som knytter samisk film opp mot både interkulturalitet og sosial bærekraft, og i enda mindre grad tilknyttet norskfaget. Jeg ønsker med denne oppgaven å forene interkulturell kompetanse og sosial bærekraft, og gi norsklærere en mulig inngang til hvordan *La elva leve* kan brukes for å lære elever om viktigheten av å anerkjenne og respektere hverandre i et demokratisk, multikulturelt samfunn. Slik Vigdis Stordahl hevdet: “knowledge building is strongly perceived as being a tool in nation building” (2008, s. 250).

1.3 Oppgavens oppbygging og avgrensning

Oppgaven er hovedsakelig tredelt – teori og metode, analyse og til slutt en litteraturredaktisk diskusjon. I teori- og metodekapittelet ser jeg nærmere på den samiske filmhistorien, før jeg kommer inn på sårbarhetsteorier og ideologikritikk som filmanalytisk metode. Gjennom en ideologikritisk tilnærming kan vi se på filmen med et slags kritisk blikk, der hovedbudskapet og ulike verdier som filmen baserer seg på avsløres gjennom hovedkarakteren. I filmen får vi se hvordan Ester som ung voksen finner tilbake til sine samiske røtter, og våger å vise seg som same også i offentligheten foran den norske majoritetsbefolkningen. Gjennom Esters perspektiv får vi oppleve hvor vanskelig det var å være same på slutten av 1900-tallet gjennom, og det å ta del i det veldig nære, personlige og sårbare i hennes identitetsreise. Gjennom narrative og audiovisuelle uttrykk undersøkes hvordan ulike former for makt og motmakt manifesterer seg, og hvordan disse relaterer seg til temaene sårbarhet, solidaritet, ideologi og makt.

I selve filmanalysen har jeg valgt å dele opp i tre ulike hovedfunn. Funnene er representert av scener fra filmen med en tematisk sammenheng, og er de jeg anser som mest relevante knyttet til problemstillingen. Et sentralt aspekt ved analysen er å belyse spørsmål om samisk identitet og kampen for anerkjennelse innenfor rammen av et flerkulturelt samfunn. Videre utforskes filmens potensial som læringsmaterieell innenfor norskfaget, der jeg knytter funnene opp mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Her ønsker jeg å fremme hvordan sosial bærekraft og interkulturell kompetanse henger sammen, og hvordan

La elva leve adresserer viktigheten av å få kunnskap om disse for en bærekraftig utvikling av mennesker, kulturer og identitet. Filmen er valgt nettopp fordi den får frem det menneskelige følelseslivet knyttet til en situasjon som Alta-aksjonen, og ikke minst grunnet dens relevans for vår egen samtid. Alta-aksjonen og det samene ble utsatt for på den tiden er ikke kun et abstrakt fenomen, men noe som er like aktuelt den dag i dag. Situasjonen som filmen tar utgangspunkt i er derfor nært forbundet med elevene, og gjennom empatiskaping og å lære hvordan vi best kan forholde oss til meningsmotsetninger og mennesker fra andre kulturer kan elevene få en følelse av at de selv har mulighet til å bidra positivt og aktivt i liknende situasjoner selv.

2 Teoretisk rammeverk og metodisk tilnærming

I dette kapitlet skal vi se nærmere på tre ulike hovedtemaer; den samiske filmhistorien, sårbarhetsteorier og ideologikritikk. For det første vil det være relevant å belyse samisk filmproduksjon og den økende oppmerksomheten dette har fått de siste årene. Det å se på hvilke perspektiver som vektlegges i samiske filmer, og hva dette gjør med representasjonen av samer, ser jeg på som svært relevant, så vel som å knytte dette opp mot en dagsaktuell diskusjon innenfor fagfeltet om hvem som bør få lage samiske filmer. Deretter har jeg valgt å ta i bruk sårbarhetsteori (Butler, 2020; Fineman, 2008, 2012, 2017), for å analysere og forstå hvordan dette oppstår, utvikler seg og kan håndteres og reduseres både i nære relasjoner og ved hjelp av politikk og samfunnsstrukturer. Jeg anser sårbarhet som et nokså omstridt og vanskelig tema, men tenker også at nettopp dette kan bidra med å gi innsikt i hvilken kompleksitet som ligger i å tilrettelegge for behov til eksempelvis minoriteter. Ikke minst ønsker jeg å fremme hvordan sårbarhet kan brukes som verktøy for å oppnå politiske endringer. Det siste hovedtemaet jeg har valgt er ideologikritikk. Jeg anser denne metodiske tilnærmingen som mest hensiktsmessig for å vise hvordan perspektiver og verdier er innebygd i filmen, og hvordan vi slik kan få en forståelse av hvordan den påvirker samfunnet og reflekterer maktdynamikken i det. Ikke minst gjør den det mulig å få innsikt i hvordan filmen formidler og forsterker bestemte ideer og verdier, og hvordan den derfor bidrar til å opprettholde eller utfordre eksisterende strukturer.

2.1 Sámi på det norske lerretet

Den samiske filmhistorien har utviklet seg betydelig opp gjennom tidene, og den kan beskrives som en historie preget av kulturell motstand, revitalisering og utforskning av samiske temaer. Allerede tidlig på 1900-tallet ble det laget samiske filmer og filmer som inkluderte noe samisk innhold. Samene, som anslås å være 164'000 globalt og 133'000 bosatt i Sápmi, har sjeldent blitt representert av sine dominerende «vertsbefolkninger» (Kääpä, 2014, s. 45). Det har likevel vært en gjenganger at de fleste (av de få) samiske filmene har blitt fortalt med et utenfra-perspektiv som ikke har tatt utgangspunkt i å fortelle historier på samenes premisser. Det har derimot de siste årene vært en økende bevissthet og interesse for å inkludere samiske perspektiver og stemmer i filmproduksjonen, noe som har ført til en blomstrende samisk filmindustri med et stadig voksende antall samiske, og ikke-samiske,

filmskapere og produksjoner. Dette markerer en positiv utvikling mot større representasjon og anerkjennelse av samisk kultur og historie, også i det internasjonale filmlandskapet.

I de nordiske landene fikk samisk film først økt oppmerksomhet på 2000-tallet, både som en filmskaperpraksis og et representasjonstema (Kääpä, 2014, s. 45). Den dag i dag har vi begynt å få et bredt spekter av filmer som utforsker samiske temaer på kreative måter. Det er også filmfestivaler og arrangementer dedikert til samisk film, noe som gir en plattform for både etablerte og nye filmskapere, og flere av de samiske filmene blir ofte anerkjent internasjonalt for sin originalitet og kvalitet. Det å ha et større fokus på viktigheten av å produsere flere samiske filmer kommer spesielt til syne gjennom eksempelvis Internasjonalt samisk filminstitutt, som bidrar med å støtte filmprosjekter økonomisk. Å få en variert og kvalitativ representasjon av samisk film er et viktig redskap for å bevare og formidle samisk kultur og historie. Den gir en stemme til det samiske samfunn og utforsker deres forhold til naturen, tradisjonene og kampen for å bevare kulturell integritet. Ikke minst øker det bevisstheten om samisk kultur og utfordringer som samene møter i dagens samfunn.

Samisk kultur på film er knyttet til en prosess med kulturell revitalisering, som innenfor en postkolonial ramme, posisjonerer samisk filmpraksis, produksjon og finansiering som et forhandlingsområde for etablering av en kollektiv identitet (Mecsei, 2014, s. 72). Denne politiske, kulturelle og vitenskapelige revitaliseringen har fått økt oppmerksomhet siden slutten av 1950-tallet og har bidratt til å nyansere synet på samene som en mangfoldig minoritetskultur i lys av en lang historie med kolonialisme og assimileringpolitikk (Mecsei, 2014, s. 72). Det vokste en slags bevissthet rundt den samiske kulturen, og det oppstod et ønske om å uttrykke den samiske erfaringen gjennom film. Blant annet startet filmskapere som Nils Gaup og Liselotte Wajstedt å produsere filmer som tok opp samiske temaer og kultur. Flere samiske filmskapere har kommet frem, og de har produsert filmer som har fått internasjonal anerkjennelse. Mange av disse filmene fokuserer på samiske kulturaspekter, forholdet til naturen og kampen for bevaring av både kultur og språk.

Et essensielt poeng å komme innom, når det er snakk om fremstillingen av samisk kultur i film, er hvem som forteller samenes historie og hvordan dette gjøres. I løpet av de siste tiårene har representasjonen av samisk kultur på lerretet i Norge endret seg fra å vektlegge perspektivet til en utenforstående til å vektlegge perspektivet til en på «innsiden» (Mecsei, 2014, s. 73). Dette har bidratt til å nyansere synspunkter på samene som en mangfoldig minoritetskultur i konteksten av en lang historie med kolonialisme og assimilasjonpolitikk. Ole Giæver, som regisserte *La elva leve*, er både norsk og samisk. På

denne måten representerer filmen noe relativt nytt – for hvem innenfor feltet kan lage samiske filmer? Giæver stilte seg selv spørsmålet om hvorvidt dette var en historie han selv kunne fortelle, da han selv ikke var same og hadde opplevd traumer, sorg og sinne etter både Alta-saken og fornorskingspolitikken (Aune, 2023). Før han skulle sette i gang med å lage filmen ønsket han å få tillatelse til å gjøre det, og han hadde derfor flere lange samtaler med samer, fikk støtte økonomisk og moralsk fra Internasjonalt samisk filminstitutt ut ifra gitte krav og lærte seg samisk av Ella Marie Hætta Isaksen (Aune, 2023). Ikke minst fant han ut at slekten hans hadde solide, nordsamiske røtter, og han meldte seg dermed inn i Sametingets valgmanntall (Aune, 2023). Selv uttrykket han også at:

(...) det skal være mulig å fortelle en sannferdig historie fra en annen kultur, så lenge du gjør det med ydmykhet, respekt og nysgjerrighet. Men du kan ikke gjøre det på en overfladisk måte. Du må inn og lytte til historiene til dem det angår. (Giæver; i Aune, 2023).

Disse tre egenskapene – ydmykhet, respekt og nysgjerrighet – viser seg å beskrive Giæver sitt arbeid med filmen, ut ifra samer han har hatt kontakt med gjennom arbeidet. Isaksen uttrykket av hun trodde Giæver ville klare å lage filmen «basert på det mennesket han er og med den forståelsen og ydmykheten han har vist» (Aune, 2023). Også alta-aksjonisten, Jorunn Eikjok, som Giæver samtalte med beskrev det slik: «Jeg hadde tillit til ham fordi han ville vite historien om det samiske der andre filmskapere konstruerer historier eller overkjører kulturen og kodene som finnes» (Aune, 2023).

Det er likevel essensielt å nevne at det er mange motstridende meninger innenfor fagfeltet, når det gjelder hvem som skal få lov til å lage samisk film og fortelle samenes historie. Anne Laila Utsi jobber som direktør ved Internasjonalt Samisk Filminstitutt, og er opptatt av å lage samiske filmer på deres premisser – herunder argumenterer hun for å innføre regler slik som i Australia, der ingen utenforstående kan lage film med urfolks-innhold, om ikke prosjektet forankres i urfolksmiljøet (Tunheim & Hansen, 2021). I samme debatt har Monica Mecsei, med en doktoravhandling om samisk film, påpekt at sammenheng og kontekst har mye å si for om graden av autentisitet spiller positivt eller negativt inn (Tunheim & Hansen, 2021). I bunn og grunn er hun enig i Utsi sine tanker om at et godt samarbeid med det samiske filmmiljøet er viktig for å kunne luke ut enkle feil, men at å innføre like strengt

lovverk som i Australia er å dra det for langt, da det flerkulturelle kan forsvinne (Tunheim & Hansen, 2021).

På motsatt side finner vi Lars D. K. Jacobsen, en filmskaper og filmkonsulent innenfor Norsk Filminstitutt, som uttrykte seg kritisk til en slik kunstnerisk sensur i en kronikk like etter Utsi hadde uttalt seg gjennom en rekke intervjuer og artikler i tiden før (Jacobsen, 2021). Han er for at kunsten skal være fri, og at kunstneren selv har rett til å portrettere historier slik hen ønsker å fortelle dem, samtidig som han viser en forståelse for dannelse av stereotypier (Jacobsen, 2021). Et av argumentene hans er likevel at ingen mennesker kun er en egenskap (same, nordmann, handikappet, homofil), men at vi er mye og mangt på en og samme gang, og påpeker at kunst er estetikk, ikke etikk (Jacobsen, 2021). Han avslutter kronikken sin med å nevne at ingen eier et tema eller en historie, kun sin vinkling til den (Jacobsen, 2021). Bare ut ifra disse tre nevnte, sentrale personene innenfor fagfeltet ser vi at det er store sprik i meninger. Giæver, som i ettertid fant ut at han selv hadde samisk tilhørighet, klarte å skape en film som samiske representanter opplevde som autentisk og rettferdig, og viser slik sett at Mecsei sitt syn på saken kan være en mulig vei å gå.

2.2 Sårbarhetens mange ansikter – teorier og perspektiver

«(...) vulnerability is – and should be understood to be – universal and constant, inherent in the human condition» (Fineman, 2008, s. 1).

Mange av oss assosierer nok ordet sårbarhet med frykt, usikkerhet, skam og noe skjørt. Med sårbarhet kommer ofte sjansen for å feile, bli skadet eller avvist, og slik sett prøver nok mange av oss å unngå å være sårbare når vi kan. På tross av at sårbarhet gjerne knyttes opp mot svakhet, heller enn styrke, er det en svært viktig del av det å være menneske. Sårbarhet er grunnen til at vi former relasjoner, samfunn og institusjoner (Fineman, 2017, s. 12) – både mennesker og dyr har grunnleggende behov som må dekkes, og på denne måten opptrer de sårbare. Det er likevel viktig å påpeke at den individuelle forståelsen av begrepet sårbarhet ikke må bli for dominerende, ettersom konteksten er svært relevant å ta med i betraktningen. Fenomenet har eksistert til alle tider, og gjennom historiens ulike epoker har begrepet inkludert ulike aspekter ettersom menneskets natur er et produkt av historie, geografi og kultur. I dag kan begrepet blant annet rettes mot klima, helse, teknologi, økonomi og politikk, og det komplekse begrepet bør forstås som mer enn bare noe tilknyttet et enkelt individ.

Ordet sårbarhet kommer fra det latinske begrepet *vulnerare* (såre) (NAOB, u.å.), og er ofte forstått som en slags åpenhet mot fysisk eller emosjonell skade, på tross av at det burde oppfattes som den primære, menneskelige tilstanden (Fineman, 2017, s. 11). Begrepet vil kunne defineres ulikt ut ifra hvilke teoretiske perspektiver vi har på sårbarheten, og på denne måten er sårbarhet noe komplekst og flerdimensjonalt som kan anvendes på ulike vis. Vi kan se på det fra eksempelvis et kulturelt, biologisk, psykologisk eller sosiologisk ståsted, og hver av disse vil avdekke forskjellige sider og egenskaper ved fenomenet. Vi skal nå se nærmere på hovedsakelig to ulike teoretikere innenfor sårbarhet: Judith Butler (2020a, 2020b) og Martha Albertson Fineman (2008, 2017).

Når det kommer til sårbarhet, er Judith Butler en person verdt å nevne. I forordet til boken *Kjønn, performativitet og sårbarhet* redegjør Stine H. B. Svendsen for noen av Butler sine tanker om sårbarhet; at vi som mennesker, i likhet med alle andre vesener på denne kloden, er overgitt til andre fra begynnelsen av som potensielt kan skade oss (Butler, 2020a, s. 15). Det vil si at de båndene vi har til andre mennesker og dyr er en slags avhengighet som mennesket ikke kan fri seg fra. Det er både kilden til sårbarheten og ansvarligheten vår, i tillegg til vår evne til politisk handling (Svendsen i Butler, 2020a, s. 23-24). Butler argumenterer altså for at sårbarhet er en grunnleggende del av den menneskelige tilstanden, da hun hevder at alle individer er sårbare og avhengige av andre for sin eksistens. Det er umulig å unngå eller eliminere sårbarhet, og som mennesker bør vi derfor anerkjenne og inkludere dette i våre politiske og etiske beslutninger.

Butler (2020a) er også kjent for sitt arbeid med begrepet «performativitet», altså ideen om at handlinger, språk og uttrykk ikke bare beskriver eller representerer virkeligheten, men også skaper den (s. 44). Her viser hun hvordan samfunnet, inkludert staten, spiller en rolle i å forme og begrense individuelle friheter og muligheter (Butler, 2020a, s. 44). Overordnet kan vi si at Butler fokuserer på hvordan samfunnet behandler sårbare grupper, spesielt i sammenheng med kjønn og seksualitet, og er spesielt skeptisk til staten. Ikke minst går hennes syn ut på at sårbarhet dannes av selvet og de(n) andre, altså er ikke sårbarhet kun noe for enkeltindividet, men noe som omhandler relasjonene til de vi har rundt oss og er “bundet” til (Butler, 2020b). Sårbarheten kommer derfor først og fremst i våre mellommenneskelige møter, der vi ikke i utgangspunktet er sårbare, men blir sårbare i møte med situasjoner, personer, sosiale konstruksjoner og lignende.

En annen teoretiker som er interessant å komme inn på er Martha Albertson Fineman, som i motsetning til Butler setter sin lit til staten. Tilnærmingen hennes til sårbarhet er mer

juridisk og politisk, og hun definerer sårbarhet som en universell tilstand som alle individer opplever gjennom hele livet (Fineman, 2017, s. 11). Hun argumenterer for at samfunnet bør omstrukturere lovgivning og politikk for å ta hensyn til denne grunnleggende sårbarheten, gjennom å støtte og beskytte de mest sårbare medlemmene av samfunnet. Dette mener hun er mer effektivt enn å basere politikken på kategorier som kjønn, rase eller alder, da sårbarheten er en felles menneskelig erfaring. Fineman ser derfor på staten som en potensiell kilde til beskyttelse og støtte for enkeltpersoner i et samfunn preget av ulikhet og sårbarhet, og en responsiv stat vil kunne bidra til å gjøre samfunnsborgerne mer motstandsdyktige (2017, s. 9). Vi ser altså at både Butler (2020a) og Fineman (2008, 2017) anerkjenner sårbarhet som en viktig del av den menneskelige tilstanden, og begge ønsker slik sett en forbedring og endring innenfor politikken ved å ta mer hensyn til menneskers sårbarhet. Det er i hovedsak deres lit til staten som skiller disse to teoretikerne mer fra hverandre: mens Butler fokuserer på hvordan staten kan forsterke sårbarhet gjennom normative strukturer, argumenterer Fineman for en mer aktiv rolle for staten i å adressere og redusere sårbarhet gjennom lov og politikk.

Sårbarhet er, som nevnt tidligere, vanligvis assosiert med offerskap, deprivasjon, avhengighet eller patologi (Knowles, 1996, s. 108-109), og de såkalte sårbare gruppene kan være alt fra eldre mennesker på sykehus, grupper med personer som lever i fattigdom eller små barn som er svært avhengige av eldre omsorgspersoner. Likevel er sårbarhet som fenomen både et sosialt og statlig ansvar (Fineman, 2008, s. 8), og en bør derfor se etter hvilke interesser staten tjener og hvorvidt valgene som tas kan rettferdiggjøres. På denne måten blir sårbarhetsbegrepet løsrevet fra de begrensende og negative assosiasjonene. Dette kan sees på som et sterkt, konseptuelt verktøy med en mulighet for å presisere en form for forpliktelse overfor staten til å sikre en bedre og mer robust garanti for likestilling og beskyttelse enn det vi har i dag (Fineman, 2008, s. 9). Det som er fascinerende med Fineman sitt syn på sårbarhet er nettopp dette med at staten må ta ansvar for virkningene og driften av institusjonene som både øker og undergraver menneskers motstandskraft, da det er staten selv som har legitimert og gitt makt til disse institusjonene. Institusjoner og sosiale ordninger fordeler betydelige sosiale goder og rettferdiggjør privilegier, og staten bør være lydhør overfor offentlige institusjoners sårbarheter, så vel som individuelle.

Begrepet sårbarhet må likevel nevnes kunne nevnes å være problematisk i seg selv, da en slik merkelapp kan oppleves som negativt, selv om det er gjort med beste intensjoner (Kermit, 2018, s. 19). Ofte brukes begrunnelsen om at vi alle i bunn og grunn er sårbare, dersom man er opptatt av å ikke stigmatisere enkeltpersoner eller grupper (Kermit, 2018, s.

19). Ifølge Patrick Kermit vil altså en slik tilnærming ikke være særlig brukbar dersom man virkelig mener å ha en grunn til å gjøre forskjell på folk eller grupper, for om alle sies å være (like) sårbare, vil også begrunnelsen for å ta mer hensyn til noen enn til andre falle bort (2018, s. 19). På mange måter kan jeg si meg enig i hans argumenter, men vil likevel påstå at noen av Butler (2020a) og Fineman (2017) sine poenger som viser til sårbarhet som et nødvendig verktøy for å adressere ulikheter og behov blant enkeltpersoner eller grupper. Ved å anerkjenne og identifisere sårbarhet, kan man bedre tilrettelegge for beskyttelse, støtte og ressurser til de som trenger det mest. Det er viktig å erkjenne at sårbarhet ikke er ensartet, og at noen grupper eller individer kan være mer sårbare enn andre grunnet faktorer som sosioøkonomisk bakgrunn, etnisitet, kjønn, alder eller funksjonsevne. Å anerkjenne sårbarhet betyr ikke nødvendigvis å favorisere noen over andre, men heller adressere ulike behov på en rettferdig måte, og således kan begrepet sårbarhet fungere som et verktøy for å fremme inkludering og rettferdighet, så lenge det brukes med sensitivitet og respekt for dem det gjelder.

2.2.1 Å mobilisere sårbarhet

Som vi kommer tilbake til senere har det norske samfunnet påført samene både psykisk og fysisk vold og lidelse opp igjennom historien. Ofte handler en slik voldsutøvelse om at vi enten avviser vår egen, eller andres, sårbarhet, og på denne måten blir sårbarheten enten brukt for å gjøre en befolkning til målskive eller å beskytte den (Butler, 2020a, s. 129). Det er nemlig typisk for vår tids politikk å nyte en slags beskyttelse under dekke av et «forsvar» mot mer sårbare grupper (Svendsen i Butler, 2020a, s. 23). Når erkjennelsen av sårbarhet kombineres med en utskillelse som antyder at «fordi jeg er sårbar, kan ikke den andre være det», kan sårbarhet brukes til å rettferdiggjøre voldsutøvelse (Svendsen i Butler, 2020a, s. 23). Dette bidrar til å fremme en paternalistisk logikk som bidrar med å undergrave rettighetene og mulighetene til de vi ønsker å beskytte, og nettopp dette hviler på en fornektelse av den allmennmenneskelige sårbarheten (Svendsen i Butler, 2020a, s. 22). Ikke minst bidrar eksempelvis produksjonen av en nasjons hypersårbarhet til å etablere en begrunnelse for å innskrenke minoriteter, ettersom et slikt narrativ rettferdiggjør ulike restriksjoner og ordninger, med henvisning til nasjonal sikkerhet eller stabilitet (Butler, 2020a, s. 129). Det eneste som skiller våre individuelle opplevelser av sårbarhet, slik Fineman påpeker; «vary according to the quality and quantity of resources that we possess, and can command, at the point of crisis or the point of opportunity» (BCRW, 2012, 18:38). Vi er, ifølge Fineman,

avhengig av støtte til et levelig liv gjennom sosiale, økonomiske og politiske strukturer, og som sårbare vesener trenger vi en bærekraftig verden som kan gi tilstrekkelige ressurser og beskyttelse for å opprettholde livskvaliteten vår og overvinne kriser (2008, s. 8).

Gjennom å se på sårbarhet, og de ulike aspektene ved begrepet det åpner opp for, vil man kunne åpne nye veier og stille andre spørsmål for en kritisk utforskning. Slik Fineman fastslår: å forstå sårbarhet starter med å erkjenne at mye til syvende og sist er utenfor menneskelig kontroll (2008, s. 9). Sårbarhet innebærer at vi som mennesker alltid potensielt kan skade og bli skadet, enten det er tilfeldig eller gjøres med vilje, og alt ettersom det er et resultat av naturkrefter, biologiske katastrofer eller gjennom menneskelige handlinger. Som enkeltpersoner kan vi kun forsøke å redusere denne risikoen eller virkningene av hendelser, men vi kan sjeldent eliminere muligheten helt (Fineman, 2008, s. 9). På denne måten er det derfor vanlig å se til samfunnsinstitusjoner for hjelp, og selv om de ikke kan utrydde sårbarheten vår, kan de formidle, kompensere og redusere gjennom ulike programmer, strukturer og institusjoner (Fineman, 2008, s. 10). Her har altså Fineman et poeng i at en sårbarhetsanalyse må ha både individuelle og institusjonelle komponenter, da våre personlige og sosiale liv er preget og formet av sårbarheten (2008, s. 10). Det første fundamentale, politiske spørsmålet man ønsker å svare på når en skal analysere sårbarhet er derfor; hva vil det si å være menneske? (Fineman, 2012, s. 176). Gitt vår forståelse av hva det å være menneske vil si, hva må til for å få et rettferdig samfunn? (Fineman, 2012, s. 176). Å anerkjenne og adressere ulikhetene som oppstår grunnet sårbarhet innebærer å implementere politiske, økonomiske og sosiale strukturer som beskytter og støtter de mest sårbare gruppene.

Det at vi alle har en kropp som tar oss med gjennom livet, gjør at vi innehar en kroppslig sårbarhet, og videre det som Butler omtaler som koalisjonspolitikk der sårbarheten sees på som en form for aktivisme (Butler, 2020a, s. 107). Kroppslig sårbarhet har mange former, og den kroppslige eksponeringen skjer når folkesamlinger eksponerer kroppene sine med vilje for politiet på gata eller i offentlige rom (Butler, 2020a, s. 109). Dersom kroppen befinner seg på gata, er dette fordi vi mennesker er kropper som krever offentlige former for støtte for å kunne stå og bevege oss, og ikke minst for å leve et meningsfylt liv (Butler, 2020a, s. 123). Gitt at rettferdighet er et begrep som kan diskuteres, kan det som Butler påpeker være viktig å stille seg spørsmålet «hvilke typer samlinger tjener faktisk til å realisere større mål om rettferdighet og likhet, eller til å realisere selve demokratiet?» (Butler, 2020a, s. 108). Dette spørsmålet oppfordrer til en kritisk analyse av ulike samfunnsstrukturer og

organiseringer for å evaluere deres effektivitet og legitimitet i å fremme grunnleggende verdier knyttet til rettferdighet og demokrati.

Vi må ta på alvor hva det vil si å mobilisere sårbarhet, og ikke minst hva det vil si å mobilisere sårbarhet i fellesskap, da dette for mange innebærer det øyeblikket vi aktivt trer frem på gata, altså en villet risiko for eksponering (Butler, 2020a, s. 124-125). Videre hevder Butler at kroppen gjør noe innenfor det politiske feltet som ordet ikke gjør, så når mennesker samles på plasser og gater eller i virtuelle offentlige rom, for å kreve retten til beskyttelse mot vold eller mulighet til å leve et fullverdig liv, demonstrerer de i dobbel forstand (Svendsen i Butler, 2020a, s. 21). De sier at de må ha disse rettighetene og mulighetene, eller at de krever visse politiske løsninger, men også at det er kroppene som deres som trenger disse beskyttelsene – altså eksemplifiseres det faktum at kroppene er sårbare i møte med politikk og overfor vold (Svendsen i Butler, 2020a, s. 22). Slik sett er Fineman (2017) sine tanker om motstandskraft (resiliens) interessant, nettopp fordi det snur oppmerksomheten vår til samfunnet og de sosiale institusjonene.

2.2.2 Sårbarhet i møte med solidaritet: et begjær etter anerkjennelse

Motstandskraft refererer til evnen vi har til å tilpasse oss og håndtere utfordringer, stress og kriser, og deretter komme styrket ut av dem. Det handler om å utvikle strategier, ressurser og støttenettverk som kan hjelpe med å håndtere og overvinne sårbarheter – og nettopp dette med støttenettverk, det å tilhøre et fellesskap, er svært gjeldende (Lein, 2023). På mange måter kan man si at tilhørighet kan virke beskyttende mot sårbarhet, ettersom det kan gi følelse av trygghet, støtte og ressurser i møte med ulike påkjenninger (Lein, 2023). Samtidig som det å bli, og være, ekskludert fra en gruppe kan bidra til økt sårbarhet, kan tilhørighet bidra til å redusere en slik følelse. Ikke minst er det et interessant poeng i at ved å være sårbar, og dele erfaringer, kan tilhørighetsfølelsen styrkes, noe som igjen oppmuntrer til empati og medfølelse innenfor samfunn og fellesskap. Dette kan fungere som en katalysator for å fremme sosial verdsetting.

Sosial verdsetting innenfor et fellesskap, også omtalt som solidaritet, handler om at individer skal få erfaringer av å være anerkjent i kraft av å være det mennesket de er, uavhengig av prestasjoner eller hva de yter (Jordet, 2020, s. 273). Det å kunne bidra med noe betydningsfullt inn i et fellesskap er svært viktig for at individer skal føle både selvrespekt og selvtillit (Jordet, 2020, s. 273). Dette prinsippet går altså langt utover eksempelvis økonomisk nytte, eller individuelle prestasjoner, da det istedenfor fokuserer på den iboende verdigheten

til hvert enkelt individ. Solidaritet spiller derfor en nøkkelrolle i samfunnet, da det danner grunnlaget for inkludering og medmenneskelighet. Butler sitt poeng er også nokså interessant i denne sammenhengen; «We do not have to love one another to engage in meaningful solidarity» (2020b). Påstanden hennes fremkaller på mange måter en tankevekkende refleksjon rundt de ulike måtene menneskelig tilknytning og støtte kan manifestere seg på.

Det er ikke kun Arne N. Jordet (2020) som viser til begrepet anerkjennelse i tilknytning til solidaritet og sårbarhet. Også Butler (2020a) påpeker at sårbarhet er en konsekvens av anerkjennelse, altså er det sosialt og relasjonelt konstruert, der hun hevder at de normene vi anerkjenner andre og oss selv gjennom, ikke kun er våre egne (Butler, 2020a, s. 83). Videre refererer hun til at normene fungerer i den grad de er sosiale og overskrider enhver dyadisk utveksling som de betinger, men deres sosiale karakter kan verken forstås som en strukturell totalitet eller som en forutsetning for en uforanderlig størrelse (2020a, s. 83). Det vil som oftest foreligge normer for at anerkjennelse skal være mulig, og spørsmål som reiser seg er deriblant; 1) hva er disse normene som selve vår væren er overgitt til, som har makt til å innsette eller avsette oss, der vi er et subjekt som er i stand til å bli anerkjent? og 2) hvor og hva er denne andre, og kan begrepet om den andre omfatte den referanserammen og den normative horisonten som bevarer og viderefører mitt potensial for å bli et subjekt som kan anerkjennes? (Butler, 2020a, s. 82).

Noen ganger vil umuligheten av å anerkjenne den andre skape en krise i de normene som styrer anerkjennelsen, og denne umuligheten til å tilfredsstille begjæret etter anerkjennelse danner et sentralt utgangspunkt for utspørringen av de normene man har tilgang til (Butler, 2020a, s. 83). Videre kan ikke anerkjennelse kun gis en vei. Det er nemlig en implisert gjensidighet, der vi i øyeblikket hvor vi selv gir anerkjennelse til andre, også kan motta den, og den formen vi tilbyr den i, er også en form vi selv kan motta den i (Butler, 2020a, s. 86). Ikke minst har Butler en interessant innfallsvinkel, der anerkjennelse er en handling hvor det blir umulig «å vende tilbake til seg selv» (2020a, s. 88). I møte med andre forvandles selvet, og det man lærer om seg selv i løpet av en utveksling med andre er at selvet blir tvunget og ledet utenfor seg selv (Butler, 2020a, s. 88).

Når samfunnet verdsetter individer skapes et miljø der folk oppmuntres til å være seg selv, uten frykt for å bli dømt eller avvist. Ved å eksponeres for hverandres unikheter, er vi ikke dermed den samme, men vi er knyttet til hverandre gjennom det som skiller oss, nemlig vår singularitet (Butler, 2020a, s. 96). Dersom det gis rom for individuell vekst, der individer kan få større tro på seg selv og deres evne til å påvirke omverdenen, kan det igjen kunne motivere

folk til å delta mer aktivt i samfunnet og arbeide for en mer inkluderende og rettferdig verden (Jordet, 2020, s. 274). Solidaritet bygger på en erkjennelse av at mennesker er likeverdige subjekter uavhengig av den enkeltes sosiale og kulturelle bakgrunn, iboende ressurser, funksjonsevne og kjønn (Jordet, 2020, s. 274). Altså kan vi si at det er samfunnets jobb å etablere systemer som ivaretar mangfoldet, og et viktig aspekt ved solidariteten handler om at mennesker må få erfare at deres bidrag aktivt tilrettelegges for og er etterspurt av de andre, slik at en får utfoldet sin særegne kompetanse (Jordet, 2020, s. 275).

Det er ikke slik at alle bidrag nødvendigvis er like bra, altså må det ligge noen forventninger og utfordringer i bunn. Ved å befinne seg i en sosial ramme av omsorg, varme og empati vil det i større grad kunne oppleves som trygt ved at deres bidrag kan tas imot og bli anerkjent av fellesskapet (Jordet, 2020, s. 277). For mange kan det å bidra inn i fellesskap oppleves som noe sårbart, fordi det som oftest springer ut fra et ønske om aksept og verdsetting. Ved å våge å dele, og å by på seg selv, åpner man opp for en genuin forbindelse og skaper et «rom» der andre også føler seg komfortable med å dele. På mange måter kan man altså si at sårbarheten blir en kilde til styrke og en mulighet til å bygge dypere forbindelser med hverandre. Dette fellesskapet bygget på åpenhet og gjensidig aksept kan utgjøre grunnlaget for et mer støttende og inkluderende samfunn. Et medium som kan brukes for å utforske kompleksiteten av menneskelige erfaringer, er deriblant filmer som fokuserer på sosiale og politiske temaer. Begjæret etter anerkjennelse og tilhørighet kan både formidles og forsterkes gjennom å vise sårbarhetens realitet, og kan fungere som middel til å skape empati og forståelse.

2.3 Film som ideologisk medium

Filmer er noe som kan leses like bevisst og nøye som en bok eller et dikt. Enten vi er klar over det eller ikke lar vi oss enten rive med, eller stritte imot, ulike perspektiver og verdier som kommer til syne i en film. Konteksten kommer vi ikke foruten – filmer er gjerne et produkt av kultur og samfunnsstrukturer, og en film vil derfor alltid være ideologisk. Som tilskuere vil vi selvsagt bli påvirket i ulik grad, men vår evne til å utforske, dekonstruere og reflektere over disse ideologiene gir oss muligheten til å forholde oss kritisk til det som vises på lerretet. En film er kompleks og satt sammen av flere uttrykksformer, og det er derfor mange måter man kan analysere en film. Denne oppgaven tilnærmer seg filmen på en

ideologikritisk måte, og vi skal nå gå nærmere inn på hvordan denne teorien forholder seg til film som medium.

Samfunnet vårt er svært komplekst - hvert menneske sitter med sin unike sammensetning av verdier, holdninger og syn på verden, og i fellesskap dannes det noen fellestrekk når det gjelder hvordan vi mennesker forholder oss til den menneskelige tilværelsen på. Begrepet ideologi refererer til et sett med verdier, prinsipper og ideer som så og si er dominerende i samfunnet, og fordi det virker så åpenbart stopper vi sjeldent og tenker over det (Moseng, 2008, s. 132). Videre påpeker Jo Sondre Moseng at ideologikritikken primært fokuserer på selve filmen og de posisjonene den tilbyr publikummet sitt, og kjernen i denne tilnærmingen er overbevisningen om at film kan bidra med perspektiver og konstruering av virkeligheten for oss (2008, s. 132). Vi kan altså si at ideologikritikkens filmanalytiske innfallsvinkel handler om å lese filmen som et symptom på en ideologi (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 234), og derigjennom avdekke de underleggende maktdynamikkene og verdensbildene som preger samfunnet den er en del av.

Begrepet ideologikritikk knyttes gjerne til de radikale kulturforskerne i Frankfurterskolen med et marxistisk grunnsyn, og deres kritiske teori stilte spørsmål ved hvordan en film kunne fungere som masseunderholdning (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 235). De fokuserte mye på produksjonsapparatet som basis for det kulturelle uttrykket en film representerte, og de brukte marxistiske begreper som *vare* og *fremmedgjøring* for å forklare hvordan kulturindustrien ble styrt av markedet og produksjonsforholdene (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 235). I en artikkel skrevet av Jean-Louis Comolli og Jean Narboni (2009) viser de til sine meninger om filmen som et ideologisk instrument, og på bakgrunn av det økonomiske systemet peker de på at den ideologiske filmen også på denne måten blir politisk (s. 688). De lente seg spesielt på Althusser sin ideologi-definisjon om at filmer virker inn på mennesket gjennom en prosess de ikke helt forstår (Comolli & Narboni, 2009, s. 689), der Althusser ikke minst uttrykker at «Ideology is a «representation» of the Imaginary Relationship of Individuals to their Real Conditions of Existence» (Althusser, 2006). Althusser hevder at ideologi generelt, uansett form (religiøs, etisk, juridisk, politisk), uttrykker klasseposisjoner, og legger fram sine tanker om at ideologier er imaginære verdenssyn, som ikke korresponderer med virkeligheten (2006).

Den ideologikritiske analysetradisjonen vokste frem rundt 1960- og 1970-årene, og argumenterer for at film er refleksjoner av, eller indikatorer på, verdier som tilsynelatende har betydning i samfunnet (Moseng, 2008, s. 132). Gjennom tidene har det foregått flere

diskusjoner om hvordan ideologikritikken skal forholde seg som analysetradisjon, men i nyere ideologikritiske vinklinger bygger man på et mer «nyansert syn på filmen som et felt der motstridende ideologier kan møtes» (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 236). Vi har altså fått et fokus på å studere enkeltfilmer og hvordan de kan uttrykke ideologier og verdier, og kan eksempelvis dreie seg om uttrykk for makt og dominans i spørsmål knyttet til kjønn, seksuell legning, religion og etnisitet (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 236).

«Ideologikritikkens grunnleggende forestilling om at en film har en samfunnsmessig forankring og forsøker å posisjonere oss ut fra bestemte verdi- og normsett tett knyttet til maktstrukturer i kulturen, er fortsatt høyst relevant – til tross for at den ikke kan spå hvordan en film vil oppfattes av ulike publikumsgrupper» (Moseng, 2008, s. 137). Dette understreker nødvendigheten av å anerkjenne mangfoldet i publikumsrespons og å anlegge en mer nyansert tilnærming for å forstå filmens potensielle påvirkning på individer. Slik Moseng konkluderer med i kapittelet sitt om ideologi og film i *Filmanalytiske tradisjoner* har ideologikritiske analyser i dag en betydelig større rekkevidde, og inkluderer også kjønn, etnisitet og seksuelle minoriteter innenfor rammene sine (2008, s. 138). I utgangspunktet blir filmen ansett som en kompleks struktur av ideologiske elementer, som både kan ha en konservativ og progressiv karakter. Det sentrale spørsmålet dreier seg derfor om «hvilke tenkemåter filmen favoriserer gjennom sine narrative og stilistiske grep, uten at det dermed blir påstått at filmen i seg selv kan sikre overføring av bestemte ideologiske holdninger» (Moseng, 2008, s. 138-139). Slik Moseng nevner er nyere analyser mer forsiktige med å tilskrive bestemte fortellerstrukturer og stilgrep ideologiske effekter, og som vi skal nærmere på tar ideologikritikken utgangspunkt i de ideologiene som kommer til uttrykk gjennom en films spesifikke form og stil (2008, s. 137). Filmapparatets ideologiske effekt ser vi blant annet i relasjonen mellom kamera og motiv. Jean-Louis Baudry viser, gjennom Lacans teori om speilstadiet, til tilskuerens relasjon til skjermen – forutsetningene er et fravær av kroppskontroll og et stort fokus på den visuelle funksjonen, og begge disse blir repetert i en kinematografisk visning (1986, s. 294). Vi oppnår to ulike nivåer av identifikasjon her, ettersom kroppen til tilskuerne ikke selv er på skjermen. Det første er tilknyttet filmfortellingen, der vi kan identifisere oss med karakterene, mens det andre handler om kameraet som gjør det første nivået mulig (Baudry, 1986, s. 295). Det er nødvendig for en dominerende ideologi at kameraapparatet oppnår en presis, ideologisk effekt, men ved å holde de tekniske virkemidlene skjult, og gjennom et narrativt og formmessig grep kan film resultere i aktive og reflekterte tilskuere (Baudry, 1986, 295). I likhet med Comolli og

Narboni lener Baudry seg på den politiske modernismen, og ideologikritikken deres utfordrer oss til å anerkjenne filmens potensiale som et kraftfullt verktøy for å stimulere kritisk tenkning og refleksjon i møte med samfunnets komplekse ideologiske strukturer.

2.3.1 Ideologi som maktfaktor

Vi ser en tydelig sammenheng med ideologi og makt, der film som medium ikke bare reflekterer, men også aktivt deltar i konstruksjonen og forsterkningen av samfunnsmessige ideologier som underbygger og gir legitimitet til eksisterende maktdynamikker. «Samfunnsliv uten makt er utenkelig» (Engelstad, 2005, s. 7), og det er ikke rart ettersom makt er noe som omslutter oss uansett hvor vi befinner oss. For å komme med et lite knippe, er makt nedfelt i hersketeknikker, talemåter, voldsanvendelse, hierarkier, målstyring, byråkrati og budsjettering (Engelstad, 2005, s. 13). Slik Fredrik Engelstad også kommer inn på er det svært vanskelig å gi et entydig svar på hvordan makt kan defineres, og hvordan begrepet kan forstås. Som et minimum oppfattes makt som evnen til å få noe til å skje i et samfunn, der makt ikke er en «ting» eller enhetlig medium, men en egenskap ved relasjonen mellom A og B, hvor egenskapen får en virkning (Engelstad, 2005, s. 13, 20). Innenfor rammen av et større samfunn er maktforholdene alltid fragmenterte, makten er fordelt på mange, og det finnes konkurranse mellom aktører som utøver makt (Engelstad, 2005, s. 13). Vi kan derfor si at dypt rotfestet i samfunnet er makt en kompleks dynamikk som påvirker og formes av ideologier, noe filmmediet både reflekterer og forsterker. Dette danner derfor også et nødvendig grunnlag for å utforske maktens funksjon i demokratiske systemer.

Ideologier fungerer på mange måter som rettesnorer for menneskers oppfatninger og handlinger, ettersom visse tankeganger gjerne har fått hegemoni (Engelstad, 2005, s. 17). Når det kommer til demokratiet i relasjon til befolkningen, er det avgjørende at det eksisterer mekanismer for deltakelse og representasjon som sikrer at stemmer blir hørt og at beslutningene som tas, er representative for befolkningens mangfoldige behov og ønsker. Det blir derfor slik Engelstad (2005) påpeker: befolkningens sjanse til maktutøvelse gjennom demokratiske prosesser krever derfor utvikling og opprettholdelse av sterke, inkluderende demokratiske institusjoner (s. 126). Når det er snakk om ideologi, og ideologisk makt, er dette gjerne tilknyttet kultur og ideer i en vid forstand, som kan innebære alt fra religion, vitenskap, verdensanskuelser eller politiske idébygninger (Engelstad, 2005, s. 126). Det har blant annet skjedd et dyptgripende kulturelt skifte i løpet av det 20. århundre, der vi har gått fra et nasjonalt konfesjonssamfunn til et postnasjonalt pluralistisk samfunn, og innenfor politikken

har forvitringen av nasjonal ideologi falt sammen med forvitringen av sosialdemokratisk ideologi (Engelstad, 2005, s. 127-128).

I en periode var den sosialdemokratiske ideologien hegemonisk, mye grunnet dens engasjement for økonomisk rettferdighet, sosial likhet og vektlegging av velferdsstaten som en måte å fremme befolkningens velferd på. Derimot har det skjedd en endring de siste tiårene (spesielt i vestlige land), der fokuset gradvis har beveget seg fra likhet, og til frihet som det nye, dominerende verdisetet. Denne individualiseringen skjerper kravene til politisk likhet, men danner også grunnlag for å kreve anerkjennelse for gruppespesifikke identiteter, om det gjelder etnisitet, kjønn eller seksuell orientering, og økt forventning om likhet gir større fokusering på særtrekk (Engelstad, 2005, s. 128-129). De nye bevegelsene forutsetter blant annet individualisering og likestillingsbestrebelse, og har blitt en slags identitetspolitikk som spesielt har spredt seg til urfolkbevegelser, eksempelvis hos samene (Engelstad, 2005, s. 129). Individualiseringen refererer til en økende vektlegging av individets rettigheter, autonomi og frihet, og på denne måten utfordrer det tradisjonelle hierarkier og kollektive identiteter. Samtidig som, eksempelvis samene, bruker likestillingsbestrebelse som et viktig middel i kampen om sine rettigheter, har det også vært et fokus innenfor identitetspolitikken å anerkjenne den enkelte gruppens unike identitet og rettigheter i form av språk, kultur og tradisjonell jord og territorium. På en måte kan man altså si at samene søker likestilling i samfunnet, samtidig som de vil bevare, og fremme, sin unike kulturelle og språklige arv.

Makt eksisterer ikke kun ut ifra de større samfunnsmessige strukturene – mellom samfunnet som helhet, med sine mange aktører, og oss som enkeltindivider. Også i mellommenneskelige forhold eksisterer det makt, der vi åpner opp et rom for andre i oss selv, og forventer at de gjør det samme for oss, noe som bidrar til at begge parter på denne måten får makt over hverandre (Engelstad, 2005, s. 32). Dette likner påstanden til Butler (2020a), der vi er sårbare nettopp fordi vi er knyttet til andre mennesker og avhengige av sosiale bånd. Slik sett ser vi at makt og sårbarhet på mange måter henger tett sammen, da de ofte er gjensidig forsterkende fenomener som kan opprettholde ulikheter og urettferdighet i samfunnet. Å forstå forholdet mellom sårbarhet og makt er derfor avgjørende for å adressere sosiale utfordringer og arbeide mot et mer rettferdig og inkluderende samfunn. I samhandling med andre skjer det stadig utvekslinger av ytringer og opplevelser, og gjelder både utvendig og innvendig. Mye handler nemlig om at vi foregriper reaksjoner fra den andre, og deretter gjør dem til en del av oss (Engelstad, 2005, s. 32). Det er også viktig å påpeke at forhold som er betydningsfulle for oss gjør at mer står på spill, nettopp fordi vi blir enda mer sårbare. «Vi

godtar å være sårbare samtidig som vi aksepterer, bruker og bekjemper makten i de nære forhold» (Engelstad, 2005, s. 33). Maktfordeling hos relasjoner hviler blant annet på ressurser som er tilgjengelig for partene, som økonomi, kjærlighet, kunnskaper eller fysisk styrke, men også på deres evne til å utnytte dem (Engelstad, 2005, s. 34, 36). Videre er det et betydningsfullt poeng at maktens grunnlag ikke er konstant, men påvirkes av utøvelsen, og på denne måten kan den måtte bygges opp eller tapes i samsvar med hvorvidt relasjonene den utøves innenfor er preget av aktivitet eller passivitet (Engelstad, 2005, s. 54).

Makt er en kraftig dynamikk som gjennomsyrrer våre sosiale forhold og samfunn. Den manifesterer seg i alt fra politisk beslutningstaking til mer intime forhold mellom individer. Men med makt følger også avmakt, og er gjerne et resultat av maktubalanse, deriblant i form av økonomisk-, helsemessig- eller sosial sårbarhet. Blant moderne protestbevegelser finner vi eksempelvis de som ønsker anerkjennelse for urfolks rettigheter, og deltakernes identitet og følelse av tilhørighet er alltid viktige komponenter (Engelstad, 2005, s. 86). Videre påpeker Engelstad at «for at en bevegelse skal vinne oppslutning, må den møte sine potensielle tilhengere «der de er», anerkjenne deres selvforståelse og følelse av å være behandlet urettferdig og bygge videre på dem» (2005, s. 86).

I Norden har bevegelsen for anerkjennelse av den samiske kulturen preget sterkt, og er virkningsfull ved å kombinere tett kontakt til forskning og spredning av kunnskap, sterk fokusering gjennom mediene og har gjerne en direkte kobling til internasjonale bevegelser, konvensjoner og avtaler (Engelstad, 2005, s. 87). Basert på dette kan man altså si at det å tilhøre en underordnet posisjon ikke trenger å være synonymt med å være maktesløs, ettersom det blir gitt åpninger for protest, motstand og motmakt (Engelstad, 2005, s. 96). Men for at en bevegelse virkelig skal lykkes, og bli noe mer enn bare et enkelt blaff, må sakene deres nedfelles i formelle ordninger, vedtak eller rettigheter (Engelstad, 2005, s. 88). Vi ser altså at makt og avmakt er komplekse fenomener som manifesterer seg på ulike samfunnsnivåer, samtidig som det illustrerer hvordan protestbevegelser søker å mobilisere identitet og tilhørighet som kraftfulle verktøy for endring.

3 Analyse

Ut ifra oppgavens problemstilling har jeg valgt å dele analysen inn i tre ulike funn. Det er noen tydelige lokasjoner som spiller viktige roller i identitetsreisen Ester er på til å finne ut av hvem hun er og ønsker å være, og disse lokasjonene har jeg derfor valgt som utgangspunkt i de ulike funnene. Jeg har derfor plukket fra, og satt sammen, scener som finner sted på de respektive lokasjonene, og som på hver sine måter viser den historiske aksjonen i tilknytning til sårbarhet, ideologi, makt og interkulturalitet. De omhandler alle Ester sin reise fra å ikke ha noen særlig tilknytning til sin samiske kultur, bortsett fra farmoren sin, og til å omfavne kulturen på sin egen måte. Det er gjerne slik at noen steder i en film har en tematisk funksjon, og slik sett utgjør et område med betydning for handlingen (Engelstad, 2022, s. 122).

I det første funnet ser vi nærmere på hvilken rolle båtnaustet har i filmen, og hvordan dette kan knyttes sammen med Esters identitetskamp. Her får vi innblikk i familiehistorien og bakgrunnen for at Ester har hatt den samiske kulturen på avstand siden barndommen. I det andre funnet ser vi nærmere på hvordan naturen, som en annen hovedlokasjon, der Ester får tilgang til det samiske fellesskapet. I det siste funnet vil vi se nærmere på den større samfunnsmessige konteksten ved Stortinget midt i Oslo sentrum og ved Stilla der de fleste demonstrasjonene deres foregår. Her får vi virkelig et innblikk i hvordan filmen framstiller forholdet mellom den norske majoritetskulturen og den samiske minoriteten. Disse lokasjonene som funnene tar utgangspunkt i bidrar med ulike dimensjoner til Ester sin identitetsreise, og viser hvordan den samiske selvforståelsen påvirkes av ytre faktorer og hvordan konflikten påvirket den samiske befolkningen.

3.1 Båtnaustet - porten til skjulte arr og konfrontasjon

I denne filmen tar Giæver opp et samfunnsproblem som eksisterte rundt 1970-tallet med Alta-konflikten, med innslag av referanser til fornorskingspolitikken. På både 18- og 1900-tallet lå velferdsstatens ideologiske legitimitet i ønsket om økonomisk og sosial utjevning for alle samfunnsmedlemmer, noe som også inkluderte minoritetene (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 288). Gjennom både behovsprøvde og ikke-behovsprøvde velferdsordninger ble det sosialdemokratiske moderniseringsprosjektet et felles tankegodt for alle de norske partiene (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 288). Ved filmens utgivelsesår, 2023, er mye av den samme tematikken høyst relevant, da det fortsatt er en

viktig kamp for å bevare språket og kulturen, i tråd med å søke anerkjennelse og respekt fra majoritetsbefolkningen.

Slik vi ser ut ifra filmens tittel, *Ellos Eatnu / La elva leve*, fremmes den politiske og historiske delen av Alta-aksjonen. Denne aksjonen opptrer i hovedsak som en pådriver til Ester sin indre kamp, så vel som den tilgangen vi får til erfaringer og synspunkter fra de andre rundt henne. Vi skal se på hovedkarakteren Ester sin identitetskamp, og møte med egne og andres traumer knyttet til fornukspolitikken og den samiske kulturen. I dette funnet forholder vi oss til scenene som er spilt inn i båtnaustet nedenfor huset til Esters mor og stefar, og her får vi et innblikk i mange av Ester sine indre kamper som hun sliter med på hjemmefronten. Disse scenene spiller en svært viktig rolle for å senere i analysekapittelet forstå oss på hennes «ytre» identitetskamp ute blant samfunnet, og hvorfor hun oppfører seg, og reagerer, slik som hun gjør.

Filmfortellingens åpningssekvens, anslaget, starter med et klipp av en helt svartlagt skjerm der det står skrevet: «Ellos Eatnu» og rett under den norske oversettelsen: «La elva leve». Dette etablerer umiddelbart et flerspråklig og flerkulturelt perspektiv, der vi tidlig blir introdusert for det samiske språket og essensen av filmen. Mens bildet er svart, høres diegetiske lyder slik som den rennende elva i bakgrunnen, i tillegg til noen vindklokker som klanger i et rolig tempo. Plutselig høres en barnestemme som på samisk sier: «Pappa?». Uten at den lille jenta får noe svar, spør hun igjen, og bildet går over til innsiden av et mørkt båtnaust, der dagslyset skinner inn gjennom mellom plankesprekkene. Det er et totalt bildeutsnitt, med et normalperspektiv fra bakerst i båtnaustet mot døren. Filmens hovedperson, en jente med samiske røtter, introduseres her gjennom sin stemme i en samtale med faren sin. Her sitter altså faren og datteren i le for vind og vær utenfor. Datteren får beskjed om å gå opp til moren sin, og faren uttrykker at han selv skulle bli igjen i naustet. Det mørke bildet konnoterer noe dystert og trist, og ut ifra informasjon vi får senere i introduksjonssekvensen kan det sies å symbolisere farens indre sinnsstemning. Intensiteten på lydene fra elva og vindklokkene øker, og en kan kjenne på en slags rastløshet eller urolighet. I det lille naustet er det trangt om plassen, noe som gir en følelse av å være tett forbundet med alt og alle som befinner seg der inne. Vi kan på mange måter postulere at Ester hadde et nært bånd til sin far.

Det viser seg at dette båtnaustet får en stor betydning for filmfortellingen videre, da det er her faren til Ester tok livet sitt, og kan tolkes dit hen at han gjorde det bare øyeblikk etter han sendte Ester opp til huset igjen. Det blir et symbol på personlig smerte og traumer,

og som videre vil fungere som lokasjon for utforskning av det som kan oppleves vanskelig for Ester å konfrontere. For å støtte oppunder denne tolkningen vil den siste scenen i åpningssekvensen være relevant å trekke inn. Her befinner Ester seg på sitt barndomsrom – hun hører på en sang på platespilleren, mens hun ser ned på naustet gjennom vinduet. Det er i hovedsak mest diegetisk musikk å høre i filmen, og de få sangene det er snakk om tyder derfor på at de er valgt med omhu. De spiller altså en viktig rolle for å understreke, forklare og forsterke det bildene viser oss (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 104).

Sangen i bakgrunnen følger scenen med én strofe fra sangen «Diamonds and rust» (1975) av Joan Baez. Gjennom et nært bildeutsnitt starter scenen med et klipp der vi ser platespilleren, der vi samtidig hører verselinjene «Well, I'll be damned / Here comes your ghost again» (Baez, 1975, 0:28). Videre får vi et klipp med et halvnært bilde hvor vi befinner oss innerst i rommet, bak Ester som sitter ved skrivebordet sitt og ser ut av vinduet. Verselinjen lyder: «But that's not unusual / It's just that the moon is full» (Baez, 1975, 0:35). Like etter skifter perspektivet, og vi er nå på Ester sin høyreside i et halvnært bilde, med sangteksten: «And you happened to call / And here I sit» (Baez, 1975, 0:42). I det siste klippet filmes det ut av vinduet. Deler av gardinen vises på høyresiden av bildeutsnittet, ute av fokus. Utenfor ser vi elva som renner, og det er spesielt det slitte, røde båtnaustet vi fester blikket vårt på. I bakgrunnen fortsetter sangteksten med: «and on the telephone / Hearing a voice I'd known / A couple of light years ago» (Baez, 1975, 0:50). Både melodien og sangteksten utfyller meningsinnholdet i nettopp denne scenen, da det på mange måter kan sies å underbygge tanken om at det er en som er død som Ester nå tenker på, dette «spøkelset» hennes.

Det er noe sorgfullt og dystert med stemningen inne på rommet til Ester, og måten hun sitter med et tankefullt blikk, ned på naustet langt der nede. Bølgene viser at elven er urolig fra all vinden utenfor, og det er nokså mørkt og grått. Den melankolske stemningen fremmes i været som omgir naustet – noe trist og tomt, der bølgene på elva kan speile den indre kampen og uroen hun føler når hun konfronteres med minnene om faren og hans tragiske handling. De siste ordene Ester hører sin far si, er; «Jeg blir her» (Giæver, 2023, 01:29), og konnoterer dermed at naustet representerer noe mer enn bare et fysisk sted. Det kan symbolisere faren og hans indre kamp, så vel som et symbolsk sted som trekker Ester nærmere forståelsen av farens indre demoner og uoppløste følelser han bar på. Det at naustet befinner seg nede ved elva, kun omringet av gress, busker og trær i umiddelbar nærhet, viser også til en tilknytning faren, og senere Ester, har til naturen. Gjennom filmen kan det derfor

tjene som et sted der Ester søker etter svar eller en slags forsoning med farens valg, så vel som å bestemme seg for hvem hun selv ønsker å være. Naustet blir derfor et viktig element som binder sammen temaer som sorg, traumer, forsoning og forståelse av fortid og identitet.

Senere i filmen, rundt 43:40, befinner Ester seg nede i båtnaustet etter et besøk hos farmoren. Hun har fått sydd om kofta si og har den på seg da hun går ned til naustet. Idet hun åpner de knirkende dørene opp, lyder vindklokkene slik som i åpningssekvensen, og det spiller igjen den samme intense orkestermelodien. Samtidig høres elva som suser i bakgrunnen. Dette bidrar til å gi den samme urolige følelsen som i den foregående scenen fra naustet, og stemningen signaliserer noe kaotisk, uvisst og sorgfullt. Ester både ser, og tar, på fiskebåten, årene og farens gamle ullvotter som henger på en spiker på veggen. Det er tydelig at det vekker sterke minner hos henne, ettersom hun begynner å gråte i kontakt med alt det som minner om faren. Vi får se Ester i et nært bildeutsnitt, noe som gjør at vi får innblikk i hennes ansiktsuttrykk, samtidig som kamerabevegelsene som beveger seg mellom henne og blikket hennes ned på årene gjør opplevelsen desto mer sår. Sorgen Ester har etter faren sin er til å ta og føle på. I neste klipp åpner hun en kiste og drar fram en gammel ryggsekk med farens gamle samelue og gamle skrivebøker fra da han gikk på skolen. Scenen viser oss at Ester på mange måter er i en betraktelig mer sårbar fase av livet sitt, der tapet av en betydningsfull relasjon har bidratt til frustrasjon og uvisshet rundt sin egen identitet. Ikke fikk hun fullt ut vite om faren og hans identitetskamp, og ved å utforske hans gamle saker og samiske identitetsmarkører, ser vi også hvordan hun prøver å forstå seg på både ham og seg selv.

Ester og faren hadde en mellommenneskelig relasjon, der faren satt med mest makt. I teorikapittelet kom vi inn på Engelstad, som påpeker at vi mennesker skaper rom for hverandre, i hverandre, noe som gir begge parter makt (2005, s. 32), og viser til Butlers påpeking om at båndene vi har til hverandre som mennesker er en slags avhengighet, som er kilden til sårbarheten og ansvarligheten vår (2020a, s. 15). Det at faren tok valget om å forlate både kone og barn er et tydelig tegn på at ytre påvirkninger (her mellommenneskelige relasjoner) har såret både Ester og moren (Butler, 2020a, s. 23-24). Både sårbarhet og solidaritet er begge grunner til at vi former relasjoner (Fineman, 2017, s. 12), og det kan derfor vise seg svært sårende når en av Esters primære omsorgspersoner velger å forlate livet. Jordet beskriver at å befinne seg i en sosial ramme av omsorg, varme og empati oppleves som trygt (2020, s. 277), og noe av denne tryggheten kan Ester sies å ha mistet. Det at faren ikke

orket å slites mellom den samiske minoritetskulturen og den norske majoritetskulturen lengre, har nok vært en stor bidragsyter til Esters vansker med å omfavne sine samiske røtter.

Mens Ester sitter og blar i skriveboken, tydelig fra barneskolen der faren har måttet skrive dyrenavn på norsk ved siden av små illustrasjoner, kommer moren ned. Ester, med et trist og skjørt blikk, spør moren om de har planer om å rive båtnaustet. Uten å si direkte ja i svaret sitt, er det nettopp dette hun antyder da hun påpeker hvor lite det blir brukt og at det kun står der og vekker vonde minner. Videre samtaler de om hvordan oppveksten var for både henne selv og faren – de ble straffet gjennom smekk på hånden, ørefik og slag for å ikke snakke norsk på skoleinternatet. Hun filmes i et halvnært bildeutsnitt mens hun står lent inntil døren, med armene i kryss. Kroppsspråket signaliserer en slags usikker og reservert holdning, noe som utfyller meningsinnholdet i scenen. Moren påpeker at lærerne gjorde som de ville, og at de norske barna tok etter dem igjen. Det er tydelig at det hun opplevde den gang har satt dype spor hos moren. Slik som Ester også påpeker, bruker hun ikke lenger kofte. Det kommer fram i samtalen mellom Ester og moren at det å tviholde på den samiske kulturen, blant annet gjennom å bruke kofte, var det som ble slutten på faren sitt liv. Moren konkluderte samtalen med å si at «det samiske har ingen fremtid lenger, Ester» og «den kampen er tapt for lenge siden». Det faktum at både moren og faren vokste opp under fornorskingspolitikken, og mannen hennes tok sitt eget liv, har nok gjort sitt til at moren ikke lenger maktet å stå i kampen som samene møtte hver dag.

Det er nokså bemerkelsesverdig i denne scenen, der klippene veksler mellom moren og Ester, at det er en slags avstand mellom dem. De befinner seg overfor hverandre, moren i “normale” klær og Ester iført kofta og sjalet sitt, noe som på mange måter signaliserer hvilken kultur de velger å assosieres med i dette øyeblikket. Til tross for at de er fysisk nære hverandre, tydeliggjøres en følelsesmessig avstand der de nok ikke fullt ut forstår hverandres perspektiver og følelser fullt ut. Mens Ester forsøker å forstå både moren og faren, og deres livsvalg, i et forsøk på å forstå seg selv og den samiske kulturen, er morens bastante kommentarer nokså avvisende og motløse. Moren forteller deriblant om da hun som barn skjønte fort hvordan hun kunne unngå å bli mobbet, og mens hun står uten å bruke et snev av samiske identitetsmarkører, representerer hun slik sett en assimileringstilbøyelig holdning. Som moren selv påpekte; «jeg lærte fort, så de lot meg være i fred» (Giæver, 2023, 47:40). Esters valg om å bruke samiske klær fremhever derimot hennes ønske om å utforske kulturen videre for sin egen del. Selve samtaleemnet om tap av kultur og farens selvmord legger til den emosjonelle tyngden i scenen, da det avslører den dype smerten og desperasjonen som kan

oppstå når en kultur og identitet trues, og ikke minst hvordan dette påvirker enkeltpersoner og familier.

Slik Lein (2023) påpeker kan tilhørighet både beskytte mot, og redusere, sårbarhet. Morens valg om å endre seg til å passe inn i den norske majoritetskulturen kan derfor sies å ha vært hennes metode for å redusere den sårbare rollen som en ung samisk jente som ble plukket på av både norske lærere og medelever. Å søke tilhørighet blant den norske majoriteten virket nok slik sett beskyttende og reduserende fysisk sett for hennes del, samtidig som det å ikke bli anerkjent for den hun var kan ha gitt psykiske vansker i form av lavt selvbilde og selvrespekt. Dette fordi vi ser det motsatte av sosial verdsetting, som Jordet (2023) refererer til som å bli anerkjent i kraft av det å være menneske (s. 273). Det kan derfor sies å være nokså paradoksalt at moren i denne scenen er den som nærmest øker sårbarheten til sin egen datter. Sårbarhet er, slik Butler (2020a) hevder, en konsekvens av anerkjennelse, og det kan virke som morens traumer gjør det vanskelig for henne å anerkjenne Esters ønske om å utforske samisk kultur. Det blir ifølge Butler (2020a) et problem med de normene som styrer hvordan vi anerkjenner hverandre, og denne vanskeligheten med å godta hverandre kan få oss til å revurdere de reglene vi vanligvis følger for å vise respekt og aksept (s. 83). Det å stille spørsmål ved normene vi vanligvis følger for å anerkjenne hverandre er ikke kun noe moren til Ester har et behov for å konfrontere, men er noe den norske majoritetskulturen også bør utforske. De reglene og forventningene som samfunnet (den norske majoritetskulturen) følger har makt til å påvirke hvordan vi ser på oss selv og andre, og hvorvidt vi blir anerkjent som likeverdige individer (Butler, 2020a, s. 83). Å stille seg kritisk til normene som majoritetsbefolkningen følger er viktig, nettopp fordi de ikke alltid er rettferdige eller inkluderende.

Etter svært mange opp- og nedturer for hovedkarakteren Ester ser vi at Ester nok en gang befinner seg i båtnaustet. Det er spesielt en person vi ser Ester har gjenopptatt kontakten med, nemlig sin fetter Mihkkal, og det er i hovedsak ham som introduserer Ester for Altasaken og det samiske nærmiljøet. Men etter en hard kamp mot majoritetsbefolkningen, og lite endringer i samfunnet knyttet til majoritetskulturens holdninger, valgte Mihkkal å ta sitt eget liv. Tidsmessig er vi nå 1:29:32 inne i filmen, og kameraet er plassert inne i naustet på samme måte som i filmens første scene. Det er helt mørkt, for utenom lyset som skinner inn gjennom sprekke, helt fram til Ester åpner dørene og ser inn på alt som symboliserer traumer, vansker og faren. Kameraet skifter deretter til et nært bildeutsnitt som følger Ester gående inn i naustet, mens hun gråtende og fortvilet ser seg rundt. Hun skriker av en indre

smerte, og hennes sinnstilstand reflekteres i de neste klippene – kameraets perspektiv befinner seg igjen på innsiden av naustet, tittende utover, i et totalt bildeutsnitt. Det mørke rommet konnoterer noe dystert, og all kastingen og skrikingen representerer slik sett hennes indre konflikter. Til slutt tar hun tak i en av årene til robåten og begynner å slå den mot veggen, slik at flere av de halvrotne plankene løsner og lager en stor sprekk. Moren har i mellomtiden fått med seg at Ester befinner seg nede i båtnaustet og kommer inn i naustet midt i sammenbruddet til hennes, og spør på samisk hva som skjer. Da faller Ester ned på bakken, og vi nærmer oss henne i et nært utsnitt der vi kommer tett på hennes følelser og uttrykkelse av dem.

Mens hun gråter, sier hun på samisk: «jeg vil ikke være same». Ved å være nært på Ester i dette klippet opplever vi den smerten hun kjenner på i enda større grad enn om kameraet hadde hatt henne mer på avstand. Vi får tydelig innblikk i sorgen og lidelsene hun kjenner på gjennom ansiktsuttrykk og urolige bevegelser. Spesielt i etterkant av Mihkkal sin begravelse er det som at moren har endret noen av de normene og holdningene som hun selv velger å anerkjenne Ester ut ifra. Hun ser hvor mye Ester slites mellom den norske og den samiske kulturen, og i motsetning til den forrige scenen fra naustet står hun her med armene ned på hver sin side av kroppen. Hun har en mer åpen innstilling, og viser ved å falle ned på kne foran henne for å klemme at hun aksepterer henne og de følelsene hun kjenner på. Det triste ansiktsuttrykket til moren, og den omfavnelsen av datteren sin, blir på mange måter et bilde på hva moren selv kunne trenge i møte med ytre påkjenninger da hun selv var yngre. Scenen blir nærmest et vendepunkt i deres relasjon. Sårbarheten blir her en kilde til å bygge en dypere forbindelse med hverandre, og den nye rammen av omsorg og empati gjør, som Jordet (2020) nevner, at det oppleves mer trygt. Til slutt avsluttes scenen med å filme innenfra naustet i retning av de åpne dørene og sprekken i veggen, der elva beveger seg i takt med vinden utenfor. At naustet ikke lenger er lukket, men er åpent og lyst, gir således en følelse av endring i Ester og morens følelsesmessige tilstand. At det slippes inn lys symboliserer åpenhet, og kan indikere at noe som tidligere var skjult nå har blitt frigjort. Altså kan dette virke som en ny begynnelse for Ester og moren, der de velger å legge de tunge følelsene og opplevelsene bak seg.

Båtnaustet er derfor, som nevnt tidligere, en svært sentral lokasjon for Esters indre kamp med å forstå og akseptere sin egen identitet og tilhørighet til både norsk og samisk kultur, så vel som at det gamle, slitte naustet viser til traumer, sorg og vanskeligheter som har eksistert i lengre tider. Naustet er langt ifra et nybygg, og et sted for nye opplevelser og

minner, men heller et bygg som representerer noe gammelt og historisk. Noe som har stått i flere generasjoner. Felles for alle scenene tilknyttet naustet er at vi får et innblikk i hvordan diskriminerende tanker og ideer, fordommer og assimilasjonspolitik som eksisterte i samfunnet påvirket enkeltpersoner på et svært personlig plan. På mange måter representerer naustet derfor disse generasjonstraumene, og det faktum at moren og stefaren snakker om å rive det ned kan bidra til å symbolisere et ønske om å legge fra seg alt det vonde. Samtidig er det nok fordi naustet er et symbol på faren, der mye av hans samiske eiendeler har blitt plassert, at Ester tydelig gir uttrykk for fortvilelse og uro i tilknytning til demoleringen.

Scenene gir oss en pekepinn på hvor vanskelig det kan være å utforske sider ved seg selv som du vet majoritetskulturen ikke anerkjenner fullt ut, og tørre å tre inn i noe ukjent. Det at Ester har en bakgrunn der skam og sorg i store deler forbindes med det samiske, gjør at hun ikke bare har opplevd den sårbare rollen som forlatt (av sin far), men må også gjennomgå prosesser der hun gjør store omveltninger i identiteten sin. Hun inntar en annen type sårbar rolle der hun ved å akseptere den samiske kulturen som sin egen, samtidig kan oppleve å bli ekskludert fra majoritetskulturen. I tillegg må hun, slik Jordet (2020) påpeker, gjøre seg sårbar ved å våge å dele, og by på seg selv, for å oppnå nye menneskelige forbindelser i det samiske miljøet (s. 277). Det skal likevel sies at Ester ikke kun er sårbar, eller i en sårbar rolle, i disse ulike settingene. Det å klassifisere rollen til Ester, og de andre rundt henne, til å kun identifiseres som sårbare, er ikke nødvendigvis å respektere verdigheten deres i en slik situasjon (Butler, 2020b). Likevel gir begrepet sårbarhet oss mulighet til en bevisstgjøring om de strukturelle og sosiale hindringene de møter, noe som igjen kan fremme empati og forståelse for de utfordringene hun, og de andre, gjennomgår. Ikke minst kan det fungere som en slags oppmuntring til å utvikle programmer og tiltak som støtter dem. Tanken som både Fineman (2017) og Butler (2020a) også stadig viser til – at vi er sårbare i møte med ytre påvirkninger – gjør sårbarhetsprinsippet om til et konseptuelt verktøy for å få behovene sine ivaretatt av staten og medmennesker.

Slik vi så i teorikapittelet vil motstandskraft, og spesielt det å tilhøre et fellesskap, være svært gjeldende for å kunne håndtere utfordringer og kriser for å komme styrket ut av det i andre enden (Jordet, 2020, s. 273). På tross av å tilhøre et samisk fellesskap, ser vi likevel at det ikke alltid er nok, da det kan resultere i psykiske plager for de som konstant føler seg krenket og trakassert (eksempelvis faren til Ester og Mihkkal). Det er spesielt tydelig at Ester i den siste scenen i båtnaustet opplever baksiden ved måten samfunnet behandler henne på, kun fordi hun er same. For selv om Ester og moren er en del av den norske

majoritetsbefolkningen, er de ikke nødvendigvis like inkludert og akseptert i de settingene de velger å fremme den samiske delen av identitetene sine. Det blir slik de uttrykker det i sluttrapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen:

Fornorskingspolitikken fikk alvorlige konsekvenser for samer, kvener og skogfinner. Nedvurderingen av samisk, kvensk og skogfinsk språk og kultur førte til språk- og kulturtap og også kunnskapsløshet om gruppene i befolkningen. (...) Da fornorskingspolitikken ble avvirket, ble likevel mange av handlingsmønstrene, holdningene og samfunnsstrukturene som fornorskingspolitikken hadde bidratt til, videreført. (...) Arven etter fornorskingspolitikken har ført til at minoritetene ofte blir sett ned på og utsatt for mobbing, hatprat, trakassering og til dels diskriminering i møte med majoritetsbefolkningen. (...) Fornorskingen har også blitt omtalt som et historisk traume som kan ha forårsaket en vedvarende belastning i de berørte miljøene. (2023, s. 22-23)

Rapporten, som er nesten 700 sider lang, fortsetter å greie ut om informasjonen vi ser i utdraget. Det gir altså bare en liten smakebit på all uretten de har funnet begått, mot blant annet samer, av majoritetsbefolkningen. Det er et tydelig bevis på at myndighetene har sviktet denne minoritetskulturen, der helsetilstanden ikke bare berørte de som fysisk ble utsatt for den verste fornorskingspolitikken, men også de neste generasjonene som fortsatt utsettes for ugreie handlinger. Moren uttrykket i andre scenen fra båtnaustet at fornorskingen av samene opplevdes som brutalt og vondt. Dette fostret tydelige følelser av det å miste selvrespekt og selvtillit, slik Jordet (2020) viser til ved å ikke bli anerkjent, mye grunnet avvisningen fra den norske majoritetskulturen. Det har tydelig blitt innprentet i hodet på både moren, og den generasjon hun vokste opp med, at de ikke kunne anerkjennes slik de var. Dette medfører en følelse av frykt og skam, og det som var ment som en norsk, nasjonal solidaritet fikk derfor store konsekvenser for de som var en del av minoritetskulturen(e) i Norge.

På mange måter ser vi at Butler (2020a) sine tanker om sårbarhet tydelig forsynliges – vi er overgitt til andre fra begynnelsen som potensielt kan skade oss, og dette gir oss et stort ansvar med å ta vare på våre medmennesker (s. 15). Her har altså staten Norge, i tråd med Butler sine tanker, spilt en stor rolle i å begrense individuell frihet og muligheter når det gjelder det samiske folket. Ikke bare har mye av politikken som er blitt ført ledet til mentale, og for noen også fysiske, skader. Det har også gjort at språket og kulturen for mange har gått

tapt. Mange samer har delvis eller fullstendig sluttet å snakke samisk, og som følge av fornorskingspolitikken gått over til å snakke norsk (Sannhets- og forsoningskomiteen, 2023, s. 23). Dette ser vi deriblant i filmen på moren til Ester, som etter mannens død fant seg en norsk mann og gikk over til å bruke norsk som sitt hovedspråk. Slike endringer i språket, der deres morsmål går tapt, har hatt negative konsekvenser for individers og gruppers selvoppfattelse og språkholdninger (Sannhets- og forsoningskomiteen, 2023, s. 23). Dette vises spesielt gjennom Ester, som i et forsøk på å tviholde på faren og den samiske kulturen, fører mange av samtalene med moren på samisk.

Ved å bruke nasjonalisme, en kjærlighet for landet Norge, og moderniseringsprosjektet som skalkeskjul for sin «voldsutøvelse», har den norske staten på mange måter prøvd å rettferdiggjøre sine handlinger overfor samene. De har altså produsert en hypersårbarhet fra nasjonen og majoritetskulturens side, og slik tenkt på dette som en god begrunnelse for å innskrenke minoritetene (Butler, 2020a, s. 131), ettersom det både gjaldt å henge med på Vestens modernisering, så vel som å dyrke og bevare «det norske». På denne måten vises en fornektelse av den allmennmenneskelige sårbarheten, og staten har ikke klart å drive en politikk der sårbare grupper i samfunnet har kunnet føle seg beskyttet og støttet, slik Fineman (2008) påpeker at er en av statens viktigste oppgaver (s. 9). Det er også et interessant poeng at Norge, da blant annet gjennom skolene, spilte en viktig rolle i kolonisering og assimilering av den samiske minoritetsbefolkningen (Andreassen & Olsen, 2020, s. 18). Det skjedde altså en intern kolonisering innenfor Norges grenser, der vi hadde et systematisk angrep på urfolks og minoriteters ressurser, språk, kultur og landområder (Andreassen & Olsen, 2020, s. 18-19).

I filmen ser vi spesielt ettervirkningene av fornorskingspolitikken, og generasjonstraumene, for Ester, foreldrene hennes og fetteren Mihkkal. Det var ikke bare for faren til Ester at det samiske livet tærte på, men også for Mihkkal som selv tok sitt liv etter mye motgang. I begravelsen hans uttrykket presten, på samisk, at: «Man skal være varsom med å skyldte på noen når et ungt menneske går bort på denne måten. Jeg vil likevel spørre om måten den norske staten har behandlet samene på har kostet liv» (Giæver, 2023, 1:25:45). Presten setter her ord på mye av de samme poengene som Butler (2020a), om at staten har tjent majoritetskulturens interesser, der valgene deres tvilsomt kan rettferdiggjøres. Ikke minst støttes det også oppunder av Sannhets- og forsoningskommisjonens resultater, slik vi så ovenfor, ved at handlingsmønstre, holdninger og samfunnsstrukturer utført av majoritetsbefolkningen bidro til traumatiske opplevelser for de samiske minoritetene (Sannhets- og forsoningskomiteen, 2023, s. 22).

En film som denne er et klart produkt av både kultur og samfunnsstrukturer, og er derfor ideologisk i den forstand at dagens samfunn har flere fellestrekk med den samtiden filmen er ment å demonstrere. *La elva leve* bidrar på mange måter med perspektiver og konstruering av virkeligheten for oss, og spesielt interessant er dette med makt og dominans i samfunnet noe vi ser svært tydelig her. Ut ifra morens beretninger om barndommen og fornuksningspolitikken er det klart at makten ikke lå hos den samiske minoritetskulturen, men hos den norske majoritetskulturen. På tross av at makten er fragmentert, og fordelt på flere større institusjoner, har det likevel ligget en ideologisk rettesnor som har gitt nasjonalistiske tanker hegemoni (Engelstad, 2005). Denne ideologiske rettesnoren har videre bestemt normene som den norske majoritetsbefolkningen anerkjenner andre ut ifra (Butler, 2020a).

Den sosialdemokratiske ideologien vektla sosial likhet, og dette stemmer overens med tanken om at storsamfunnet Norge lærte opp de samiske barna til å bli norske for å bli ordentlige mennesker. På tross av at vi, i tråd med Engelstad (2005) sine tanker, har beveget oss mot individualisering, der liberalisme har fått større plass, er det et faktum at en slags usynlig og taus fornuksningspolitikk fortsatt drives i Norge. Dette har samiske Elle Márget Nystad, leder i ungdomsutvalget til Norske Samers Riksforbund, nylig uttrykket, ettersom hun selv har blitt utsatt for hets og trakassering, og påpeker at det samiske folket står i en tid der de må kjempe for egen eksistens (Opsahl, 2023). Hun var blant annet en av frontfigurene under Fosen-aksjonene i Oslo, og er en viktig stemme innenfor samisk litteratur og kultur tilknyttet urfolksrettigheter, kultur og identitet. De ulike miljøvernsspørsmålene som både hun og flere andre samer og ikke-samer kjemper for, viser deres engasjement for å vise hvor viktig nettopp naturen og menneskerettigheter er for samisk kultur og tradisjon.

3.2 Naturen som arena for selvaksept gjennom samisk språk og kulturutøvelse

Hittil har vi hovedsakelig sett på hovedkarakteren Ester sin indre kamp over hvorvidt hun ønsker å være same eller ikke. Hun fikk høre barndomshistoriene til moren og faren fra fornuksningsperioden og har gjennom båtnaustet fått utforske hvem hun var, er og ønsker å være. Båtnaustet var et sted der skam og sorg satt i veggene, og vi fikk innblikk i Esters ambivalente forhold til det samiske. Vi skal nå bevege oss over i hennes identitetskamp i settinger der hun befinner seg ute i naturen, og i de fleste tilfeller sammen med andre samer.

Der skal vi se på hvordan det å være en del av et fellesskap, og å kjenne på solidaritet, bidrar til at Ester i større grad omfavner den samiske kulturen. Farens selvmord og morens traumer har bidratt til å distansere henne fra det samiske gjennom oppveksten, der eneste tilknytning hun har hatt til det samiske har vært gjennom farmoren sin, som prater samisk, joiker og bruker kofte med selvfølgelighet. I dette funnet vil scener knyttet til naturen som arena stå i fokus, deriblant scener der Ester tilbringer tid med farmoren sin, så vel som å få innsikt i hennes nye møter med andre samer, der hun får ta del i samisk kulturutøvelse på en ny og muligens ukjent måte. I analysens første del så vi hvor viktig settingen, båtnaustet, var som en symbolsk funksjon for å fremme en viss stemning og atmosfære (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 79). Her er det altså naturen som vil spille en viktig rolle i å understreke betydningen dette har for den samiske kulturen og Esters identitetskamp.

I filmen, både før og etter de nevnte seansene i båtnaustet, følger vi Ester sin reise mot å omfavne sin samiske identitet og komme et steg nærmere selvaksept knyttet til denne kulturen. Vi ser altså at Ester innehar en klar karaktertype som er lett gjenkjennelig, og bidrar til å gjøre handlingen både forutsigbar og enkel å følge – hun er vår inngang til fortellingsuniverset og handlingsforløpet (Engelstad, 2022, s. 58). I filmen er det flere symboler, så vel som det samiske språket, som bidrar til å gi både innsikt i den samiske kulturen, og historien – kofta, faren til Ester sin samelue, det samiske flagget, joiken og ikke minst naturen. I tillegg viser det seg å være svært essensielt for både hovedrollen Ester, og andre individer med samiske røtter, å kjenne på solidaritet. Slik vi så fra teorikapittelet fra Jordet (2020) bidrar fellesskapsfølelsen til å binde mennesker sammen ved at de kan kjenne på samhold og aksept gjennom det de har til felles, og gjennom de scenene jeg har valgt å se nærmere på i dette funnet får vi oppleve solidaritet hovedsakelig vist gjennom samisk språk og kulturutøvelse. Jordet (2020) viser til at tilhørighet kan virke beskyttende mot sårbarhet, noe vi ser i flere av de scenene vi skal ta for oss i dette funnet - Ester gis en slags trygghet og støtte fra den samiske kulturen i møte med de ulike påkjenningene hun møter på underveis fra den norske majoritetskulturen.

Tidlig i filmen får vi se Ester og farmoren i en scenisk framstilling oppe på fjellet der de har tatt med seg en liten bøtte hver til å plukke multer i. Mise-en-scene er preget av grønn fjellnatur, grå himmel og en fredelig stillhet. Det bløte, naturlige dagslyset får frem en stemning om noe ubevisst (Steinbo, 2006, s. 111, 130), og sett i tilknytning til samtalen deres om den nye bonden og gjerdet han har satt opp i nærheten av der de befinner seg kan virke som en slags metafor for samfunnet ellers, der naturen opptrer sårbar i møte med den stadig

moderniserende verden og dens utviklingsprosjekter som er med på å true både menneske- og dyreliv. Dette knytter oss til den større samfunnsmessige konteksten, der vi også i vår egen samtid gjør inngrep i ellers urørt natur. I samtalen med farmoren, som føres på samisk, oppleves Ester som noe stresset og usikker. Vi ser henne i et nært bildeutsnitt fra hennes høyre side, der hun med et alvorlig og spørrende blick spør om de bør dra et annet sted for å plukke multene. I det neste klippet ser vi farmoren sitte i en stødig og beroligende stilling på bakken i et halvtotalt bilde, fra Esters point-of-view. Farmoren feier bort spørsmålet til Ester med et retorisk spørsmål om hva bonden skal med alle multene selv. Videre sier hun at det alltid har vært nok multer til dem som bor der, hvorpå Ester gir farmoren et lite nikk. Denne scenen bidrar med å etablere hvem Ester er i starten av filmfortellingen – en forvirret og usikker jente som kommer til å utvikle seg mye gjennom filmen til å bli en selvopplagende og voksende ung kvinne.

På tross av Esters usikkerhet, er det likevel noe rolig og fredfullt over atmosfæren i scenen - farmoren sitter nede på bakken iført kofte og «vugger» sakte frem og tilbake mens hun joiker Esters joik. Kameraet befinner seg på samme høyde som ansiktet til farmoren i et halvtotalt bilde, og oppleves som intimt og nært, noe som forsterker følelsen av å dele øyeblikket med både henne og Ester. Samtidig gis også en følelse av sårbarhet og ærlighet, da en slik nærhet gjør det vanskelig for karakteren å skjule eventuelle følelser for tilskuerne. Blikket hennes tyder på noe stolt og søkende, mens hun begynner å joike Esters joik. Hun lener hodet litt til siden i forsøk på å få bedre oversikt over Esters reaksjon idet hun begynner å joike, noe som tradisjonelt gjøres for å formidle og beskrive noe eller noen, her Ester (Berg-Nordlie, 2023). Farmoren forteller at det var Esters far som lagde joiken hennes, og det er tydelig at det å snakke om faren er et sårt tema for Ester, da hun forholder seg stille en liten stund før hun bytter samtaleemne.

Slik vi så fra Fineman (2017) i teoridelen har Ester blitt gitt en form for emosjonell skade, noe som ikke er uventet for mennesker å gå oppleve gjennom den primære, menneskelige tilstanden (s. 11). Dette skjer tidlig i filmfortellingen, og Ester har til gode å gjennomgå indre og ytre påkjenninger tilknyttet identitetskampen hun skal til å gjennomgå. Butler uttrykker at alle individer er sårbare og avhengig av andre for sin eksistens (2020a, s. 23-24), og det å ha et støttenettverk rundt seg kan bidra med å håndtere sårbarheter vi møter gjennom utfordringer og kriser (Lein, 2023). Ester har alltid hatt moren sin, og i lang tid også sin stefar og halvbror, men gjennom disse tre relasjonene har Ester blitt distansert fra den samiske kulturen og slik sett også fra faren. Det at Ester i flere år ble ført vekk fra det

samiske, som faren utøvet gjennom sitt liv, kan derfor ha bidratt til å redusere følelsen av tilhørighet til nettopp denne samiske kulturen (Jordet, 2020), og dermed også gjort det vanskelig for Ester å bearbeide sorgen etter faren fullt ut. På mange måter har farmoren og fetteren Mihkkal, med sin kjernefamilie, vært eneste mellomleddet mellom Ester og det samiske, og det er først nå som Ester er voksen nok til å klare seg selv at hun aktivt velger å utforske denne kulturen videre. Slik sett ser vi at farmoren og Mihkkal opptrer som det Marthe Lein (2023) refererer til som støttenettverk, der Ester hele veien har fått støtte og trygghet fra dem. Ikke bare har hun støtte, men de har kanskje også gjort denne identitetsreisen og kampen verdt det for Ester, ettersom dette handler om å finne ut av hvem hun virkelig vil være.

Omtrent en halvtimes tid inn i filmen følger vi Ester i enda en scene iscenesatt i naturen. Hun følger en sti gjennom skogen, og gjennom busker og trær kan vi skimte elva som renner på høyresiden av bildeutsnittet. Det er filmet i normalperspektiv, med et heltotalt bilde, noe som skaper oversikt og etablerer konteksten, så vel som å forsterke følelsen av å være til stede i scenen med Ester. I de to neste klippene ser vi Ester i halvtotale bilder, der hun tar av seg sko og sokker langs elvekanten, og deretter går sakte ut i vannet. De eneste lydene vi hører er elva som renner, og Ester som vasser utover. På denne måten kan vi si at vi får bli med på å føle den samme nærheten til elva og naturen, slik som Ester gjør i dette øyeblikket. Mens kameraet følger Ester på vei ut i elva, blir vi med på det som skjer – kameraet beveger seg utover i vannet i takt med henne. Dette gjør at vi som publikum kan få føle oss mer til stede i scenen, samtidig som kamerabevegelsen hjelper oss med å knytte oss til karakteren og forstå hennes liv. Det er en økt dynamikk, så vel som at det bidrar til filmens overordnede visuelle stil og tone. Denne kontinuiteten er visuelt tiltalende, og både leder publikums oppmerksomhet og driver historien fremover på en subtil måte.

I det neste klippet får vi et heltotalt bilde med en skrå vinkel nedover, der vi ser på Ester som står nede i elva. Det er busker og trær på begge sidene av bildeutsnittet, og fokuset vårt faller naturlig mot Ester og elva, der vi gjennom et objektivt kamera «står» som tilskuere i bakgrunnen og observerer. Valg av kameraets posisjon, vinkel og utsnitt kan her sies å ha som funksjon å gi en overordnet følelse som konnoterer objektivitet. Videre kan det signalisere hvordan Ester er i harmoni med naturen, og elvas viktighet for historiefortellingen, deriblant saken om elva som en slags katalysator for Esters identitetsreise. Med tanke på at sekvensene i forkant har vist Esters opplevelse av å se Mihkkal bli trakassert utenfor sitt eget hjem og å bli tatt på fersken av en kollega ved Stilla sammen med aktivistene, kan scenen

også gi en følelse av å fremheve Esters isolasjon eller sårbare situasjon. Ikke minst kan det konnotere å føle seg liten eller under press fra omgivelsene, ettersom vi fortsatt befinner oss tidlig i Esters utforsking av den samiske kulturen og sin rolle i den.

Etter hvert kommer filmens ikke-diegetiske kjenningsmelodi som beskrevet tidligere – en rolig orkestermelodi, hovedsakelig bestående av strykeinstrumenter – som følger rytmen og tempoet til reallyden av elva som høres i bakgrunnen. Denne melodien følger oss inn i scenens siste klipp. Vi befinner oss nå på Esters venstre side i et halvnært bilde, der hun står og ser seg rundt mot venstre siden av bildeutsnittet. Vanligvis brukes bevegelser og blikk mot høyresiden for å signalisere fremdrift, bevegelse og utvikling, men her oppnås det motsatte. Det kan antyde en slags motstand eller tilbakeholdenhet fra Ester sin side, eller rett og slett indikere at hun reflekterer og ser seg tilbake mot noe som har skjedd tidligere. Det tenkende uttrykket i både blikk og kropp signaliserer at Ester har ting inne i sinnet som hun har behov for å bearbeide. Fokuset mot venstresiden assosieres altså med noe som ligger bak henne, samtidig som det kan gi hint til noe ukjent, i dette tilfellet at Ester ikke helt vet hvem hun er og ønsker å være. Gitt at det er noe som reflekteres over og blir prøvd å tilbakelegges, er det akkurat som at vi i denne scenen får ta del i Esters opplevelse av å nærmest falle til ro i naturen - det er båtnaustet hun går til når hun kjenner savn og håpløshet, mens naturen virker som et sted der Ester opptrer i en rolig, tenkende sinnstilstand.

Selv om vi i neste scene befinner oss på en ny lokasjon inne i en lavvo med et knitrende bål i midten, oppleves overgangen mellom scenene, og klippene, som sømløse. I motsetning til den foregående scenen ute i elven, der ansiktet og blikket var vendt mot venstresiden, befinner vi oss nå på motsatt side av Ester, og blikket er vendt mot høyre. Dette gir oss et inntrykk av at hun nå ser fremover, og viser en slags åpenhet om å få mer kunnskap om, og ta del i, den samiske kulturutøvelsen. Kjenningsmelodien er hele tiden å høre i bakgrunnen med inn i den neste scenen, og høres nå med et overlegg av den samiske gruppen som joiker Mihkkal sin joik. Det er en myk lyssetting, da det kun er bålet som lyser opp den ellers mørke lavvoen. Ester er iført et samisk sjal, og vi ser henne i både halvnære og nære bildeutsnitt vekslende fra begge sider. Vi som tilskuere får gjennom et slikt bildeutsnitt følelsen av å sitte blant henne og gruppen, samtidig som det skapes en ekstra intimitet i tilknytning til Ester som vi «sitter» nærmest. På mange måter symboliserer stemningen fellesskap, varme og beskyttelse mot det ukjente – det at hun ute i elven så «bakover», gjør denne scenen der hun ser «framover» desto mer virkningsfull, da det trygge fellesskapet kan

oppmuntre Ester til individuell vekst uten å dømmes (Butler, 2020a, s. 96; Jordet, 2020, s. 274).

Også i denne scenen følger vi den tankefulle Ester – hun ser for det meste ned i bålet, men ser opp på Mihkkal etter at Risten påpeker hvor fin joiken hans er. Hun sier ikke et eneste ord, noe som kan indikere at hun befinner seg i en indre dialog der hun forsøker å analysere eller forstå seg på noe. Som nevnt i teorien gjennom Jordet (2020) kommer selvtillit og selvaksept gjerne gjennom eksempelvis solidaritet, der individet verdsettes og inkluderes (s. 273). Ikke minst bidrar følelsen av tilhørighet til et fellesskap, som den samiske kulturen, til å redusere sårbarheter, da følelsen av anerkjennelse og tilhørighet gir en følelse av at man er av betydning for andre (Jordet, 2020, s. 277). Det faktum at gruppen sitter rundt i ring gjør at alle oppleves som like mye med på det som skjer rundt bålet, og slik sett like mye verdt. Mihkkal introduserte Ester for denne samiske gruppen de har tilbragt tid med sammen, og har slik sett inkludert henne i en sosial ramme av omsorg, varme og empati (Jordet, 2020, s. 277), der det er rom for å oppleve den samiske kulturen i en trygg setting. Det at de andre i gruppen tilsynelatende har anerkjent Ester, og inkluderer henne i de ulike situasjonene, viser til Butler (2020a) sitt poeng om at anerkjennelse er en handling hvor det blir umulig «å vende tilbake til seg selv» (s. 88). Etter Esters møte med både samene og aktivistene, har hennes tanker, holdninger og verdier skiftet retning, ettersom hun har fått ny innsikt i samenes kultur og kamp om rettigheter. For hver setting hun utsettes for i assosiasjoner med det samiske, vokser også hennes engasjement og tro på seg selv, som igjen bidrar til å motivere henne til å delta mer aktivt i samfunnet og arbeide for en mer rettferdig verden (Jordet, 2020, s. 274).

For å vise til at tiden går, brukes stillbilder av naturen for å signalisere skifter i årstidene. Først med Ester stående utenfor morens hus om vinteren, deretter hopper vi over til et snøfylt fjellandskap på vidda, og videre til våren der elva renner igjen omringet av grønne busker og gress. Vi er nå tilbake langs elva med Ester, der hun i et nærbilde av hånden sin plukker opp en stein fra under vannoverflaten. Deretter går vi over til et helt totalt bildeutsnitt av Ester som sitter på huk langs vannkanten, og ser betenksomt ut mot elva som renner. Sollyset treffer trærne på andre siden av elva, og Ester er iført bukse og t-skjorte. Dette signaliserer på mange måter fornyelse og optimisme, så vel som håp, forventninger og muligheter. Vi har beveget oss gjennom den kalde, mørke vinteren gjennom stillbildene, og kommet fram til en ny årstid. Ester har på dette tidspunktet gjennomgått en rekke nye prøvelser, og har tatt en mye mer tydelig stilling som samisk aktivist. Scenene langs elva tydeliggjør ikke nødvendigvis bare hva naturen og elva betyr for dem, men viser også at elva

forblir et symbol på det de i all hovedsak kjemper om; samenes rettigheter. Det at flere av Esters øyeblikk ute i naturen er plassert langs elva, bygger dermed oppunder hva elva betyr for henne, samene og saken de fører. Det at Ester tilbringer tid langs elva opptil flere ganger representerer slik sett også Esters utvikling og reise.

De nevnte scenene hittil har til felles at de tar oss med inn i Ester sin opplevelse av det å høre til et sted, og å få oppleve nærhet til mennesker innad i den samiske kulturen. Vi har sett at blant annet naturen og joiken bidrar med å fremme den samiske kulturen, og solidaritet. I teorikapittelet kom vi inn på begrepet anerkjennelse gjennom Arne N. Jordet, som påpekte at det å bidra inn i fellesskap kan oppleves som sårbart, da man ønsker å bli både verdsatt og akseptert (2020, s. 277). Både farmoren, Mihkkal og aktivistene gir Ester aktivt tilgang på støtte, omsorg og anerkjennelse. Gjennom flere små hendelser utvikler hun en ny type selvaksept og styrke, på tross av at hun møter motgang. Ester får på nært hold møte samer som viser «motstand» mot samisk kulturutøvelse grunnet motgang fra majoritetsbefolkningen, hun er vitne til Mihkkal som har endt livet sitt og hun har også selv fått kjenne på vanskelige følelser. Dette poengterer derfor viktigheten av et støttenettverk (Lein, 2023), da tilhørigheten reduserer følelsen av sårbarhet i møte med ytre påkjenninger. Den følelsen av trygghet som Ester nå besitter, gjør det derfor enklere for henne å eksponere seg i det offentlige rom. Som Fineman hevder, ses den individuelle opplevelsen av sårbarhet ut ifra kvaliteten og kvantiteten på ressurser hun besitter (BCRW, 2012, 18:38). Nå som Ester er anerkjent og inkludert i en større gruppe innenfor det samiske miljøet, ser vi også at det ikke blir like sårbart om en avvisning fra majoritetskulturen skulle inntreffe.

3.3 Kroppslig sårbarhet og samisk solidaritet i det offentlige rom

Vi har nå sett Ester møte egne traumer, så vel som andre rundt henne sine traumer og vansker knyttet til samisk kulturutøvelse og fornorskningspolitikken, der båtnaustet og naturen som lokasjoner forsterker budskapet i de respektive scenene. I denne siste delen av analysen skal vi komme videre inn på hvordan forholdet mellom den norske majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen fremstilles i filmen gjennom de politiske aksjonene Ester og aktivistene utfører, og hvordan dette bidrar ytterligere til Esters oppdagelsesreise mot å finne ut av hvem hun er. I dette funnet går vi et steg videre, fra hovedsakelig å fokusere på Esters privatliv og stifting av nytt, samisk bekjentskap, til at hennes opplevelser nå skjer i møte med

majoritetsbefolkningen og de satte normene. Vi får her innblikk i den mer overordnede striden den samiske kulturen står overfor, noe som spiller en viktig rolle med tanke på hvilken retning Ester velger å gå videre. Det er i disse settingene at hun konfronteres med all den motstanden samene står overfor, og gjennom de ulike aksjonene hun tar del i får hun selv oppleve hvordan det var å stå fram som same i Norge under Alta-aksjonen.

Noe av det som utpeker seg i filmen er de ulike demonstrasjonene vi blir vitne til, og det er i disse settingene at Ester først opplever både skam og frykt, før hun etter hvert får motet til å bli mer aktiv i rollen som samisk aktivist. Blant annet i Stilla, ved protestleiren, får vi se Ester sitt første ordentlige møte med samenes konflikt med den norske majoritetskulturen. Mise-en-scène er preget av dagslys, og en overskyet himmel, som omkranser gjengen med aktivister som sitter i en halvsirkel ute i lyngen. Rundt dem er det satt opp fullt av lavvoer, mens andre med-aktivister går rundt og ordner med sitt. Her forteller en av aktivistene Ester sitter med om prinsippene bak ikke-voldelig motstand. Alle de påfølgende klippene er filmet i halvtotale- og halvnære bildeutsnitt på de ulike personene ut ifra hvem som snakker. Kameraet beveger seg på en måte som representerer naturlige og gjenkjennelige måter å bevege seg på (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 92), i form av at vi innenfor et klipp beveger oss fra en person til en annen underveis i samtalen. Kamerabevegelsene, i tillegg til at vi befinner oss i et normalperspektiv med de som sitter på bakken, konnoterer en følelse av nærhet til de samtalende (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 89).

Det påpekes deriblant at motstanderne skal konfronteres med sin egen bruk av voldelige maktmidler, slik at han eller hun på denne måten menneskeliggjøres (Giæver, 2023, 22:34). Videre går samtalen deres over på at de ikke skal senke seg ned på politikernes nivå, der de gjør det til en sak om penger, men viktigheten av at det som går tapt nettopp er livsgrunnlaget til de som bor der. «De har ikke bare forsøkt å ta landet vårt, men selvspekten vår. (...) Vi har fått vite at vi er annenrangs mennesker», sier aktivisten Risten, og videre påpeker fetteren Mihkkal at «tar dem elva, så kan de like godt ta alt sammen» (Giæver, 2023, 23:41-23:52). Dette viser slik sett til et stort behov fra samene om at samfunnet må å etablere systemer som ivaretar mangfoldet. Her gjør poenget til Butler (2020a) seg gjeldende, der staten spiller en aktiv rolle i å begrense individuelle friheter, rettigheter og muligheter (s. 44). Alt som deles verbalt blant gruppen tilsier hvor lite de føler de sitter igjen med, både når det gjelder naturressurser, rettigheter og selvspekt. Det blir altså en slags erkjennelse av hva elva faktisk betyr for dem alle sammen – den står nærmest

som et symbol på at dette ikke kun er en kamp for å la elva være i fred, men i enda større grad om at de som samisk minoritet i Norge også fortjener å bli hørt. Fineman (2008) sine tanker om staten blir derfor aktuelt her, da hun mener staten har mye ansvar, der dens rolle er å adressere og redusere sårbarhet gjennom lov og politikk for å øke menneskers motstandskraft, beskyttelse og likestilling (s. 9).

Samtalen deres avbrytes da en norsk medaktivist kommer løpende til dem med en radio i hendene, og forteller at Borgervernet har tatt seg forbi bommen, og er på vei opp til dem. I siste klippet i denne scenen ser vi Ester og medaktivistene rundt henne i et halvsnært bildeutsnitt i normalperspektiv. Vi får her en følelse av at vi sitter med aktivistene i halvsirkelen, blikket rettet mot Ester, og vi får oppleve reaksjonen hennes på nært hold idet de får beskjeden. At kameraet er rettet mot ansiktet til Ester i denne situasjonen gir oss her mulighet til å se hennes indre tilstand (Engelstad, 2022, s. 187). Blikket hennes flakker, og det er tydelig at hun ikke er helt sikker på hva hun selv skal gjøre i denne situasjonen, mens de andre rundt henne begynner å reise seg. Det gir oss en dobbel fokalisering, der vi både ser med Ester og inntar hennes ståsted, og vi ser på henne (Engelstad, 2022, s. 187). Kameraet formidler Esters første reaksjon som «medlem» av aktivistgruppen i møte med uenige samfunnsborgere, før hun i det hele tatt har fått utforske kulturen under rolige omstendigheter. I bakgrunnen, mens medaktivisten snakker høyt om radio-beskjeden, høres mumlende diegetisk tale. Alle i leieren begynner å bevege seg hurtig for å gå bort til veien. Klippene bærer preg av en kaotisk følelse, noe som signaliseres gjennom de urolige kamerabevegelsene, der vi nærmest får oppleve det litt usikre og ubehagelige som Ester gjennomgår. Fortellertempoet i slutten av scenen oppleves som svært hyppig, og bygger oppunder den dramatiske og actionpregede situasjonen (Engelstad & Tønnessen, 2011, s. 103).

I scenen som følger står gjengen av aktivister samlet, mens menn og kvinner fra Borgervernet stiger ut av bilene sine, for deretter å komme opp mot dem. En av de fremste fra Borgervernet har tatt med seg en megafon som han taler gjennom, og uttrykker at befolkningen i Tverrelvdalen føler seg truet av fremmedfolket som befinner seg ved elva. Flere av klippene er filmet i halvsnære- og nære bildeutsnitt i normalperspektiv, med et subjektivt kamera. Nærheten til Ester danner altså en interesse der vi fortolker (og tidvis deler) hennes erfaringer, sanseintrykk og følelser, og regulerer slik sett vår kunnskap om det som foregår i handlingsuniverset (Engelstad, 2022, s. 177). Normalperspektivet fra Esters fokalisering viser oss bakhodene på flere av de andre aktivistene som hun nærmest glemmer

seg litt bak. Foran dem står en gruppe mannfolk fra Borgervernet og småprater sammen, og det er tydelig at de ser på aktivistene og samene som mer eller mindre latterlige, med sine hånende blikk mens de prater seg imellom.

Ester forsøker å gjemme seg i enda større grad bak Mihkkal da hun får øye på en fra jobben, og det flakkende blikket hennes tyder på at hun føler seg svært ukomfortabel med å skulle assosieres med både samene og aktivistene. En periode har hun blikket festet ned i bakken, som for å forsøke å samle tankene sine og på samme tid ikke bli lagt merke til. Reaksjonen hennes er derimot nokså «normal», ettersom det å potensielt kunne bli avvist og ekskludert fra majoritetskulturen og hennes kollegaer kan bidra med å øke følelsen av sårbarhet. På tross av Esters forsøk på å skjule seg legger kollegaen Gjorran merke til henne i folkemengden, og begynner å gå mot henne. Han spør hva hun gjør ved Stilla, tydelig overrasket over å se henne på aktivistenes side, hvorpå Ester ser alle andre veier og sliter med å forklare hvorfor hun er der. Jordet (2020) viser til våre ønsker om aksept og verdsetting (s. 277), noe som på mange måter setter Ester i en situasjon lik morens – det kreves av henne at hun etter hvert tar et aktivt valg i å bestemme hvem hun ønsker å være. Spørsmålet er om situasjonen med Gjorran fører til at Ester, i likhet med moren, viser en slags assimileringsspositiv holdning, eller om hun får nok støtte fra seg selv, og de andre samene, og aktivistene, rundt henne til å tørre å utforske den samiske kulturen nærmere. Denne støtten er, ifølge Fineman (2008), noe vi alle er avhengig av for et levelig liv, der vi trenger ressurser og beskyttelse for å opprettholde livskvaliteten vår og overvinne kriser (s. 8).

I et halvnært bilde ser vi rett på Gjorran som tar tak i det samiske sjalet Ester fikk låne av Risten, og ser hånende på henne. Denne nærheten til både Ester og Gjorran, og den samtalen mellom dem, gjør at denne delen av scenen konnoterer noe ubehagelig også for oss som ser på filmen. Kameraets naturlige bevegelser i de ulike klippene forsterker dette ytterligere, da vi befinner oss midt i knuffingen og følger noen av bevegelsene som gjøres av karakterene. Etter Mihkkals forsøk på å fjerne Gjorran bryter det ut i litt voldelig knuffing mellom de to, og to av Gjorran sine venner ender opp med å ta tak i han for å dra han med seg vekk, mens han skriker ut; «Jævla fjellfinn!» (Giæver, 2023, 25:12). Før det eskalerer ytterligere, skriker mannen med megafonen at de er der for en fredelig motdemonstrasjon, og at det bare er å trekke seg tilbake. Her får vi et nærbilde av Ester som puster noe stresset ut, og som er tydelig preget av situasjonen som nettopp utspilte seg. Det er et subjektivt kamera, men i motsetning til i starten av møte med Borgervernet, er Esters hode skarpt i fokus, mens resten av folkemengden foran henne er ute av fokus. Dette gjør at vi som tilskuere nærmest er

med i hennes følelsesmessige reaksjoner. Alt annet blir uklart, og det er kun pusten hennes og de urolige bevegelsene av hodet som vises og høres - Ester er i sine egne tanker, og vi som tilskuere befinner oss der med henne.

Det er ingen kroppslig eksponering for politiet som foregår her, men likevel ser vi at Butler (2020a) sin teori om kroppslig sårbarhet er tjenlig å benytte seg av i denne sammenhengen. For Esters del klassifiseres ikke dette som å mobilisere sårbarhet aktivt av egen fri vilje inn i en villet risiko for eksponering (Butler, 2020a, s. 124), men tvert imot noe hun ble kastet ut i. Her ser man tydelig at hun, med kroppen sin, opptrer sårbar i møte med politikk og vold for første gang, og ut ifra dette settes også tanken om at det er umulig å unngå sårbarhet på spissen (Butler, 2020a). Butler (2020a) argumenterer for at vår kroppslige sårbarhet er knyttet til vår interaksjon med samfunnets normer og strukturer, og at disse kan bidra med å forme våre identiteter og vårt sosiale liv. På mange måter kan det tolkes som at denne situasjonen begynner å forme Esters forståelse av rettferdighet, likeverd og etikk. Dette første møtet Ester hadde med den norske majoritetskulturen fra samenes, og aktivistenes, perspektiv har vist henne et av Norges samfunnsproblemer. I møtet mellom aktivistene og Borgervernet bidrar utvekslingen som Ester hadde med de andre også til at hun blir ledet, og tvunget, ut av seg selv (Butler, 2020a, s. 88). Dermed blir det slik Butler (2020a) hevder, at man ikke lenger kan vende tilbake til sitt gamle jeg (s. 88). Dette møtet, og denne opplevelsen, vil spille en viktig rolle i Esters identitetsreise.

Det er også et interessant poeng her at Ester er nokså ny i både lærerjobben og i sin relasjon til Gjoran, så vel som i sin relasjon til samene og aktivistene. Det å ikke fullt ut tilhøre noen av disse fellesskapene kan igjen bidra til økt følelse av sårbarhet (Lein, 2023), og Butler (2020a) sitt spørsmål knyttet til normer og anerkjennelse reiser seg; hvor og hva er denne andre, og kan begrepet om den andre omfatte den referanserammen og den normative horisonten som bevarer og viderefører mitt potensial for å bli et subjekt som kan anerkjennes? (s. 82). Spørsmålet reflekterer altså over hvordan andre mennesker og samfunnets strukturer bidrar til vår egen selvforståelse og anerkjennelse. Spørsmålet om «den andre» og subjektiv anerkjennelse kan derfor fungere godt i den sammenhengen vi ser Ester i, da det kan bidra med å belyse hennes utfordringer med identitet og tilhørighet. Det illustrerer hvordan hun må forsøke å navigere mellom ulike kulturelle og sosiale normer og referanserammer, og hvilke utfordringer dette innebærer.

På tross av at samenes kamp for rettigheter allerede hadde pågått lenge før Alta-aksjonen, er det først nå Ester virkelig fikk et innblikk i den samiske kulturs samfunnsmessige

utfordring. Etter en av de nevnte scenene fra båtnaustet, som avslutter med at moren til Ester påpeker at det samiske ikke lenger har en framtid, og at kampen er tapt, ser vi Ester på vei til Oslo med en liten gjeng aktivister, deriblant Risten og Mihkkal. Aktivistene har funnet ut at demonstrering oppe ved elva ikke er nok - de må synliggjøre seg i enda større grad, så vel som å komme i kontakt med styringsmaktene. I bussen holder Ester godt tak i farens samelue, som virker å symbolisere at faren kanskje er hennes grunn til å kjempe for det samiske, med et ønske om å hedre ham og det urettferdige som foregår i samfunnet som leder til slike skjebner. Inne på Stortinget har Ester fått beskjed om å lese brevet som Risten og en til aktivist skrev i bussen på vei ned. De halvtotale og totale bildeutsnittene gir oss et mer helhetlig og oversiktlig bilde over hva som foregår inne på kontoret. Her uttrykker aktivistene gjennom opplesningen av brevet sitt et krav om at Regjeringen og Stortinget skal stoppe den videre utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget inntil samenes rettigheter er rettskraftig avgjort (Giæver, 2023, 51:10). Videre i brevet forklarer de at dersom kravet ikke møtes innen den gitte tidsfristen, vil de gå til sultestreik.

Over de neste klippene får vi høre et svarbrev opplest av en i aksjonsgruppa, mens de løper rundt for å raskt få satt opp lavvoene sine på plassen utenfor Stortinget før politiet kan stanse dem. Det er i hovedsak halv nære bilder i normalperspektiv med naturlige kamerabevegelser, noe som konnoterer nærhet og en slags deltakelse i handlingene. De naturlige bevegelsene antyder også bevegelse og engasjement, der kameraet reagerer intuitivt på det karakterene gjør: kameraet viser fra Esters point-of-view politimannen som rir forbi, at aktivistene setter opp stokker og fester teltduken, og at de henger opp streikebannere rundt teltene. Herved trådte sultestreiken i kraft. Etter at brevet er ferdig lest, mens Ester og en gjeng andre står på rekke og rad for å høre svaret, kommer en reporter bort til Ester for å få stille noen spørsmål. Hun blir plassert ved siden av Risten, og i det halv nære bildet får vi se i Ester med sin tilbakevendende usikkerhet rundt nettopp hva de driver med, og ønsker å oppnå. Det er nokså klart at Ester enda ikke er helt klar over hva hun kjemper for, ettersom hun sliter med å svare på spørsmålene som blir stilt. Hun ser bort på Risten, og tar et steg bakover, som for å signalisere at hun må ta over som intervjuobjekt.

Med reporteren så vidt synlig på venstresiden av bildeutsnittet, er det hovedsakelig Ester og Risten som er i fokus. Mens Risten er klar og tydelig i svarene sine, står Ester og lytter aktivt til svarene mens hun har blikket festet på Risten hele tiden. Ikke bare sliter Ester her med å svare på reporterens spørsmål, hun tør heller ikke å få blikkontakt med verken reporteren, kameramannen eller kameraet. Reporteren avslutter innslaget med å forklare at

politimesteren i Oslo karakteriserte sultestreiken som sivil ulydighet, som kunne få store konsekvenser for de involverte. I likhet med det avsluttende klippet fra Stilla, er det kun Ester som er i fokus på slutten også her, tydelig tilbake i sine egne tanker. I bakgrunnen spilles en rolig, men dramatisk, orkestermelodi, som signaliserer Esters forvirring og tankekjør ytterligere. Det at hun på dette tidspunktet er noe splittet mellom den norske og den samiske delen av seg selv, gjør nok at det er vanskelig for Ester å ta et mer tydelig standpunkt som aktivist og same. Dette handler nok i noen grad om at hun ikke har blitt nok kjent med aktivistene, og slik sett kan det å våge å dele, og å by på seg selv, oppleves som sårbart (Jordet, 2020, s. 277). Ikke virker hun å være fullt innforstått med hva de kjemper for, i tillegg til at det tar tid å føle seg trygg på de nye bekjentskapene i møte med de ytre påkjenningene fra den norske majoritetskulturen (Lein, 2023).

Her kommer vi tydelig inn på et av Butler sine aspekter ved sårbarhet, den kroppslige, som en form for aktivisme (2020, s. 107). Gjennom sultestreiken som Ester og aksjonsgruppen fører, driver de også med kroppslig eksponering, der de tydelig viser et behov overfor den norske staten, for offentlige former for støtte til å kunne leve meningsfylte liv (Butler, 2020, s. 123). Det at samene først og fremst ønsket å få sine menneskerettigheter anerkjent av staten, forteller oss at den individuelle friheten som den norske majoritetskulturen selv ønsker, og har, gjennom nasjonalistiske tanker og holdninger, ikke nødvendigvis inkluderer alle kulturene innad i samfunnet. Slik vi var inne på i teorikapittelet, gjennom Butler (2020a); ingen mennesker vil noen gang vokse ut av den særegne situasjonen preget av uavhengighet og mottakelighet, der betingelsene for støtte for de mest sårbare øyeblikkene i seg selv er sårbare, og disse betingelsene er delvis menneskelig, delvis infrastrukturelle og delvis tekniske (s. 115). Dette peker på en grunnleggende menneskelig tilstand som reflekterer vår avhengighet av en rekke støttesystemer – det er en påminnelse om at vi må bygge og vedlikeholde disse systemene med tanke på både deres styrker og svakheter, og at samarbeid og kontinuerlig forbedring er avgjørende for å håndtere de uunngåelige utfordringene som vil oppstå.

En annet interessant scene i Oslo-sekvensen er på kvelden, dag fem av sultestreiken, da en eldre mann kommer bort til Ester og Mihkkal mens de rydder utenfor lavvoene. Lyssettingen er preget av nattens mørke, der lyskvaliteten er nokså bløt, med kun gatelyktene som lyser rundt dem i bakgrunnen. Stemningen konnoterer på mange måter et ønske om å ville skjule noe. Dette viser seg spesielt å være gjeldende gjennom samtalen de fører. Klippene er filmet i normalperspektiv med halvnære bildeutsnitt, som gir oss en følelse av at

vi står ved siden av dem i samtalen og ser det som er vanlig å oppfatte med blikket fra en slik sosial avstand de har mellom seg. Mannen forteller om hvordan han flyttet fra Lyngen og ned til Oslo for tjue år siden, og at han ikke hadde snakket samisk siden den gang. Da Mihkkal spør om ikke det er på tide for ham å komme hjem igjen, svarer han at han ikke lenger vil være same. «Men så kommer dere hit» (Giæver, 2023, 55:01), fortsetter han, før han sier «hade», snur seg og går.

Det er tydelig at mannen ikke ønsker å prate med dem i dagslys der andre kunne se han med dem. Det at han gikk for å prate med dem på nattestid avspeiler ikke bare en personlig skam mannen følte på, men kanskje også samfunnets lave interesse for å anerkjenne mangfoldet av stemmer som ønsker å bli hørt. Den subtile scenen i skumringen avslører en dypere konflikt, der fortidens arr og forsøket på å skjule ens identitet kolliderer. Denne skjøre utvekslingen av ord blir på mange måter et symbol på et samfunn som fortsatt bærer på ubehagelige sannheter, og forsøker å skjule dem. Ikke minst ble vi i denne scenen vitne til hvordan noen samer velger å gjøre endringer i livssituasjonen sin og heller søke anerkjennelse fra majoritetskulturen, og slik sett bruke den nye tilhørighetsfølelsen til å skjerme seg fra en ellers sårbar tilværelse.

Det faktum at de mest sårbare øyeblikkene i seg selv er sårbare, får vi flere eksempler på, blant annet ved at Ester får møte mye motgang i sin reise på å finne tilbake til den samiske delen av identiteten sin. Det i seg selv kan være nokså krevende; å skulle gjøre så store endringer knyttet til identiteten sin, ved å identifisere seg som same overfor offentligheten, spesielt når hun har flere kjipe erfaringer knyttet til det samiske fra før av. Hun har vært vitne til hets og trakassering overfor andre samer, farens selvmord og morens forsvarsmekanisme overfor egne traumatiske opplevelser. Ikke minst er selve sultestreiken som situasjon noe som påvirker kroppen også fysisk, der vi blant annet ser Ester som må legges inn på sykehuset etter en besvimelse. På denne måten ser vi at Fineman (2008) sine tanker om staten gjør seg gjeldende, da det er et tydelig behov for hjelp fra samfunnsinstitusjoner for å redusere sårbarheten vår (s. 10). Ikke bare fordi Ester må ha helsehjelp, men også i en bredere forstand ved at den samiske minoritetsbefolkningen trenger ressurser og beskyttelse for å opprettholde livskvaliteten og overvinne kriser (Fineman, 2008, s. 8).

I flere av de påfølgende sekvensene er det nå Ester som har påtatt seg hovedansvaret med å få samlet det samiske folk til en ny demonstrasjon. Det virker som hun endelig har blitt trygg på egne holdninger og verdier, og hun tør endelig å stå fram fra et samisk ståsted. En av de siste demonstrasjonene vi ser i filmen finner sted på vinteren. Settingen bidrar til å

kommentere karakterenes sinnstilstand ved at det naturlige dagslyset, og den hvite, «uskyldige» snøen konnoterer noe håpefullt og lystig. Både Ester og Risten, som vi møter i de første klippene, utstråler energi og glede, der det samiske flagget som Mihkkal lagde og eide, blir et symbol på det de kjemper for – anerkjennelse, rettigheter og respekt fra majoritetskulturen i Norge. I halvnære bildeutsnitt i normalperspektiv får vi se korte klipp av Ester og Risten mens de fester flagget på en pinne, som de dytter ned i bakken og putter snø rundt for å stabilisere. Flagget står plassert midt på plassen. Kameraet har små, naturlige bevegelser – akkurat som et hode som ikke holder seg helt blikkstilte – og som tilskuere gis vi igjen den følelsen av at vi er med på det som skjer, der kameraet «ser» både oppover, nedover og rundt seg. Det er en nokså treg rytme i akkurat disse klippene, der den ikke-diegetiske kjenningsmelodien er alt som høres, mens den fører den rolige takten. Siste klippet viser flagget som vaier i vinden, fra et froskeperspektiv. Perspektivet har som funksjon å forstørre flagget og dens dominans i scenen, så vel som å gi en dramatisk effekt, og konnoterer flaggets styrke og beundringsverdige betydning.

Rundt på plassen er de fleste iført tradisjonelle, samiske plagg, for utenom de etnisk norske med-aktivistene, og de har byttet det beende slagordet «La elva leve» til det mer førende «Elva skal leve». Denne endringen i språkbruk reflekterer en økt selvsikkerhet og beslutsomhet blant demonstrantene, som nå ikke bare ber om en handling, men krevet det. Foreløpig er de ikke veldig mange som er samlet. I et halvtotale bilde er kameraet plassert på høyde med aktivistene på bakkenivå, litt inn i folkemengden, mens kameraet er vinklet noe oppover mot talsmannen som står oppå en haug. Etter at han er ferdig med å holde en kort tale, uttrykker Ester overfor Risten at hun gjerne skulle sett enda flere samer møte opp til aksjonen. Risten gir henne her innsikt i samisk historie fra forrige århundre – da det ble gjort opprør mot myndighetene fikk de hodene kappet av, i tillegg til alle de påfølgende hendelsene de har blitt utsatt for gjennom tidene, noe som gjør det vanskelig for det samiske folket å stille opp. Det er dype arr som ligger til grunn for at det å stå fram er nokså tungt og krevende.

Likevel, idet talsmannen snakker om ikkevoldslinja og at de heller får gjøre seg ekstra tunge i rumpa når de bæres bort, snur Ester seg og får se en stor gjeng samer komme gående mot leiren. Det er klapping fra gjengen bak dem, der talspersonen ber dem holde motet oppe, og klippet filmer gjengen som kommer gående i sentralkomposisjon, med et heltotale bilde. I bakgrunnen høres en rolig melodi som bygger seg opp jo nærmere gruppen kommer leiren. Flagget befinner seg litt til venstre i bildeutsnittet, ute av fokus, mens kameraet er plassert fra Esters point-of-view. De neste klippene viser bilder av at det nå vrirler av samer som finner

seg til rette på ulike steder ved leiren, og i en av samtalene Ester har med en av de nyankomne, ser vi tydelig at ansiktsuttrykkene er preget av glede og lettelse. Det er tydelig at dette er et stort og følsomt øyeblikk for fler av dem, da de på mange måter tar en personlig risiko ved å sette seg selv i en sårbar posisjon ved å utfordre myndigheter og potensielt møte sanksjoner eller andre negative konsekvenser. Ikke minst kan det oppleves som en emosjonell belastning, ved at de samiske aktivistene må konfrontere sin egen frykt, angst og tidligere traumer relatert til konflikter om landrettigheter og kulturell undertrykkelse. Likevel ser vi at de innehar en motstandskraft, der de viser en sterk følelse av solidaritet med sin sak og sitt folk, så vel som en vilje til å kjempe for sine rettigheter og sitt miljø, til tross for en mulighet for økt følelse av sårbarhet.

Det er tydelig i denne scenen at den tilhørighetsfølelsen fler av dem har begynt å kjenne mer på har gitt dem en følelse av trygghet og støtte, slik vi var inne på i teorikapittelet (Lein, 2023). Det kan altså argumenteres for at blant annet Ester sine tidligere samtaler med fler av de oppmøtte samene, der hun var sårbar og delte erfaringer, har bidratt med å styrke tilhørighetsfølelsen ved å vise at de ikke står alene om det de opplever. Det blir slik Jordet (2020) påpeker, at når individer får større tro på seg selv og sin evne til å påvirke omverdenen, kan dette motivere til å ønske å delta aktivt i samfunnet, og jobbe for å få et mer inkluderende og rettferdig samfunn (s. 273). Gjennom tilhørighetsfølelsen og solidariteten har en stor andel samer, som i utgangspunktet ikke hadde planer om å være med på aksjonen, blitt inspirert til å ta del i å kjempe for rettighetene til deres kultur og familie. Samtidig er den kroppslige sårbarheten de kommer til å oppleve når politifolket kommer, noe som ifølge Butler (2020a) viser at det er nettopp kroppene som deres som trenger beskyttelse i form av rettigheter og muligheter gjennom politiske løsninger (s. 21).

Ettersom sårbarhet er en naturlig del av det å være menneske, slik både Butler og Fineman tydelig fremmer, kan den derfor opptre som et konseptuelt verktøy som kan bidra til å presisere en form for forpliktelse overfor staten knyttet til likestilling og beskyttelse (Fineman, 2008, s. 9). Sårbarheten er noe vi mennesker har til felles, noe som vi alle kan relatere til, og derfor kan man si at det på mange måter er tjenlig å utnytte nettopp denne fellesnevneren. Slik både Butler (2020a) og Kermit (2018) er klar på, er det en tydelig risiko ved å bruke begrepet «sårbarhet», ettersom det kan underminere individers og gruppers autoritet og styrke, plassere dem i en offerrolle og redusere dem til deres svakheter. Samtidig stiller også Butler spørsmålet; «Men er det ikke også en risiko knyttet til å unngå dette uttrykket?» (Butler, 2020, s. 128). Det er nemlig viktig med synliggjøring av de reelle

erfaringene og utfordringene mennesker står overfor, samtidig som man ansvarliggjør staten ved å se på samfunnets strukturer og fordeling av ressurser. Den samiske motstandsbevegelsen var ikke nødvendigvis maktesløs, da de, etter Engelstad (2005) sine forklaringer fra teoridelen, hadde flere åpninger for å drive motstand og protest mot den norske staten (s. 96). Disse åpningene gir nemlig mulighet til å påvirke og utfordre etablerte maktstrukturer, da de kan utfordre statens makt og drive frem endringer. Å ha muligheter til å protestere og motsette seg urettferdighet er en sentral del av hvordan samfunnsgrupper kan forsvare sine rettigheter og oppnå anerkjennelse og rettferdighet.

Gjennom ideologikritikken i en filmanalyse ønsker vi å identifisere hvordan filmen fremmer visse ideologiske perspektiver og hvordan den forholder seg til historiske og nåværende kontekster. En film som *La elva leve*, som undersøker temaer som samisk identitet, bærekraft og naturvern, kan fungere som et speilbilde av de ideologiske skiftene i samfunnet. Altaopprøret i Norge, som fant sted på slutten av 1970-tallet og tidlig på 1980-tallet, involverte en ideologisk konflikt mellom det samiske urfolket og den norske staten. Sentrale ideologiske aspekter som er relevant for å forstå denne konflikten inkluderer blant annet modernitetsideologi. På den tiden var Norge, på lik linje med mange andre vestlige nasjoner, i en periode med modernisering og vekst. Dette førte deriblant til utviklingsprosjekter som regulering av vassdrag, inkludert Altaelva, for å generere kraft til industriell bruk. Modernitetsideologien tok sikte på å akselerere økonomisk vekst og utvikling på bekostning av tradisjonelle samiske leveområder. Et annet essensielt aspekt omhandler samisk identitet og urfolksrettigheter. Samene kjempet for anerkjennelse av sine rettigheter og bevaring av sin kultur og tradisjonelle livsstil. De motsatte seg prosjekter som kunne true deres land og levebrød, og søkte derfor anerkjennelse som et eget urfolk med egne rettigheter og kulturell identitet.

Situasjonen har endret seg noe, og det har utviklet seg flere aspekter ved ideologien. Samene har i større grad fått anerkjennelse av sine urfolksrettigheter, som inkluderer beskyttelse av deres kultur og landområder. Dette representerer en utvikling mot økt respekt for urfolksrettigheter og kulturelt mangfold. Videre har også moderne ideologier, både i Norge og internasjonalt, i økende grad begynt å fokusere på bærekraft og miljøvern. Dette kan sees på som en reaksjon på tidligere modernitetsideologier som prioriterte økonomisk vekt framfor miljøhensyn. Denne endringen i fokus har også påvirket tilnærmingen til utviklingsprosjekter og naturvern. Ikke minst har Norge nå i senere tid anerkjent at noen av de

tidligere naturinngrepene, inkluderte demningen i Altaelva, var feil. Staten Norge har derfor tatt et skritt i retning av å gjenopprette skadene og respektere de samiske rettighetene.

Det er tydelig at filmen viser til samtidens dannelses- og nasjonsbyggingsideologi, der fokuset ligger på å fremme det godt norske og ikke minst henge med på resten av Vestens fremskritt. Det å demme opp elva, og bygge opp vannkraftanlegg, handlet for den norske staten om å kunne levere energi til husstandene lenger nord, og henge med på den moderniseringen som var nødvendig for økonomisk vekst og utvikling i etterkrigstiden. Som nevnt innledningsvis i oppgaven, er Fosen-saken nå en av de største aksjonene vi har hatt i Norge siden Alta-saken, samtidig som det er verdt å nevne at det er langt fra den eneste saken der staten tydelig har sviktet samene. Fosen-saken krever at vindturbinene på Fosen fjernes, og på mange måter er dette ikke bare en kamp om naturressurser og reindrift, men om samiske rettigheter (Skogvang, 2024). Demonstrasjonene i Oslo den siste tiden har nærmest vært som en forlengelse av *La elva leve*, der aksjonister blir båret bort fra gatene mens de i kor hyler ut slagord. På mange måter viser denne filmen nettopp hvor kort Norge har kommet knyttet opp mot samiske rettigheter. På tross av at Sametinget ble opprettet i etterkant av Alta-saken, og samene fikk større rettigheter gjennom lovgivninger, har den norske staten fortsatt en lang vei å gå, både når det kommer til samenes rettigheter, men også rundt bærekraft og det å ta mer vare på naturen vi har.

3.4 Oppsummering

Filmene tar for seg Alta-konflikten på 1970-tallet, og refererer også til fornorskingspolitikken, som illustrerer den norske velferdsstatens ønske om sosial utjevning, inkludert minoriteter. Hovedpersonen, Ester, kjemper med sin samiske identitet og farens traumer, som vises gjennom viktige scener i et båtnaust. Dette nauset symboliserer personlig smerte og kulturell konflikt, og filmen som utkom i 2023 viser at tematikken fortsatt er relevant, da kampen for å bevare samisk språk og kultur fortsatt pågår. Ester søker forståelse og forsoning med sin fars selvmord og sin egen identitet i møte med majoritetskulturens press, noe som bidrar til å skape en dypere forbindelse mellom henne og moren.

Det er ikke bare nauset som lokasjon som spiller en viktig rolle i hennes identitetskamp, men også naturen. Her utforsker Ester sin tilhørighet til samisk kultur. Mens båtnauset, preget av skam og sorg, gir innsikt i Esters ambivalente forhold til det samiske, bidrar naturen til stunder der Ester opplever solidaritet og fellesskap som styrker hennes samiske identitet.

Scenene langs elva og i lavvoen symboliserer hennes reise mot å akseptere denne nye siden av identiteten. Fellesskapet gir henne trygghet, selvtillit og mot til å engasjere seg i samiske rettigheter, noe som bidrar med å redusere hennes individuelle sårbarhet og hjelper henne med å finne seg selv.

I filmen blir det tydelig hvordan Ester, gjennom ulike politiske aksjoner og møter med den norske majoritetskulturen fra samisk ståsted, opplever en dypere forståelse av den samiske kampen og egen identitet. Gjennom deltakelse i demonstrasjoner og sultestreik viser hun en gradvis styrking av sin tilhørighet til den samiske kulturen, til tross for motgang og indre konflikter. Disse erfaringene bidrar til hennes oppdagelsesreise og engasjement for samenes kamp. Det er tydelig at den samiske minoritetsbefolkningen var en av de sårbare gruppene i det norske samfunnet på den tiden der Alta-saken fant sted. Det at vi ser likheter i vår egen samtid gjør det desto viktigere å tilegne seg interkulturell kompetanse, slik at utfordringer vi møter i dag og i framtiden kan møtes på best mulig måte.

4 Litteraturredidaktisk diskusjon

La elva leve er en film med et stort potensial som en pedagogisk ressurs, og har et betydelig mulighetsrom når det gjelder ulike innfallsvinkler, temaer og innenfor flere fag. Blant annet tjener de samiske samtalene i filmen norskfagets kriterier om at elever skal forstå verdien av flerspråklighet som ressurs, og oppleve samisk språk (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2). Videre kan den fungere i opplegg knyttet til de tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, så vel som demokrati og medborgerskap, grunnet den historiske konteksten filmen tar utgangspunkt i gjennom Esters identitetskamp. I denne oppgaven ønsker jeg derimot å rette fokuset mot det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling innenfor norskfagets rammer, og mer presist; de sosiale forholdene. Innenfor det sosiale aspektet ved bærekraft finner vi kultur som en viktig bærebjelke og her ønsker jeg å vise til viktigheten av å verne om, og fremme, det interkulturelle samspillet. Vi skal derfor i dette kapittelet starte med å se nærmere på begrepene interkulturalitet og bærekraft, og hvordan disse to henger sammen. Deretter skal vi gå over på hva bærekraftdidaktikk innebærer og hvordan temaet fremmes i den nye læreplanen (LK20), så vel som å vise til en legitimering av filmbruk i norskfaget. Til slutt skal vi se på noen refleksjoner rundt hvorvidt, og hvordan, filmen kan brukes for å lære elever om sosial bærekraft og gi dem interkulturell kompetanse.

4.1 Essensen av interkulturalitet og bærekraft

Interkulturalitet handler om, som vi så på innledningsvis, å kunne tilpasse seg og derav handle formålstjenlig i møte med mennesker fra andre kulturer. Prefikset «inter» indikerer en sammenstilling av minst to ulike kulturer og antyder en kompetanse som bør finne sted i en relasjon mellom to eller flere (Al-Haddad & Peih-Ying, 2024, s. 1). «Developing intercultural competence depends on the personal attitudes of individuals, which allow them to develop the knowledge and skills, which when internalized lead to a new way of thinking and behaving, the collective of which is intercultural competence» (Al-Haddad & Peih-Ying, 2024, s. 1). Det er nettopp den nye måten å tenke og oppføre seg på som er den interkulturelle kompetansen, der vi tilpasser oss mennesker fra ulike kulturer. Dette innebærer å være åpen for ulike perspektiver, verdier og praksiser, og å kunne navigere effektivt og respektfullt i mangfoldige kulturelle kontekster.

I norsk skole er inkludering et bærende prinsipp, der skolen skal ha rom for alle elever, også de som er annerledes eller i risikozonen for å bli utenfor (Hølland, 2021a, s. 10). Slik

Silje Hølland (2021a) påpeker er ikke inkludering en egen bestemmelse i det gjeldende lovverket, men i skolens overordnede del skal skolen jobbe for et inkluderende fellesskap (s. 10). Det at dette er noe som fokuseres på innenfor det mindre miljøet på skolen, gjør at dette også er en fin anledning til å vise elevene at en slik tankegang er overførbart, og ønskelig, ellers i samfunnet også. Inkludering og anerkjennelse, slik Jordet (2020) har vist at mennesker trenger for å føle seg verdifulle, ser vi også igjen hos Hølland (2021a); “inkludering og deltakelse er avgjørende for menneskers verdighet” (s. 11). Det at inkludering er noe elever har rett på fra medelever og lærere på skolen, tenker jeg derfor at kan bidra med å vise elevene viktigheten av at et slikt tankesett, og slike holdninger, også er å foretrekke utenfor skolens rammer. Det er nemlig ikke kun elevene selv som skal respekteres og få sine meninger hørt - det samme prinsippet gjelder for våre medmennesker.

“Alle er vi like mye verdt og er en naturlig og umistelig del av samfunnet” (Hølland, 2021a, s. 11). Det å kunne stille seg kritisk til egne verdier og holdninger, og utfordre disse, samtidig som man stiller seg åpen for å lære om andres ståsted er som vi ser alfa omega i et samfunn. Det er ikke kun et av prinsippene i norsk skole, med inkludering i spissen, men også en kompetanse som kreves av oss i hverdagslige settinger, i jobbsammenhenger og som demokratiske samfunnsborger. Likeverdsprinsippet er noe som har hatt stor fokus, men som fortsatt bør stå som et mål også for tiden fremover. Prinsippet omfatter sosial likhet, rettferdighet, likestilling, trivsel og å være en del av et fellesskap, og ikke minst skal hvert individ få oppleve selv at dette gjelder dem (Hølland, 2021b, s. 58).

Det var ikke bare under Alta-saken at samene, og andre aktivister, kjempet for samenes rettigheter, der det kom tydelig fram fra det samiske miljøet at de ikke opplevde å få kravene fra likeverdsprinsippet oppfylt. Som vi har vært inne på foregår det flere demonstrasjoner med dette som hovedbudskap også i vår egen samtid, og å bruke en film som *La elva leve* til å tematisere dette kan derfor være en effektiv måte å øke bevisstheten om samiske rettigheter og likeverd, i tillegg til å inspirere til videre engasjement og handling. Det å ta vare på mennesker og kulturer er viktig for både nåtidens, og fremtidige, generasjoner. Det handler blant annet om identitet, hvordan samfunnet har blitt slik det har blitt, i tillegg til at kulturarv er viktig for hvordan framtiden kan utvikles, forandres og forhåpentligvis forbedres. Vi kan derfor si at interkulturell kompetanse er viktig å tilegne seg for å fungere i et multikulturelt samfunn, så vel som å være viktig for bærekraftig utvikling knyttet til det sosiale aspektet.

Det essensielle ved begrepet bærekraft er å sikre en balanse mellom økonomisk vekst, sosial rettferdighet og miljømessig bevaring for å sikre et levedyktig samfunn på lang sikt.

Begrepet går derfor på rettferd mellom generasjoner, og setter grenser for hva vår generasjon kan tillate seg, moralsk sett (Sandvik, 1989, s. 20). I 1988 ble FNs klimapanel etablert for å få frem fokus på behovet for å adressere klimaendringer, og opprettelsen var en internasjonal anerkjennelse av at menneskelige utslipp var, og er, en viktig årsak til klimaendringer som truer livet på kloden vår (Kvamme & Sæther, 2019, s. 19). På bakgrunn av klimaendringene, og de ulike konsekvensene disse kan få for jorda, har begrepet bærekraftig utvikling blitt et velkjent begrep i globale diskusjoner om fremtiden til menneskeheten og planeten (Kvamme & Sæther, 2019, s. 19). Det er vanlig å definere bærekraftig utvikling som; «en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (FN-Sambandet, 2023). Slik sett er tanken om bærekraft et etisk krav til hvordan vi skal forholde oss til fremtidige generasjoner, der kollektive konsekvenser av nåtidens handlinger skjer ut ifra beslutninger som tas uten at mange av de det vil gjelde er tilstede (Sandvik, 1989, s. 20).

Videre er det viktig å påpeke at bærekraftig utvikling har tre dimensjoner; 1) Klima og miljø, 2) økonomi og 3) sosiale forhold (FN-Sambandet, 2023). På tross av at flere har erklært at vi ikke kan løse det ene uten å løse de andre, retter jeg likevel søkelyset mot viktigheten av det sosiale aspektet, samtidig som jeg vil forsøke å ikke isolere det for mye. De sosiale forholdene vil alltid henge sammen med økonomi, og klima og miljø. Det er ofte at de sosiale forholdene blir oversett når det er snakk om bærekraftig utvikling, ettersom de fleste diskusjonene rundt bærekraft fokuserer på miljømessige, økonomiske og klimarelaterte temaer (ADEC ESG, u.å.). Det er likevel flere grunner til at sosial bærekraft bør arbeides med på et internasjonalt plan, da dette understreker viktigheten av likestilling, mangfold og trivsel for at vi skal ha et velfungerende, bærekraftig samfunn. Det viktigste grunnlaget for den sosiale bærekraften er menneskerettighetene, og sier dermed noe om hvordan mennesker har det i et samfunn, rettighetene deres og om de har mulighet til å påvirke egne liv og samfunnet de lever i (FN-Sambandet, 2023).

Et av hovedpoengene i definisjonen av ordet bærekraft handler om å tilrettelegge for både nåværende, og fremtidige, generasjoner. Dette ser vi også gjelder innunder de sosiale forholdene, der sosial bærekraft oppnås når formelle og uformelle prosesser, systemer, strukturer og relasjoner aktivt støtter evnen til å skape sunne og levelige samfunn (ADEC ESG, u.å.). I både teori- og analysekapittelet var vi inne på sårbarhetsteoretikerne Butler (2020a) og Fineman (2008), og tross deres ulike syn tilknyttet staten, påpeker også de to at for å oppnå sosial bærekraft er det nødvendig å adressere og bekjempe sårbarhet blant sårbare

grupper i samfunnet. Dette innebærer å styrke beskyttelsen av de mest utsatte og marginaliserte gruppene, og å fremme inkludering, rettferdighet og like muligheter for alle. Sosialt bærekraftige samfunn er altså rettferdige, mangfoldige og demokratiske, der god livskvalitet er målet for alle mennesker (FN-Sambandet, 2023). På mange måter handler det om å forstå hva mennesker trenger fra stedene de bor og arbeider, og dette krever derfor at styringsmaktene/myndigheter jobber målrettet for å tilrettelegge for bærekraftige løsninger og infrastruktur som ivaretar både samfunnets og naturens behov på en balansert måte. I tillegg krever det også at vi som enkeltindivider i samfunnet tilegner oss interkulturell kompetanse for å kunne bidra positivt inn på medmenneskers liv. Det er nemlig ikke kun de større styringsmaktene minoriteter trenger støtte og respekt fra, men også fra den “vanlige mannen på gata”.

En kan lure på om vi vil handle bærekraftig dersom vi antar at vi har funnet ut av hva bærekraft innebærer i, og for, vår situasjon. Også Sandvik (1989) argumenterer her for at det avhenger av holdninger, informasjonsnivå og samfunnsmessige institusjoner, i hvert fall innenfor demokratiske samfunn (s. 32). Ved å knytte bærekraftdefinisjonen til levekår, og det sosiale aspektet, kreves en rettferdig fordeling av vilkårene for velferd (Amundsen et al., 1990, s. 7). Innenfor den sosiale bærekraften er det spesielt den kulturelle delen som er interessant for oss i denne oppgaven. Kultur blir derfor et felt der deltakelsen preges av omsorg og gjensidighet, eller av forsømmelse og vold, alltid noe vi har interesse og ansvar for (Turner, 2019, s. 33). Det finnes ingen løsning eller riktig svar på spørsmålet om hvordan man skal være et menneske, men vi har valg (til en viss grad) i hvordan vi svarer på og former verden, og kultur blir derfor en prosess der «its generativity and plasticity can be shaped by how we pay attention to its existential unfolding» (Turner, 2019, s. 33). Kulturell bærekraft bør være en nødvendig aspirasjon, grunnet dens betydning for bevaring av kulturell mangfoldighet, identitet og historie. Forankret i målbevisst og gjennomgripende empati bør man handle og arbeide på måter som opprettholder kulturer i stedet for å omforme eller dissekere dem, og handle og arbeide i autentisk solidaritet med dem vi er sammen med i et forhold preget av omsorg (Turner, 2019, s. 33). Ikke minst er kulturell bærekraft viktig for å fremme forståelse, respekt og samarbeid på tvers av ulike samfunn og generasjoner.

Kulturell bærekraft inviterer oss på mange måter til å engasjere oss med ideen om velvære for å vurdere den menneskelige tilstanden fra et eksistensielt ståsted og utfordrer oss til å kreativt utforske mulighetene for menneskelig trivsel (Turner, 2019, s. 40). Slik sett kan en stille seg selv spørsmålet om hvorvidt, og på hvilke måter, kultur kan bidra med å

oppretholde menneskelig trivsel og velvære. Videre viser Rory Turner (2019) til at «to meet life's satisfactions – basic gifts of security and sustenance – we seem not to require lavish wealth; rather these gifts flow from the quality of relationships and the opportunity to participate and contribute meaningfully to shared endeavors» (s. 40-41). Det er altså den nevnte solidariteten til Jordet (2020), og det å ha noen som viser respekt og anerkjennelse for ens sårbarheter, som bør tilrettelegges for. Det å få bidra med noe meningsfullt inn i fellesskap er viktig for selvrespekt og selvtillit, der deres iboende verdighet gis fokus (Jordet, 2020, s. 273). Ikke minst kommer også Fineman (2008, 2017) sine tanker til nytte her, da staten aktivt bør legge til rette for at dette skal være mulig.

Et aspekt ved sosial bærekraft som er viktig å vurdere er ulike samfunnsgruppers sårbarhet. Ettersom sårbarhet er noe vi har i kraft av å være mennesker (Fineman, 2008, s. 1; Butler, 2020a, s. 15), er det her viktig å påpeke at vi i tilknytning til sosial bærekraft refererer til sårbarhet som noe som spesielt kan forsterkes av ytre påvirkninger. Altså slik Butler (2020a) uttrykker mennesket som gjensidig avhengig av hverandre som kilde til støtte og beskyttelse eller potensiell skade og risiko (s. 24). Også Fineman (2008) sier noe om sårbarhet som et sosialt og statlig ansvar (s.9). De som befinner seg i sårbare situasjoner, her den samiske minoritetsbefolkningen, kan være spesielt utsatt for uønskede konsekvenser av ulike endringer og utfordringer i samfunnet. Dette så vi blant annet eksempel på under Alta-saken da nasjonalistiske tanker fortsatt hadde hegemoni. Det er derfor viktig å identifisere og adressere disse sårbarhetene for å kunne oppnå et mer inkluderende og rettferdig samfunn. Dette vil som oftest kreve målrettede tiltak og politiske beslutninger som sikrer at alle har like muligheter og tilgang til grunnleggende rettigheter og tjenester. Ved å fokusere på å redusere sårbarhet og øke samfunnets motstandsdyktighet, kan vi bidra til å styrke den sosiale bærekraften og fremme et mer robust og inkluderende samfunn for alle. Det å tenke og handle på en ny måte er ikke en kompetanse vi må trene opp kun i tilknytning til interkulturalitet, men også innenfor den større “paraplyen” sosial bærekraft. Slik Pilskog & Heggen (2023) var inne på trengs en aktiv endring i kulturelle holdninger og atferdsmønstre for å oppnå bærekraft, og en viktig bidragsyter for å få til nettopp dette er skolen (s. 21).

4.2 Norskfaget som inngang til kunnskap om interkulturalitet og sosial bærekraft

Det var først i 1971 at miljøundervisning kom på skolens dagsorden, og i 1990-årene, etter publiseringen av FN-rapporten *Vår felles framtid* i 1987, ble miljøundervisningen et satsingsfelt i norsk utdanningspolitikk med opprettelsen av faget natur, miljø og samfunn (Kvamme & Sæther, 2019, s. 27-28). Det som er blitt viktig for fagfornyelsens satsing på bærekraftig utvikling i dag er at det ikke har vært noen prioritet i Kunnskapsløftet tidligere (Kvamme & Sæther, 2019, s. 28). Det som er både spennende, og givende, med bærekraftig utvikling som tema er at det også virker overordnet og samlende. Det skaper nemlig en sammenheng mellom de to andre tverrfaglige temaene; det dreier seg om å skape en sammenheng mellom det som angår personlige forhold (livsmestring), politisk samfunnsmessige prosesser (demokrati og medborgerskap) og hensynet til natur, mennesker og kommende generasjoner (Ulvestad, 2019).

Ole A. Kvamme og Elin Sæther foreslår å ta i bruk begrepet bærekraftdidaktikk, som på mange måter inviterer til analytisk å undersøke globale utdanningspolitiske prosesser og oppfølginger av dem (2019, s. 29). Didaktikkbegrepet inneholder en spenning mellom allmenndidaktikk og fagdidaktikk, og inkluderer refleksjoner over undervisningspraksiser i akademisk sammenheng, og sentrale spørsmål om innholdet i undervisningen aktualiseres – hva, hvordan og hvorfor? (Kvamme & Sæther, 2019, s. 29). Nøkkelproblemene innenfor bærekraft er fagovergripende, og det trengs derfor å settes av tid til tverrfaglig arbeid, der de ulike fagene er viktige for å gi elevene mulighet til å utvikle allsidige evner og interesser (Kvamme & Sæther, 2019, s. 30). Innenfor norskfaget er det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling beskrevet slik;

I norsk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnene til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket. (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 4).

Norskfagets bidrag til det tverrfaglige temaet handler altså om en bevisstgjøring gjennom å utforske tekster som tematiserer natur, miljø og samfunnsliv, og utvikle elevenes evne til kritisk lesing, dialog og handling for å adressere meningsforskjeller og interessekonflikter. Slik den amerikanske filosofen Randall Curren også påpeker er bærekraftundervisning en rettighet (Curren & Metzger, 2017). Elever har nemlig rett til å få kjennskap til trusler mot deres eget liv og klodens liv på skolen, og arbeide med ulike måter å leve mer bærekraftig (Kvamme & Sæther, 2019, s. 34). Vi er midt «i en økologisk krise som skyldes en hensynsløs utnyttelse av naturen over lang tid» (Kvamme & Sæther, 2019, s. 33). Denne krisen omfatter sosialt og politisk liv, så vel som hverdagsliv, og skolen plikter å gi barn og unge hjelp til å forstå situasjonen og leve i den, i tillegg til å gi et grunnlag for etisk og politisk handling som verner om livet (Kvamme & Sæther, 2019, s. 33). Norskfaget blir derfor en viktig brikke i spillet for å tilrettelegge for, og gi gode kunnskaper om, språket og hvordan elevene kan bruke dette til fordel for seg selv og omverdenen. Temaet kan bidra med å løfte elevers blikk, og minne om det nære forbindelsen mellom handlinger og holdninger, og hvordan vi gjennom de språklige valgene våre skriver eller taler oss inn i verden på en måte som produserer og reflekterer et etisk standpunkt (Ulvestad, 2019).

Utdanning knyttet til bærekraftig utvikling muliggjør at elever kan utvikle kunnskap, verdier og ferdigheter for å kunne delta i beslutninger om hvordan vi gjør ting individuelt og kollektivt, både globalt og lokalt, som vil bidra til å forbedre livskvaliteten uten å ødelegge for fremtiden (Summers, Childs & Corney i Sinnes & Jegstad, 2011, s. 658). Bakgrunnen for mye av det elevene skal lære om bærekraftig utvikling ligger i FNs bærekraftsmål. Dette kan, slik Pilskog og Heggen kommer inn på, være problematisk. FN har 17 mål og 169 delmål (FN-Sambandet, 2023), ved at det blir såpass altomfattende ender vi opp med flere interne motsetninger (Pilskog & Heggen, 2023, s. 19). Blant annet ser vi at mål 8, anstendig arbeid og økonomisk vekst, ikke kan kombineres med eksempelvis å stoppe klimaendringene (mål 6), ta vare på livet i havet (mål 12) og ta vare på livet på land (mål 13) (Pilskog & Heggen, 2023, s. 20). Uten en klart formulert definisjon av begrepet, der en felles forståelse kommer til syne, kan dette gjøre det svært vanskelig for lærere, elever og generelt hele befolkningen å vite akkurat hva man skal forholde seg til. Når verken politikere eller internasjonale organisasjoner har et felles standpunkt, og felles perspektiv på løsninger, hvordan skal da en lærer kunne ha et klart ståsted å dele kunnskap fra?

For at nåværende, og fremtidige, samfunnsborgere skal kunne bidra inn mot bærekraftig utvikling gjennom jobb, livsstil og forbruk, vil det å ha noe konkret å jobbe ut ifra være fundamentalt. «Education is the most powerful path to sustainability. Economic and technological solutions, political regulations or financial incentives are not enough. We need a fundamental change in the way we think and act» (Sinnes, 2015, s. 16). Sitatet viser til viktigheten av utdanning og det å endre måten vi tenker og handler på, og understreker behovet for en dypere forankring i bærekraftige verdier og handlinger for å sikre en levedyktig fremtid for oss og kommende generasjoner. Det faktum at bærekraftig utvikling som tema nå gjennomsyrrer læreplanverket tyder i stor grad på at det er et viktig tema for elever å lære noe om. Her kan altså norskfaget gi svært mange muligheter for å jobbe med sosial bærekraft og utvikling av interkulturell kompetanse for å få de beste forutsetningene for å drive Norges framtid i riktig retning.

Det er et viktig poeng at «members of the dominant host country culture should also develop intercultural competence» (Al-Haddad & Peih-Ying, 2024, s. 2). Akkurat dette poenget kan en film som *La elva leve* bidra med, nettopp fordi den kan gi innsikt i hvordan politikk og møter mellom samfunnsborgere både verdsetter og forkaster likeverdsprinsippet, og hvordan dette igjen påvirker enkeltmennesker og fellesskap. Dette er et tema som kan være vanskelig å navigere i - bare slik vi ser i filmen, og i samtidens samfunn, er det ofte store uenigheter om hva som er best for mennesker og natur. Det er derfor ikke rart at også lærere på ulike utdanningsnivåer og i ulike sammenhenger, ofte er usikre på hvordan de skal møte de komplekse, kontekstrelaterte og stadig skiftende utfordringene i kulturelt og språklig mangfoldige klasser (Lubbers, 2021, s. 68). Det er nemlig få evidensbaserte pedagogiske modeller for mellomkulturell kommunikativ kompetanse som enkelt kan tilpasses for å håndtere de kontekstspesifikke problemene som mange lærere opplever (Lubbers, 2021, s. 68). Likevel er interkulturell kompetanse, og sosial bærekraft, viktige pilarer for at et samfunn skal fungere optimalt nå og for tiden framover.

Etter fagfornyelsen skal ikke bare bærekraft som tverrfaglig tema inn i skolehverdagen. Også kunnskap om samene som Norges urfolk skal tydeliggjøres i undervisningen, samtidig som det kan bidra til kunnskap om kultur og historie, og være holdningsskapende tilknyttet respekt og menneskeverd (Andreassen & Olsen, 2020, s. 18). Dette kan altså knyttes opp mot begrepet interkulturell kompetanse. Det å evne å forstå, kommunisere og samarbeide effektivt med mennesker fra ulike kulturelle bakgrunner handler ikke kun om å være bevisst på forskjeller i kultur, språk, skikker og verdier, men også å kunne

håndtere disse forskjellene på en respektfull og konstruktiv måte (Dypedahl & Vold, 2019, s. 120). Det er ikke kun i mellommenneskelige relasjoner at slik kompetanse er viktig, men også i profesjonelle sammenhenger som internasjonalt samarbeid, multinasjonale bedrifter, utdanning og helsevesen, der kulturelt mangfold er stadig mer vanlig og verdifullt. Målet med interkulturell kompetanse er slik sett å kunne tenke både lokalt og globalt uansett hvor man befinner seg (Dypedahl & Vold, 2019, s. 125). Videre inkluderer interkulturell kompetanse, slik som bærekraftdidaktikk, også et kritisk perspektiv på handlinger og praksiser som kan være i strid med miljø-, demokrati- eller menneskerettshensyn (Dypedahl & Vold, 2019, s. 125). Derav ser vi også hvordan bærekraftig utvikling fungerer overordnet og samlet, som nevnt tidligere, der blant annet demokrati og medborgerskap her blir en viktig brikke i hvordan samfunnet kan fungere bærekraftig og inkluderende.

Sosiale forhold handler om å sikre at alle mennesker får et godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv, der menneskerettighetene står som det viktigste utgangspunktet (FN-Sambandet, 2023). Dette berører flere ulike områder, deriblant likestilling og kulturelt mangfold (FN-Sambandet, 2023). Sosiale forhold er en integrert del av bærekraftig utvikling, slik det understrekes i utdraget over fra læreplanen deriblant gjennom ordet *livsbetingelser*. Ifølge Erik Carlquist, i hans rapport om «well-being»-begrepets mangfoldige innhold, handler ordet livsbetingelse om de ytre «objektive» livsbetingelsene, og knyttes ofte opp mot «levekår», der ulike dimensjoner som helse, utdanning, arbeid, relasjoner, myndigheter og miljø inkluderes (2015, s. 13). Det handler i all hovedsak om de fundamentale forutsetningene som må være på plass for at enkeltpersoner og samfunn skal kunne leve verdige liv og oppnå sine fulle potensial. Her ser vi altså nok en gang at Fineman (2017) sine tanker gjør seg gjeldene; samfunnet bør omstrukturere lovgivning og politikk for å ta hensyn til ulike samfunnsgruppers sårbarheter (s. 11). Det er likevel mange samfunnsgrupper som ikke får tilrettelagt for disse fundamentale forutsetningene for å eksistere, trives og utfolde seg, deriblant den samiske minoritetsbefolkningen i Norge med deres kultur.

Det er mange ulike definisjoner på begrepet kultur. Arne M. Klausen (1992) definerte det slik: «ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – oftest noe forandret – til neste generasjon» (s. 11). Her pekes det på den dynamiske naturen til kultur, der elementer ofte blir endret eller tilpasset i overføringsprosessen, samtidig som den understreker hvordan våre hverdagsliv leves ut ifra felles standarder. Ifølge Sonia Nieto (1992) defineres kultur på en noe liknende måte som Klausen, som «the ever-changing values, traditions, social and

political relationships, and world view shared by a group of people bound together by a combination of factors that can include a common history, geographic location, language, social class, and/or region» (s. 306). Denne definisjonen er nokså bred, og refererer til det politiske og sosiale aspektet, så vel som å fremme poenget om at det gjerne er snakk om en større gruppe mennesker som er bundet sammen gjennom ulike faktorer. En definisjon som er hakket mer fleksibel, og portretterer en mer sentralisert funksjon for kultur i den menneskelige eksistensen, er utarbeidet av Marietta Saravia-Shore og Steven F. Arvizu (1992), der en kulturs funksjon veileder mennesker i måten de tenker, føler og handler på, og fungerer som «a road map in an evolving journey of survival or as a river bed that creates its own form and direction over time due to variety of influences» (s. xxvii). Ut ifra sistnevnte definisjon vil det være naturlig å anerkjenne kulturens dynamiske natur og dens rolle som et viktig verktøy for tilpasning og overlevelse gjennom menneskets historie.

Vi ser derfor at essensen i ordet kultur handler om en slags felles ordening, der mennesker viderefører store deler av tidligere generasjoners måter å tenke og leve på. Tanken om noe felles som binder oss sammen, gjør også at kultur på mange måter kan fungere som en slags ekskluderingsmekanisme, ved å skape et skille mellom oss og dem. Det er da den dominerende kulturen i det landet det er snakk om som betraktes som den viktigste og mest gyldige. I stortingsmelding nummer 61 (1991-1992a) har det blitt uttrykt at:

En satsing på den nasjonale kultur må bære i seg stor respekt for andre lands kulturer. I det å styrke norsk kultur ligger ikke at den er bedre enn alle andres, men at den er viktig fordi den er vår. Fordi den bærer i seg nettopp vår historie, våre tradisjoner, vår levemåte, den form og det uttrykk som generasjoner før oss har gitt sine tanker og drømmer. (s. 25).

Meldingen ble utgitt på 1990-tallet, da nasjonalkulturen ble fremhevet, og det ble lagt vekt på etnisk norske verdier og tradisjoner. På mange måter utelukket dette andre kulturer og etnisiteter som befant seg i Norge, og skaper et inntrykk av at kun de etnisk norske var relevant i nasjonens kulturbegrep. Allerede her ser vi altså en form for ekskludering, ut ifra tanken om «deres» og «vår» kultur, samtidig som den samiske minoritetsbefolkningen i Norge ikke eksplisitt anerkjennes som en likeverdig kulturell gruppe i landet. Likevel blir samfunnet stadig mer mangfoldig og flerkulturelt, noe de også la merke til på 90-tallet; «Vi får et større mangfold, men dette mangfoldet kan komme til å fortrenge viktige deler av den

kulturen som skal være vår fellesarv og gi oss vår identitet» (St.meld., 61 (1991-1992a), s. 28). Mens mangfoldet kan berike samfunnet vårt på mange måter, var (og fortsatt er) det også en frykt for at det kan føre til at viktige deler av den tradisjonelle majoritetskulturen forsvinner eller mister sin relevans.

Slik det står i sitatet; kultur gir identitet, og det å bli frarøvet noe slikt er en form for kulturell amputasjon. Den ekskluderingen av samisk kultur som en likeverdig kultur i Norge fra sitatet overfor, peker på det alvorlige problemet med kulturell marginalisering og diskriminering som kan føre til tap av identitet og kulturell arv. Slik sett er det derfor både viktig, og paradoksalt, at de i siste kapittel av stortingsmeldingen viser til at det bør vurderes å støtte særlige kulturtiltak i flere av de samiske områdene (St.meld., 61 (1991-1992b), s. 230). Utsagnet baseres på at det innad i den samiske befolkningen er store forskjeller med hensyn til kunnskap, erfaring og deltakelse i egen kultur, der «ikke alle samer har ønsket å delta (...) i synliggjørings- og bevisstgjøringsprosessen. Mange års undertrykking av samisk språk og kultur har slått over i selvpålagt avvisning av tradisjon og arv. Identitetsforankring og kulturtilhørighet er vanskelige spørsmål for mange samer (...)» (St.meld., 61 (1991-1992b), s. 230).

Jeg vil tørre å påstå at dette er et eksempel på kulturell marginalisering, med utgangspunkt i Butler (2020a), der det er typisk for vår tids politikk å nyte en slags beskyttelse under dekke av et «forsvar» mot mer sårbare grupper, der erkjennelsen av sårbarhet gjerne kombineres med en utskillelse som antyder at «fordi jeg er sårbar, kan ikke den andre være det» (s. 23). Dette er et symptom på en bredere trend hvor sårbarhet ikke anerkjennes som en felles menneskelig erfaring, men heller brukes som et middel for å utelukke eller undertrykke visse grupper, og slik sett blir bruken av begrepet sårbarhet også problematisk. For å motvirke denne marginaliseringen er det viktig at elever får lære om kulturer, og viktigheten av dette, da økningen i mangfold ikke kun gjelder rase og etnisitet, men også omfatter religion, økonomisk status, seksuell orientering, kjønnsidentitet og språkbakgrunn (Drexel University, u.å.). Å lære om og forstå ulike kulturer bidrar til å fremme respekt, toleranse og samarbeid på tvers av ulikheter.

Kulturell bevissthet er viktig i møte med ulike typer samfunnsgrupper, og interkulturell kompetanse forbereder elever til å kunne fungere best mulig i sine lokalsamfunn, ettersom de kan bli mer empatiske og åpne for andre holdninger og perspektiver (Dypedahl & Vold, 2019, s. 121). Ettersom den sosiale delen av bærekraft forutsetter at de fundamentale forutsetninger for å trives og utfolde seg må være på plass, vil

det å få drive kulturutøvelse, så vel som å få snakke eget språk, være viktige aspekter for å sikre en følelse av tilhørighet, identitet og trivsel blant enkeltpersoner og samfunn. Det har skjedd store endringer i samenes livsvilkår, etter å ha vært igjennom kristningens tidsalder og fornorskningspolitikken, samtidig som det fortsatt er en vei å gå. Endringen i Grunnloven i 1988 var slik sett på sin plass: «Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv» (Hoelseth, 2023). Året etter åpnet Sametinget, i 1990 ratifiserte Norge ILO-konvensjonen, altså etableringen av en internasjonal forpliktelse til å beskytte urfolks rettigheter og fremme deres kulturelle integritet og økonomiske utvikling, og i 1995 fulgte en egen plan for Samisk opplæring (Berg-Nordlie, 2023). På tross av at land gjerne har en dominerende kultur som tilhører majoriteten, er det grunnet den stadige økningen av tilflyttere til eksempelvis Norge derfor svært essensielt at vi fremmer en inkluderende tilnærming til mangfold, noe som går hånd i hånd med en sterkt kulturell integrasjon. Multikulturell utdanning er basert på kjerneverdier demokrati, likhet, menneskerettigheter og sosial rettferdighet (Hollins, 2015, s. 4), og tydeliggjøres av Christine Bennet (2001):

This ideal vision of society affirms the democratic right of each ethnic group to retain its own heritage. It envisions a society based on core values of equity and social justice, respect for human dignity and universal human rights, and freedom to maintain one's language and culture, provided the human dignity and rights of others are not violated. (s. 173).

Bennet fremhever her et viktig poeng, ved at multikulturell utdanning legger vekt på å respektere og bevare hver etnisk gruppes arv og kultur, samtidig som den fremmer demokratiske verdier som likhet, menneskerettigheter og sosial rettferdighet. Dette sikrer et inkluderende læringsmiljø som oppmuntrer til respekt for alle kulturer og bidrar til å forebygge diskriminering og krenkelser av menneskerettighetene. Ved å ta i bruk *La elva leve* kan elevene geleides av læreren gjennom diskusjoner knyttet til hvorvidt handlinger og praksiser i samfunnet er i strid med menneskerettshensyn overfor den samiske befolkningen.

Videre er det viktig som lærer å stille seg selv spørsmålet; knytter jeg samisk innhold i læreplanene til spørsmål og temaer som i større grad belyser majoritetssamfunnet framfor den samiske kulturen? (Andreassen & Olsen, 2020, s. 21). Det å fortelle om samisk kultur og historie bør skje på urfolkets premisser ved å respektere deres perspektiver og opplevelser, og

gi rom for en autentisk representasjon og deltakelse i undervisningen. I den nye læreplanen fra 2020 kommer det også frem en forventning til at lærere har kompetanse på samisk språk og kultur, uansett fag de skal undervise i, og tilsier dermed at de også bør ha ideer og kompetanse for å integrere dette i sine fag (Andreassen & Olsen, 2020, s. 22). Dette vil bidra til å styrke forståelsen, anerkjennelsen og respekten for den samiske befolkningen og deres rettigheter i samfunnet. En mulig måte å fremme samisk historie på deres premisser er å ta utgangspunkt i filmer som er fortalt fra samenes perspektiv.

4.3 Filmens verdi og potensial som læringsmaterieell

Som nevnt tidligere i kapittelet vil en smal forståelse av begrepet bærekraft, i tillegg til bærekraftdidaktikk, domineres av miljødimensjonen. Derimot råder et bredere perspektiv på utdanning for bærekraftig utvikling internasjonalt, hvorav kultur spiller en viktig rolle (Dypedahl & Vold, 2019, s. 117). Ifølge Magne Dypedahl og Eva Thue Vold (2019) kan ikke klimaendringer fullt ut forstås uten den kulturelle dimensjonen, og slik sett kan den forstås som en overordnet dimensjon som favner om og visker ut grensene mellom de tre pilarene; miljø, økonomi og sosiale forhold (samfunn) (s. 118). Ut ifra dette påvirker menneskers kulturelle bakgrunn og verdier de ulike prosessene med å sette felles mål og arbeide for en bærekraftig framtid (Dypedahl & Vold, 2019, s. 118). Det at samfunnet i dag består av en sammensetning av mange ulike kulturer, med ulike syn på hvordan problemer bør løses, gjør likevel at det kan være vanskelig å komme til en enighet både innad i land og internasjonalt. Dette er blant annet filmen *La elva leve* et eksempel på, der de kulturelle forskjellene blant majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen kan skape en viss splid i samfunnet.

Alta-aksjonen som filmen tar utgangspunkt i, med uttrykket “La elva leve”, har inspirert flere dagsaktuelle demonstrasjoner, debattartikler og bøker som har tilpasset ordtaket til “La fjorden leve” (Libak, Nilsen & Hornnes, 2023), “La skogen leve” (Dåsnes, 2022) og “La Sodevika leve” (Pedersen, Nielsen og Rippe, 2023). Dette gjør filmen mer dagsaktuell og relaterbar, og det at filmen også viser til menneskers følelsesliv knyttet til kultur og identitet gjør derfor at filmen egner seg til å lære elever om viktigheten av sosial bærekraft og interkulturell kompetanse. For hvordan skal vi kunne styre det demokratiske samfunnet vårt i en bærekraftig retning dersom vi ikke har tilegnet oss den interkulturelle kompetansen som gjør at vi evner å forstå våre medmennesker med åpent og respektfullt sinn? Det handler i bunn og grunn om å tilegne seg kunnskap og utvikle evnen til å forstå. Det å bruke film i

undervisningen kan åpne opp for at elever får se andres livshistorier og perspektiver, noe som kan berike deres forståelse av verden og fremme både empati og toleranse (Myhr, 2019, s. 3-4, 7). I norsk spiller det utvidede tekstbegrepet en sentral rolle, hvorav film er inkludert. Slik som Anne-Kari Skarðhamar: «Filmen sier noe om livet, om identitet og empati. På den måten er også film en tekst til å tenke med» (2005, s. 153). Det at vi skal tenke sammen med teksten er noe vi kan se igjen i læreplanen, ved at lesing som aktivitet har som formål å lære elever å lese, tolke og reflektere over tekster, i tillegg til å kunne vurdere disse kritisk (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 4-5).

Vi bruker stadig mer av døgnet på audiovisuelle medier, og slik kan filmmediet fremstå som en betydelig sosialiseringinstans (Bakøy & Moseng, 2008, s. 137). Filmen *La elva leve* viser som sagt ikke kun meningsmotsetninger og interessekonflikter som eksisterte for rundt 50 år siden, men forteller en historie som fortsatt bærer preg av elevenes egen samtid. Derfor kan denne filmen bidra til å aktualisere og engasjere elevene i dagens debatter og utfordringer knyttet til naturressursforvaltning, miljøvern og bærekraftig utvikling, i tillegg til å oppmuntre dem til refleksjon og handling i møte med disse komplekse problemstillingene. Videre legger filmen stor vekt på menneskerettighetsbrudd, og hvordan såpass voldsomme uenigheter i et samfunn kan påvirke menneskeliv på nært hold. Det at vi kan se likhetstrekk mellom Alta-aksjonen og dagens utfordringer er en klar indikasjon på at interkulturell kompetanse bør prioriteres for en bærekraftig utvikling av det sosiale livet. «Alle historier handler om noe, men fremfor alt handler de om noen» (Engelstad, 2022, s. 57).

Det er også et interessant poeng, som Annika Bøstein Myhr konkluderer med i artikkelen *Boka eller filmen?* (2019), at «ulike medier benytter ulike virkemidler for å skape den forvanskningen som må til for at man skal kunne utvikle en form for empati som innebærer innsikt i så vel samfunn som menneskelig psyke og følelser» (s. 15). I artikkelen favoriserer hun ikke verken romanen eller filmen, i hennes sammenheng filmatiske adaptasjoner, men poenget hun fremmer er likevel interessant. Filmer kan som oftest skape en mer umiddelbar empati, ettersom skuespill, klipping og regi kan fremme visse følelser på en mer direkte måte enn visse romaner med mer kaotisk språk kan (Myhr, 2019, s. 7). Det kaster lys over hvordan film som medium kan tilby unike måter å formidle komplekse menneskelige erfaringer på, som igjen kan fremme empati og forståelse hos elever. Denne erkjennelsen av filmens potensial til å skape innsikt i samfunnsmessige og psykologiske aspekter finner vi igjen i den nye læreplanen under norskfagets relevans og sentrale verdier; elevene skal rustes til å delta i demokratiske prosesser, få innsikt i den rike og mangfoldige språk- og kulturarven og få

muligheter til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål som gir dem respekt for menneskeverdet og naturen gjennom lesing av tekster (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2).

Ikke minst er det viktig at læreren legger til rette for at elevene kan bevege seg fra følelsene for å kunne fordype seg i mer personlig refleksjon og slik generere konkrete ideer om hvordan de kan inkorporere denne læringen de har fått fra den emosjonelle opplevelsen inn i deres daglige liv (Blasco et al., 2015). Det er altså ikke nok å vise elever en film og deretter anta at det har oppstått læring. Læreren har en viktig rolle i å tilrettelegge for at læringspotensialet gjennom filmbruk utnyttes til det ytterste. På mange måter ser vi altså at refleksjon er en gjenganger, der elevene får muligheten til å utforske og analysere de følelsesmessige og konseptuelle elementene i filmen, så vel som å relatere dem til sin egen erfaring og kunnskap. Dette ser vi i læreplanen, der refleksjon og kritisk tenkning oppmuntres som sentrale kompetanser i norskfaget (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2). Å koble temaene fra filmen til aktuelle samfunnsproblemer kan gjøre læringen mer relevant og engasjerende for elevene, og kan gjøres gjennom alt fra diskusjonsgrupper, skriftlige refleksjoner og kreative prosjekter som lar elevene uttrykke sine tanker og følelser på forskjellige måter. Slik sett kan den emosjonelle opplevelsen gi elevene mulighet til å utvikle empati og kritisk tenkning, ut ifra lærerens veiledning i læringsprosessen.

På mange måter kan filmen sies å virke potensielt traumatiserende for noen elever, da scenen der Mihkkal som har hengt seg selv kan oppleves som både forstyrrende og dramatisk. Ikke minst er det en risiko for å få fram stereotyper i samfunnet, og bidra til en fremmedgjøring av samene, noe som ikke er i tråd med målet om å fremme sosial rettferdighet og inkludering. La elva leve presenterer ikke samene i de stereotypiske rollene som primitive og som naturens barn, men oppleves som helt normale mennesker som er ute etter respekt og anerkjennelse på lik linje som befolkningen innenfor majoritetskulturen. På tross av at filmen kan sies å vise til skillet mellom «oss nordmenn» og «de samene», er det viktig å huske på den historiske konteksten som filmen er ment å rette søkelyset mot. Den får fram en autentisk representasjon av samenes perspektiv (Andreassen & Olsen, 2020, s. 21), der opplevelsene deres knyttet til fornorskningspolitikken, og kampen om rettigheter gjennom Alta-aksjonen, vises tydelig. Den fremmer hvordan situasjonen mellom majoritets- og minoritetskulturen i Norge var på den tiden, og selv om vi kan se likheter opp mot situasjonen i dag, har samfunnet likevel beveget seg noe i riktig retning mot toleranse og aksept. Filmen kan derfor øke historisk bevissthet, så vel som å fremme refleksjon over samfunnets utvikling.

Innblikket i Esters følelsesliv gir oss også en mulighet til å se på hva vi – majoriteten og minoriteten – har til felles, nemlig det å være menneske. Ikke minst kan elever utvikle empati og evnen til å se verden fra andres perspektiv, gjennom hovedkarakterens opplevelser og følelsesliv, noe som er sentralt for å utvikle interkulturell kompetanse. Slik Butler (2020a) og Fineman (2017) påpeker er vi alle sårbare individer som er avhengig av medmennesker for beskyttelse, støtte og anerkjennelse, der graden av sårbarhet kan forplikte til å adressere ulike behov på en rettferdig måte. Rettferdighet tolkes likevel ulikt i ulike velferdssammenhenger, ut ifra eksempelvis behovs- eller prestasjonsprinsipp (Hjelmtveit, 2009, s. 53). Norsk sosialpolitikk har tradisjonelt vært dominert av et paternalistisk syn på forholdet mellom individ og samfunn, der samfunnet definerer hvilke av våre behov som det offentlige skal dekke, og tjenestene formidles av de ulike velferdsprofesjonene ut fra standardprosedyrer (Hjelmtveit, 2009, s. 54). Det er tydelig at det ikke finnes bare én oppskrift på hvordan et godt samfunn ser ut, men det er likevel noen ting som råder - vi har materielle behov knyttet til bolig, arbeid, inntekt, helsetjenester og lignende, så vel som et behov for kjærlighet og fellesskap (Olsen, 2009, s. 272-273). Et utvidet velferdsbilde som spenner fra finans til følelser, lar seg ikke ramme inn av statens velferdspolitikken alene (Olsen, 2009, s. 273) og krever en helhetlig tilnærming som også omfatter samfunnets rolle i å møte både materielle og emosjonelle behov. Dette innebærer at vi må se på hvordan vi som samfunn kan bidra til å skape inkluderende og støttende fellesskap der alle individer føler seg sett og verdsatt (Jordet, 2020, s. 277), uavhengig av deres bakgrunn.

Det forventes at kunnskap om det samiske urfolket tydeliggjøres ut ifra deres eget perspektiv, og er noe vi innledningsvis i oppgaven reflekterte rundt; for kan hvem som helst fortelle samenes historie? Giæver fikk mye støtte fra samer han hadde vært i kontakt med før filmproduksjonen, nettopp grunnet hans oppriktige nysgjerrighet og respekt tilknyttet samenes historie og opplevelser. Det bør være basert på de samme premissene vi som lærere underviser ut ifra. Det at filmen tar utgangspunkt i å fortelle samenes historie, og viser hvordan majoritetsbefolkningen har påført dem stygge skader både fysisk og psykisk, gjør den også svært relevant som undervisningsmateriale for å fremme forståelse, empati og respekt blant elever i skolen. Filmen er derfor et fint utgangspunkt for å starte en diskusjon rundt de sosiale forholdene innenfor bærekraftig utvikling. I og med at den gir innblikk i alt fra førnorskingspolitikken, den krenkende oppførselen fra majoritetskulturen og samenes kamp for rettigheter, åpnes det opp muligheter for å reflektere over viktigheten av å ta vare på de mest sårbare gruppene i samfunnet vårt.

De sosiale forholdene er, som nevnt tidligere, utarbeidet ut ifra menneskerettighetene, og er et fint utgangspunkt for å diskutere viktigheten av å respektere, og ta vare på, den samiske kulturen og mennesker generelt. Her er nettopp den interkulturelle kompetansen viktig – det er ikke slik at kulturer møtes, men heller menneskene som tilhører disse kulturene (Ulriksen, 2021). Slik sett er kulturkunnskap og kunnskap om mennesker nært beslektet, og ved å ha tilstrekkelig kunnskap om noe, og noen, blir det også lettere å kommunisere og tilpasse oppførselen vår (Ulriksen, 2021). Ut ifra et slikt ståsted kan en derfor argumentere for at filmen kan fungere som læringsmaterieill tilknyttet interkulturalitet, menneskerettigheter og for å vise hvorfor identitet, kultur og anerkjennelse spiller en nøkkelrolle i å ha det bra med seg selv.

Ettersom det sosiale bærekraftaspektet bygger på menneskerettigheter, gjør filmen seg passende til å utforske temaer som urfolksrettigheter, kulturell identitet og konflikter mellom ulike kulturelle verdier sammen med elevene. Ved å tematisere normer og hvor kontekstavhengig de er, kan man også diskutere hvordan egen atferd endres, enten fordi atferdsendringen på enkelte områder kan være nødvendig i et bærekraftperspektiv, eller fordi det er hensiktsmessig i den situasjonen man er i (Dypedahl & Vold, 2019, s. 129-130). Hendelser fra egne liv er også betydningsfulle, ettersom erfaringer knyttet til personlige opplevelser gjerne er lettere å relatere til og forstå. Slik sett kan lærestoffet bli mindre abstrakt, og konkrete eksempler gir «kjøtt på beinet», der elevene får en fornemmelse av hvordan virkningen av de aktuelle faktorene kan slå ut i praksis (Dypedahl & Vold, 2019, s. 130). Å lære om interkulturalitet er en viktig forutsetning for globalt samarbeid, i tillegg til det lokale i egen nærmiljø.

En viktig faktor innenfor interkulturell læring er derfor kommunikasjon. Norskfaget forklares i læreplanen som et sentralt fag for kulturforståelse og kommunikasjon, og har et særlig ansvar for utviklingen av muntlige og skriftlige ferdigheter, altså kommunikasjon (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 2, 4). Bevissthet om hvilke faktorer kan bidra til at man ikke for raskt dømmer sine medmennesker som uhøflige eller med uærlige hensikter, og interkulturalitet handler om å innse at uventet atferd fra andre kan skyldes motstridende normer for hva som oppfattes som normalt, og ulikheter i dagliglivets skikker (Dypedahl & Vold, 2019, s. 131). Hva som er sunn fornuft er basert på sted, situasjon og relasjoner, og det er viktig at elever lærer å være klar over det faktum at det kan være legitime årsaker til medmenneskers noe overraskende atferd, og at ens egen mulige negative reaksjoner ikke nødvendigvis er berettiget eller nødvendig (Dypedahl & Vold, 2019, s. 131). Å utvikle empati

og kulturell sensitivitet er avgjørende. Dette forutsetter at elever forstår hvordan kulturelle normer virker på både seg selv og andre, og å opparbeide seg en metakognitiv bevissthet om reaksjonsmønstre og tankesett (Dypedahl & Vold, 2019, s. 131).

Identitet er ikke gitt en gang for alle - den må skapes og opprettholdes i individets refleksive aktiviteter (Olsen, 2009, s. 286). Familien er også avgjørende når det gjelder formidling av kultur, kunnskaper og praktiske ferdigheter, så vel som å gi et sosialt nettverk som kan komme godt med senere i livet (Olsen, 2009, s. 286). Dette er et faktum som gjelder elevene selv, og som vi også får eksemplifisert i filmen. Esters mor, som valgte å legge vekk sine samiske identitetsmarkører som kofte og gamle skolebøker, har slik sett begrenset Esters tilknytning til den samiske kulturen og et sosialt nettverk innenfor den. Derav ser vi at Ester i en ung, voksen alder selv skaper identiteten sin videre gjennom erfaringer og tilegning av kunnskap om samisk kultur. Dette viser hvordan identitet er en dynamisk prosess, som kontinuerlig utvikles gjennom individets interaksjoner med omgivelsene og refleksjoner over egen bakgrunn og kultur. Dette eksempelet understreker også betydningen av å ha tilgang til kulturelle ressurser og fellesskap som kan støtte individets identitetsdannelse. For elevene blir det derfor viktig å forstå at identitet ikke er statisk, men noe de selv kan forme og utvikle gjennom læring og engasjement i deres kulturelle arv og sosiale nettverk. Ethvert individ skal ha muligheten til å trives og utfolde seg, og til å utvikle sin egen identitet i et støttende miljø som verdsetter mangfold og kulturell tilhørighet – et slikt samfunn skapes deriblant gjennom sosial bærekraft.

Et moment verdt å inkludere i undervisning, knyttet til de sosiale forholdene, er at vi mennesker ikke klarer å være helt objektive i vår måte å se verden på og i våre bestemmelser om hva som er viktigst og best å gjøre til enhver tid. Vi mennesker definerer selv hva vi tenker på som utfordringer ut ifra hva vi observerer, før vi deretter bestemmer oss for den (vår) beste løsningen, mens andre kulturer kan ha et helt annet perspektiv (Leeuw, 2020, s. 23). På mange måter står vi altså overfor en samfunnsmessig, heller enn en miljømessig krise. Det at vi har subjektive oppfatninger basert på vår kulturelle bakgrunn gjør at respekt og forståelse for mangfoldet av perspektiver og verdier kan være avgjørende for å finne en felles tilnærming til globale utfordringer (Leeuw, 2020, s. 25). Hvordan kan dette praktiseres i klasserommet? Jo, eksempelvis funker filmen *La elva leve* som en svært god inngang til en slik diskusjon – de kan se nærmere på sine kulturelle verdier og perspektiver, og gjerne oppfordres til å utfordre disse. Det er også stor sannsynlighet for at det er ulike meninger og holdninger til ulike temaer innad i klassen, noe som kan fungere som en arena for å trene på å

lytte, forstå og praktisere respektfull håndtering av meningsutvekslinger. Det å ta vare på mennesker handler ikke bare om å dekke deres grunnleggende behov, men også støtte deres personlige vekst og trivsel.

5 Konklusjon

Med denne oppgaven ønsket jeg, ved bruk av mine to problemstillinger, å: 1) se på hvordan La elva framstiller forholdet mellom majoritets- og minoritetskulturen i Norge gjennom Esters identitetskamp, og 2) undersøke hvordan filmen La elva leve kan utnyttes i didaktisk sammenheng for å gi elever interkulturell kompetanse knyttet til sosial bærekraft. Jeg har derfor tatt utgangspunkt i sårbarhetsteorier og valgt å se på filmen gjennom ideologikritikkens øyne, for å tydeliggjøre de underliggende maktstrukturene og kulturelle konfliktene som kan påvirke identitetsdannelse.

Funnene i analysen viser hvordan kampen for å bevare samisk språk og kultur er en kamp preget av personlig smerte, traumer og kulturell konflikt. Med ulike lokasjoner som utgangspunkt for Esters utforskning av sin identitet og tilhørighet til samisk kultur, får vi et innblikk i den sårbare tilstanden hun, og hennes med-samer, tidvis befinner seg i. Den kroppslige eksponeringen og mobiliseringen hun ender opp med å ta del i viser oss slik sett hvordan sårbarhet til tider manifesterer seg i kropper som trenger beskyttelse og støtte til et mer levelig liv. Videre ser vi også hvor viktig solidaritet, og det å verdsettes innenfor et større fellesskap, er for en persons velvære, opplevelse av trygghet og identitetsutvikling. Denne forståelsen understreker betydningen av å integrere interkulturell kompetanse i norskfaget for å utvikle elevenes evne til å navigere og trives i et stadig mer mangfoldig samfunn, slik at vi videre kan jobbe mot en sosialt bærekraftig utvikling for samfunnet.

Dette er funn som er gjort tidligere, tilknyttet andre filmer med noe lik tematikk – deriblant en masteroppgave av Kari M. Erstad (2017) som har undersøkt hvordan dokumentarfilm kan fremme utvikling av interkulturell kompetanse i engelsk på videregående nivå. Hun kom fram til at elever blir engasjerte i møte med fortellinger som oppleves som sanne og ekte, så vel som at det er et potensial for utvikling av både interkulturell kompetanse og kritisk refleksjon. Interkulturell kompetanse er eksplisitt nevnt i læreplanen for engelsk, og er naturligvis også knyttet opp mot dette faget oftere i ulike oppgaver og forskningsartikler. Videre er det mange oppgaver å finne innenfor bærekraftig utvikling, men også her er det i mange tilfelles snakk om andre fagfelt, og som oftest knyttet opp mot miljødimensjonen. Forskning på bærekraftig utvikling, og da spesielt ut ifra det sosiale aspektet, og interkulturell kompetanse, er nokså begrenset innenfor norskfaget. En masteroppgave skrevet av Silje B. Hvila og Maria Østli (2021) viser hvordan et utvalg ungdomsskolelærere forholder seg til bærekraftsundervisning i norskfaget, og konkluderer i

stor grad med at mange av lærerne kun ser på miljødimensjonen, så vel som at det som oftest brukes sakprosa og skjønnlitteratur. Også i deres oppgave kommer det fram at norskfaget i stor grad brukes som «verktøy» i tverrfaglige prosjekt, og at mange lærere opplever det som vanskelig å vite akkurat hvordan de skal implementere bærekraftig utvikling inn i faget.

Derfor anser jeg denne oppgaven som et viktig bidrag for å knytte norskfaget opp mot både interkulturell kompetanse, og ikke minst det sosiale aspektet ved bærekraftig utvikling. Etter at globaliseringen skjød fart, og vi som et internasjonalt kollektiv har gjort det mulig å reise til andre deler av verden, er sannsynligheten svært liten for at vi noen gang kommer til å reversere denne omfattende kulturelle utvekslingen og integrasjonen. Dette tilsier at interkulturell kompetanse ikke kommer til å bli noe mindre viktig i tiden fremover, men snarere tvert i mot – for at dagens samfunn skal kunne utvikle seg i en inkluderende og bærekraftig retning, kreves det av oss som samfunnsborgere å være i stand til å forstå og respektere ulike kulturer. En film som *La elva leve* gir oss ikke kun innsikt i en historisk situasjon og kontekst, men den muliggjør også å sette i gang tanker og diskusjoner rundt kulturforståelse, identitet og sosial rettferdighet. Filmen til Giæver gir et innblikk i den samiske befolkningens kamp for rettigheter, som kan hjelpe elever å forstå hvordan sårbarhet påvirker ulike grupper i samfunnet. Denne innsikten kan videre brukes til å diskutere begreper som sosial rettferdighet og likeverd. Ved å analysere konflikten mellom samene og den norske staten, kan elevene derfor utforske hvordan samfunnsstrukturer enten kan støtte eller hemme sosial bærekraft. Ikke minst kan det reflekteres over hvordan lover, regler og politikk kan tilpasses for å fremme en mer inkluderende og rettferdig samfunnsorden.

En smal forståelse av bærekraft domineres ofte av miljødimensjonen, mens et bredere perspektiv også inkluderer kultur, noe som igjen påvirker hvordan vi setter felles mål og arbeider for en bærekraftig fremtid. *La elva leve* illustrerer dette ved å vise hvordan kulturelle forskjeller mellom majoritetskulturen og den samiske minoritetskulturen har skapt samfunnsmessige splittelser tidligere, samtidig som saken filmen tar utgangspunkt i inspirerer til dagsaktuelle debatter om miljøvern og sosial bærekraft. Filmen fungerer derfor som læringsmateriell ved at den kan fremme forståelse, empati og respekt for ulike kulturer, og den understreker viktigheten av interkulturell kompetanse og refleksjon i skolen. Identitet er en dynamisk prosess formet av erfaringer og kunnskap om en kulturelle arv, og det er viktig å gi elevene verktøy til å utvikle sin egen identitet, så vel som å forstå andres. Læreren spiller en nøkkelrolle i å fasilitere denne læringsprosessen ved å koble temaene fra filmen til aktuelle samfunnsspørsmål, og oppmuntre til kritisk tenkning og personlig refleksjon. Den

interkulturelle kompetansen elevene kan få gjennom norskfagets fokus på sosial bærekraft, ved hjelp av den respektive filmen, danner et grunnlag som elevene kan bygge videre på gjennom livet. Å utvikle evnen til å se ting fra ulike perspektiver, betraktes som en tilnærming til bærekraftdidaktikk, og de omfattende utfordringene verden vår står overfor krever derfor at elevene som samfunnsborgere trenger kunnskaper for å samarbeide og kommunisere med mennesker innenfor et bredt spekter av kulturelle og sosiale kontekster.

Med denne oppgaven ønsket jeg å komme med en mulig innfallsvinkel for å undervise om sosial bærekraft og interkulturell kompetanse. I en forlengelse av dette kunne det også vært interessant med videre forskning der elevers perspektiver og opplevelser av en slik type bærekraftsundervisning. Etersom det tverrfaglige temaet er relativt nytt, og mange norsklærere fortsatt er usikre på hvordan de skal implementere det i undervisningen sin, kan det også være interessant å se nærmere på lærernes kompetanseutvikling. Kanskje bør man studere behovet og effekten av videreutdanning og kompetanseheving for lærere innen bærekraftig utvikling – i oppgaven til Hvila og Østli (2021) kom det deriblant fram at mange lærere er usikre, og dermed oppsøker Facebook-grupper, og andre aktuelle personer og nettsider, for å få både inspirasjon og hjelp til hvordan de kan utføre undervisning om bærekraft i norsk. Det at temaene (sosial) bærekraftig utvikling og (inter)kulturell kompetanse i norsk er lite forsket på hittil, gjør også at man kan undersøke hvordan ulike læringsaktiviteter kan bidra positivt på elevers læring. Dette kan være alt fra debatter, feltarbeid, ekskursjoner, workshops, gjesteforelesninger, rollespill og kunstprosjekter, og på denne måten vil man kunne se læringseffekten ut ifra mer enn bare å lese sakprosa. Videre kan en også forske på, og undersøke, hvordan digitale verktøy og teknologi kan brukes for å styrke slik undervisning, så vel som å se nærmere på effekten av samarbeid mellom skoler og eksterne organisasjoner (som miljøorganisasjoner) for å berike (norsk)undervisningen i bærekraftig utvikling.

Litteraturliste

ADEC ESG. (u.å.). What is social sustainability?

<https://www.adecesg.com/resources/faq/what-is-social-sustainability>

Althusser, L. (2006). Ideology and Ideological Apparatuses. I F. Jameson, *Lenin and Philosophy and Other Essays* (s. 85-126). Aakar Books.

<https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>

Al-Haddad, M. & Peih-Ying, L. (2024). *It takes two to tango: The 'inter' in intercultural competence*.

<https://asmepublications.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/medu.15319>

Amundsen, E. S., Asheim, G. B., Moxsnes, E. & Sandvik, B. (1990). *Hva er bærekraftig utvikling?* (Rapport nr. 33/1990). Norges Handelshøyskole.

<https://www.nb.no/items/afc31192c496506de3f9a37e498d2076?page=2>

Andreassen, B.-O. & Olsen, T. A. (2020). Urfolk og nasjonale minoriteter i skolen. I B.-O. Andreassen & T. A. Olsen (Red.), *Urfolk og nasjonale minoriteter: I skole og Lærerutdanning* (s. 9-30). Fagbokforlaget.

Aune, O. (2023, 22. januar). *Samisk nok?*

https://www.nrk.no/kultur/xl/samisk-nok_-1.16240807

Baez, J. (1975). Diamonds and rust [Sang]. På *Diamonds and rust*. A&M.

Baudry, J. L. (1986): Ideological Effects of the Basic Cinematographic Apparatus. I P. Rosen, *Narrative, Apparatus, Ideology: A Film Theory Reader* (s. 286-298). Colombia University Press.

Bennet, C. (2001). *Genres of Research in Multicultural Education*. Review of Educational Research, 71(2), s. 171-217. <http://www.jstor.org/stable/3516084>

BCRW – Bernard Center for Research on Women (2012, 03.03.). *Theorizing Vulnerability Studies*. <https://bcrw.barnard.edu/videos/theorizing-vulnerability-studies/>

Berg-Nordlie, M. (2023, 15. februar). Samer. <https://snl.no/samer>

Blasco, P. G., Moreto, G. & Pessini, L. (2018). *Using Movie Clips to Promote Reflective Practice: a Creative Approach for Teaching Ethics*. ABR 10, s. 75-85.

<https://doi.org/10.1007/s41649-018-0046-z>

Butler, J. (2020a). *Kjønn, performativitet og sårbarhet* (L. Holm-Hansen overs.: 2. opplag). Cappelen Damm AS. (Opprinnelig utgitt i 1990).

- Butler, J. (2020b, 6. mars). *Judith Butler on Rethinking Vulnerability, Violence, Resistance*. <https://www.versobooks.com/en-gb/blogs/news/4583-judith-butler-on-rethinking-vulnerability-violence-resistance>
- Bufdir. (2023, 2. juni). *Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – et grunnlag for oppgjør med fornorsking*. <https://www.bufdir.no/nasak/aktuelt/oppgjor-med-fornorsking/>
- Carlquist, E. (2015, juni). *Well being på norsk*. Helsedirektoratet. https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/well-being-pa-norsk/Well-being%20på%20norsk.pdf/_/attachment/inline/46a66c5f-e872-4e52-96b5-4ae1c95c5d23:488beb667da23e74e06e64a4e800417c2f205c90/Well-being%20på%20norsk.pdf
- Comolli, J. L. & Narboni, J. (2009). *Cinema/Ideology/Criticism*. I L. Braudy & M. Cohen, *Film Theory & Criticism* (s. 686-693). Oxford University Press.
- Curren, R. & Metzger, E. (2017). *Living Well Now and in the Future: Why Sustainability Matters*. MA: The MIT Press.
- Drexel University (u.å.). *The Importance of Diversity and Multicultural Awareness in Education*. <https://drexel.edu/soe/resources/student-teaching/advice/importance-of-cultural-diversity-in-classroom/>
- Dypedahl, M. & Vold, E. T. (2019). Interkulturell kompetanse gjennom engelsk og fremmedspråk – et bidrag til bærekraftdidaktikk. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 117-131). Fagbokforlaget.
- Dåsnes, N. (2022). *La skogen leve!* Aschehoug.
- Engelstad, A. & Tønnessen, E. S. (2011). *Film: en innføring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Engelstad, A. (2022). *Film og fortelling* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Engelstad, F. (2005). *Hva er makt*. Universitetsforlaget.
- Erstad, K. M. (2017). *Using documentary films in the EFL classroom to promote the development of intercultural competence* [masteroppgave]. Universitetet i Bergen. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/3089305>
- Fineman, M. A. (2008). The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition. *Yale Journal of Law & Feminism*, 20(1), 1-23. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1131407
- Fineman, M. A. (2012). *Beyond Identities: The Limits of an Antidiscrimination Approach to*

- Equality*. Boston University Law Review, Vol. 92, Nr. 6, 2012.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2192316
- Fineman, M. A. (2017). *Vulnerability and Inevitable Inequality*. Oslo Law Review.
https://www.researchgate.net/publication/321491094_Vulnerability_and_Inevitable_In_equality
- FN-Sambandet. (2023, 28.06). Bærekraftig utvikling.
<https://fn.no/tema/baerekraftig-utvikling-fattigdom-og-befolkning/baerekraftig-utvikling>
- FN-Sambandet. (u.å.). *Fosen-saken og urfolks rettigheter*.
<https://www.fn.no/undervisning/undervisningsopplegg/VGS/fosen-saken-og-urfolks-rettigheter>
- Giæver, O. (Regissør). (2023). *La elva leve* [Film]. Mer Film distribusjon.
- Hoelseth, D. T. (2023, 16. mai). *Endring i Grunnloven § 108 (samene som urfolk)*.
[https://lovdata.no/artikkel/endring_i_grunnloven_§_108_\(samene_som_urfolk\)/4404](https://lovdata.no/artikkel/endring_i_grunnloven_§_108_(samene_som_urfolk)/4404)
- Hollins, E. R. (2015). The Centrality of Culture and Social Ideology in School Learning. I E. R. Hollins, *Culture in School Learning: Revealing the Deep Meaning* (3. utg.) (s. 1-16). Routledge.
- Hvila, S. B. & Østli, M. (2021). *Utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget: en studie av hvordan et utvalg ungdomsskolelærere forholder seg til bærekraftsundervisning i norskfaget* [masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/89048/NDID4009-UBU-i-norskfaget.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hjelmtveit, V. (2009). Sosialpolitikk i historisk perspektiv. I M. A. Stamsø (Red.), *Velferdsstaten i endring: norsk sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre* (2. utg.) (s. 29-64). Gyldendal Akademisk.
- Hølland, S. (2021a) Innledning. I S. Hølland, *Inkludering og tilpasset opplæring til alle elevers beste* (s. 9-17). Fagbokforlaget.
- Hølland, S. (2021b). Inkludering. I S. Hølland, *Inkludering og tilpasset opplæring til alle elevers beste* (s. 53-70). Fagbokforlaget.
- Jordet, A. N. (2020). Sosial verdsetting (solidaritet). I A. N. Jordet, *Anerkjennelse i skolen: en forutsetning for læring* (s. 273-283). Cappelen Damm Akademisk.
- Jacobsen, L. D. K. (2021, 27. mai). *Skal noen bestemme hva som er riktig samisk kultur?*

<https://www.nordnorskdebatt.no/skal-noen-bestemme-hva-som-er-riktig-samisk-kultur/o/5-124-125277>

- Klausen, A. M. (1992). *Kultur: møter og kaos*. As Notam Gyldendal.
- Knowles, C. (1996). *Family Boundaries: The Invention of Normality and Dangerousness*. Broadview Press.
- Kvamme, O. A. & Sæther, E. (2019) Bærekraftdidaktikk – spenninger og sammenhenger. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 15-35). Fagbokforlaget.
- Kääpä, P. (2014) Northern Exposures and Marginal Critiques: The Politics of Sovereignty in Sámi Cinema. I A. W. Stenport & S. MacKenzie (Red.), *Films on Ice: Cinemas of the Arctic* (s. 45-58). Edinburgh University Press.
- Kermit, P. (2018). Forståelser av begrepet sårbarhet i lys av forskningsetiske tradisjoner. I B. Berg, G. M. D. Haugen, K. Elvegård & P. Kermit (Red.), *Marginalitet, sårbarhet, mestring* (s. 19-35). Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2019a). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/NOR01-06.pdf?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2019b). *Læreplan i engelsk (ENG01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/ENG01-04.pdf?lang=nob>
- Libak, I. R., Nilsen, G. V. & Hornnes, S. (2023, 20. April). La fjorden leve! *Framtida*.
<https://framtida.no/2018/04/06/la-fjorden-leve>
- Lein, M. (2023, 5. april). Resiliens - om å håndtere en påkjenning.
<https://nhi.no/psykisk-helse/psykisk-egenpleie/resiliens-om-a-handtere-en-pakjenning>
- Leeuw, S. E. van der. (2020). Defining the challenge. I S. E. van der Leeuw, *Social sustainability, past and future: undoing unintended consequences for the earth's survival* (s. 15-25). Cambridge University Press.
- Lubbers, S. (2021). Problems for Teachers of Culturally Diverse Classes: Investigating Strategies and Activities to Embed Intercultural Metalanguage in an Australian 'Internationalized' University Context. I M. D. López-Jiménez & J. Sánchez-Torres (Red.), *Intercultural Competence Past* (s. 67-99), Present and Future. Springer.
- Myhr, A.B. (2019). *Boka eller filmen? En studie av det empatiskapende potensialet i Jonas*

- Hassen Khemiris Jag ringer mina bröde og Ett öga rött og adaptasjoner av disse.*
<https://www.norskundervisning.no/nyheter-og-artikler/annika-bstein-myhr-boka-eller-filmen>
- Moseng, J. S. (2008). Ideologi og film. I E. Bakøy & J. S. Moseng (Red.), *Filmanalytiske tradisjoner* (s. 132-139). Universitetsforlaget.
- Mecsei, M. (2014). Cultural Stereotypes and Negotiations in Sámi Cinema. I A. W. Stenport & S. MacKenzie (Red.), *Films on Ice: Cinemas of the Arctic* (s. 72-83). Edinburgh University Press.
- Nieto, S. (1992). *Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education*. Longman.
- Naturvernforbundet. (u.å.). *Dette er Fosen-saken*.
<https://naturvernforbundet.no/hordaland/dette-er-fosen-saken/>
- NAOB – Det Norske Akademis ordbok. (u.å.). *Vulnerable (adj.)*.
<https://www.etymonline.com/word/vulnerable>
- Opsahl, A. M. (2023, 23. oktober). Fosen-aktivist om myndighetenes behandling av samene: - Ren ondskap. *Dagens Næringsliv*.
<https://www.dn.no/d2/ledestjerner/klima/miljo/ledestjerner-2023/fosen-aktivist-om-myndighetenes-behandling-av-samene-ren-ondskap/2-1-1522221>
- Olsen, B. C. R. (2009). Familien og det sivile samfunn - sentrale velferdsarenaer. I M. A. Stamsø (Red.), *Velferdsstaten i endring: norsk sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre* (2. utg.) (s. 272-298). Gyldendal Akademisk.
- Pedersen, H., Nielsen, J. T. & Rippe, K. (2023, 25. Juni). Kampen om Sodevika fortsetter – vedtaket kan stoppes! *Fædralandsvennen*.
<https://www.fvn.no/mening/kronikk/i/8JV94G/kampen-om-sodevika-fortsetter-vedtaket-kan-stoppes>
- Pilskog, I. & Heggen, M. P. (2023). Bærekraftig utvikling: Hva er poenget? I T. S. Bredal Tomren (Red.), *Utdanning for bærekraft: Erfaring og forskning fra barnehage og skole* (s. 11-28). Cappelen Damm Akademisk.
- Skarøhamar, A. K. (2005). *Kunsten å lese skjønnlitteratur*. Universitetsforlaget.
- Sinnes, A. T. & Jegstad, K. M. (2011). *Utdanning for bærekraftig utvikling: to unge realfagslæreres møte med skolehverdagen*. Norsk Pedagogisk tidsskrift nr. 04, 2011.
- Sinnes, A. T. (2015). *Utdanning for bærekraftig utvikling: hva, hvorfor og hvordan?* Universitetsforlaget.

- Sandvik, B. (1989). Bærekraftig utvikling: hva vil det si? I E. S. Amundsen, G. B. Asheim, R. Hannesson, B. Sandvik & J. A. Sæter, *Bærekraft: begreper og analyse* (Rapport nr. 22/1989) (s. 22-33). Norges Handelshøyskole.
<https://www.nb.no/items/45492aca31b7ce1c96b3a7f2cde135d0?page=2&searchText=bærekraft>
- Selås, J. (2024, 21. mars). *Norske filmkritikere mener at i fjor var «La elva leve» Norges beste film.* <https://www.nettavisen.no/kjendis/hat-trick-for-la-elva-leve-stakk-av-med-alle-prisene/s/5-95-1718755>
- Saravia-Shore, M. & Arvizu, S. F. (1992). *Cross-Cultural Literacy: Ethnographies of Communication in Multiethnic Classrooms*. Garland.
- Skogvang, S. F. (2024, 22. mars). *Fosen-saken.* <https://snl.no/Fosen-saken>
- Steinbo, T. (2006). *Fargene forteller: Om fargenes betydning – symbolsk, psykologisk og estetisk*. Cappelen Damm.
- Stordahl, V. (2008). Nation Building Through Knowledge Building: The Discourse of Sámi Higher Education and Research in Norway. I H. Minde (Red.), *Indigenous Peoples: Self Determination, Knowledge, Indigeneity* (s. 249-265). Eburon Academic Publishers.
- St.meld. nr. 61. (1991-1992a). Innledning. I St.meld. nr. 61, *Kultur i tiden* (s. 24-33). Kulturdepartementet. https://www.stortinget.no/nm/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1991-92&paid=3&wid=d&psid=DIVL1566&pgid=d_1369
- St.meld. nr. 61. (1991-1992b). Samisk kultur. I St.meld. nr. 61, *Kultur i tiden* (s. 24-33). Kulturdepartementet. https://www.stortinget.no/nm/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1991-92&paid=3&wid=d&psid=DIVL1566&pgid=d_1369
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023, 1. juni). *Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.* <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Tunheim, H. & Hansen, S. A. (2021, 28. mai). *Kritiserer framstillinga av samar på film.* <https://www.nrk.no/kultur/kritiserer-framstillinga-av-samar-pa-film-1.15492488>
- Turner, R. (2019). Radical Critical Empathy and Cultural Sustainability. I T. J. Cooley (Red.),

Cultural Sustainabilities: Music, Media, Language, Advocacy (s. 32-42). University of Illinois Press. <https://www-jstor-org.ezproxy1.usn.no/stable/10.5406/j.ctvh9w1f9>

Ulriksen, K. A. (2021, 31.05.). *Hva er interkulturell kompetanse?*

<https://ndla.no/nb/subject:1:fb6ad516-0108-4059-acc3-3c5f13f49368/topic:1:41895bd5-507d-4fd8-aa8d-8329a486ef09/topic:1:0b10ed46-1f73-49e6-b50c-3a0d397594d5/resource:00d9d50f-c6c1-4192-a601-cf6e988413aa>

Ulvestad, R. (2019, 29. april). *Norsk som berekraftsfag*. Utdanningsnytt.

<https://www.utdanningsnytt.no/baerekraftig-utvikling-laereplaner-norsk/norsk-som-berekraftsfag/174266>